

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ονοματεπώνυμο μεταπτυχιακού φοιτητή: Στυλιανός Ματζούρης

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ :
ΕΞΥΓΙΑΝΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
ΕΚΤΟΠΙΣΗ – ΕΞΟΡΙΑ**

Τριμελής Επιτροπή:

Καθηγητής κ. Γιαννουλόπουλος Γιάννης

Επίκουρη καθηγήτρια κ. Παπαδημητρίου Δέσποινα

Αναπληρωτής Καθηγητής κ. Παπαστράτης Προκόπης (επιβλέπων)

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Αντικείμενο εργασίας	2
----------------------------	---

Α΄ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Κόμματα, εκλογές και κυβερνήσεις στην Ελλάδα του εμφυλίου	5
1.2. Νομοθεσία περιόδου 1944 -1950	10

Β΄ ΕΞΥΓΙΑΝΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

2.1 Εισηγητικές εκθέσεις	15
2.2 Εκκαθάριση Δημοσίων Υπηρεσιών (18-10-1944 έως 31-3-1946)	24
2.3 Το Θ΄ Ψήφισμα	28
2.4 Ο Α. Ν. 516/1948 «περί νομιμοφροσύνης»	38
2.5 Συμπεράσματα	43
2.6 Συζητήσεις στη Βουλή	46

Γ΄ ΕΚΤΟΠΙΣΗ - ΕΞΟΡΙΑ

(Ιστορική αναδρομή, νομοθεσία, αναφορές – σχόλια Τύπου, εισηγητικές εκθέσεις, συζητήσεις στη Βουλή, αποφάσεις ΣτΕ, απόψεις νομικών)	60
--	----

Δ΄ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Έντυπο σχεδίου εξυγίανσης	81
2. Τύπος δήλωσης νομιμοφροσύνης	82
3. Πίνακας απολυθέντων υπαλλήλων με βάση το Θ΄ Ψήφισμα	83
4. Νομοθετήματα εμφυλίου πολέμου	85
5. Το Θ΄ Ψήφισμα και ο Α. Ν. 516/1948 (νομοθεσία)	88
6. Ν. Δ. 4 ^{ης} Μαΐου 1946, Ν. 98/1946, Ν. Δ. 392/1947, Α. Ν. 511/1947, Ν. Δ. 687 /1948 (Νομοθεσία εκτόπισης – εξορίας)	94

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

100

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο μελέτης από τη νομοθεσία της περιόδου 1944 -1949 το Θ΄ Ψήφισμα *«περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών»* καθώς και το θεσμό της εκτόπισης – εξορίας. Η μελέτη στηρίζεται στα συγκεκριμένα νομοθετήματα, με βάση τα οποία δομείται όλο το πλέγμα των διοικητικών διώξεων με τις αντίστοιχες εισηγητικές εκθέσεις, τις συζητήσεις στη Βουλή, τις αναφορές του Τύπου της εποχής τόσο κατά την εισαγωγή τους προς ψήφιση από τη Βουλή όσο και στην πορεία εφαρμογής τους καθώς και σε επιλεκτική βιβλιογραφία πάνω στα παραπάνω θέματα.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρούμε μια αναφορά στα κόμματα και ειδικά στην πολιτική σκηνή με έμφαση στο μοναρχικό και αστικό χώρο, όπως αυτή διαμορφώθηκε τις παραμονές των καθοριστικών εκλογών της 31^{ης} Μαρτίου 1946. Στη συνέχεια εξετάζουμε την πολιτική αστάθεια της περιόδου του εμφυλίου, με τις συνεχείς εναλλαγές των κυβερνήσεων και τα κόμματα να καταλαμβάνουν για μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα μερίδιο στην εξουσία. Παράλληλα καταβάλλεται προσπάθεια ν' αποσαφηνιστούν οι έννοιες της Συντακτικής Πράξης, του Ψηφίσματος και του Αναγκαστικού Νόμου με βάση την επιστήμη του Συνταγματικού Δικαίου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο ασχολούμαστε με το Θ΄ Ψήφισμα *«περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών»*, από την ημέρα κατάθεσης του σχεδίου ψηφίσματος στη Βουλή (28-6- 1946) μέχρι το τέλος του 1947, οπότε τη θέση του παίρνει το διάταγμα *«περί νομιμοφροσύνης»*, χωρίς να υπάρξει όμως επίσημη κατάργηση του ψηφίσματος. Το ερώτημα που διαμορφώνεται είναι κατά πόσο η εξυγίανση συνετέλεσε, ώστε να απαλλαγούν οι Δημόσιες Υπηρεσίες από τα «επιβλαβή και ανήθικα» εκείνα στοιχεία ή το Ψήφισμα ήταν το άλλοθι για την κυβέρνηση Τσαλδάρη, να προβεί αρχικά σε απολύσεις και στη συνέχεια σε κομματικούς διορισμούς. Το ζήτημα αυτό απετέλεσε αντικείμενο επικριτικών σχολίων από την αντιπολίτευση και τον Τύπο, κάθε φορά που η κυβέρνηση έφερνε το ψήφισμα στη Βουλή, ζητώντας νέα παράταση των προθεσμιών του.

Η ανάλυση αυτή επιχειρείται τόσο από τα Πρακτικά της Βουλής (εισηγητικές εκθέσεις κομμάτων, συζητήσεις στην Επιτροπή για την Αναθεώρηση του Συντάγματος, την Επιτροπή Εξουσιοδότησης & συζητήσεις σε επίπεδο Ολομέλειας) όσο και από την έρευνα που πραγματοποίησα σε εφημερίδες της εποχής (*Ακρόπολις*, *Ριζοσπάστης* και *Ελεύθερη Ελλάδα* –μέχρι την απαγόρευση της

κυκλοφορίας τους - και *Το Βήμα*, καλύπτοντας έτσι τις απόψεις όλου του πολιτικού φάσματος) και από επιλεγμένη βιβλιογραφία. Η έρευνα στον Τύπο αφορά το χρονικό διάστημα από τις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946, μέχρι το Μάιο του 1948, οπότε σταδιακά διακόπτεται η δημοσίευση ειδήσεων σχετικών με την εξυγίανση και την εκτόπιση – λαμβάνοντας υπόψη ότι ο αστικός τύπος (μοναρχικός και φιλελεύθερος) θεωρούσε πλέον πρωταρχικής σημασίας τις ειδήσεις που αφορούσαν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις για τη συντριβή «της ανταρσίας». Στο τέλος διατυπώνονται συμπεράσματα και απόψεις σε ό,τι αφορά την εξυγίανση. Επιχειρείται μ' αυτόν τον τρόπο σύνδεση και σύνθεση όλων των στοιχείων που αναφέρθηκαν, ώστε να προκύψει μια συνολική εικόνα για την εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών, που πραγματοποιήθηκε με βάση το Θ' Ψήφισμα. Στο ίδιο κεφάλαιο περιλαμβάνεται και ο Α. Ν. «περί νομιμοφροσύνης», με την αντίστοιχη συζήτηση που πραγματοποιήθηκε στη Βουλή. Ας σημειωθεί ότι το διάταγμα αυτό με την επικύρωσή του από τη Βουλή ως ψηφίσματος, καθίστατο μόνιμο.

Στο τρίτο κεφάλαιο ασχολούμαστε με το θεσμό της εκτόπισης – εξορίας. Αρχικά επιχειρείται μια ιστορική διαδρομή στο θεσμό αυτόν, εφόσον οι ρίζες του ανάγονται στο 1871. Πραγματοποιείται λεπτομερής αναφορά και ανάλυση σε όλα τα νομοθετήματα της περιόδου, που αφορούν την εκτόπιση – εξορία, παράλληλα με τις εισηγητικές εκθέσεις και τις πληροφορίες που άντλησα από τον Τύπο, ειδικά για το 1946-47. Να σημειώσουμε ότι συζητήσεις στη Βουλή για την εκτόπιση – εξορία δεν πραγματοποιήθηκαν, επειδή τα αντίστοιχα νομοθετήματα χαρακτηρίστηκαν ως Νομοθετικά Διατάγματα (με εξαίρεση τον Α. Ν. 511) και δεν χρειαζόταν η ψήφισή τους από τη Βουλή. Στο τέλος επιχειρώ νομική ανάλυση στο θεσμό της εκτόπισης, στηριζόμενος στις απόψεις νομικών της εποχής και μεταγενέστερων.

Τέλος, το Παράρτημα περιλαμβάνει: Α. Έντυπο σχεδίου για το πώς η κυβέρνηση οραματιζόταν την εξυγίανση, σύμφωνα με την εφ. *Ελεύθερη Ελλάδα*,

Β. Έντυπο Δήλωσης Νομιμοφροσύνης, στην οποία καλούνταν ν' απαντήσουν οι εν ενεργεία δημόσιοι υπάλληλοι και οι υποψήφιοι προς διορισμό.

Γ. Αριθμητικό πίνακα δημοσίων υπαλλήλων που απολύθηκαν κατά υπουργείο με βάση το Θ' Ψήφισμα, σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα ΦΕΚ τ. Γ', των ετών 1946 - 1948.

Δ. Πίνακα νομοθετημάτων εμφυλίου πολέμου

Ε. Το Θ' Ψήφισμα και τον Α. Ν. 516/1948 για τη νομιμοφροσύνη των Δημοσίων Υπαλλήλων

ΣΤ. Όλη τη νομοθεσία, που αφορά την εκτόπιση – εξορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

1. ΚΟΜΜΑΤΑ, ΕΚΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

2. ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1944 -1950

1.1 ΚΟΜΜΑΤΑ, ΕΚΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

Μετά την απελευθέρωση τη διακυβέρνηση της χώρας αναλαμβάνει η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Γ. Παπανδρέου με τη συμμετοχή όλων των κομμάτων συμπεριλαμβανομένων και αυτών του εαμογενούς χώρου. Όλο αυτό το διάστημα και μέχρι την προκήρυξη των εκλογών της 31^{ης} Μαρτίου 1946, διαμορφώνονται τα σχήματα εκείνα του αστικού χώρου που θα διαδραματίσουν σημαίνοντα ρόλο την περίοδο αυτή και θα καθορίσουν τις πολιτικές τύχες της Ελλάδας, μέχρι τη μεταπολίτευση. Πρωταγωνιστικό ρόλο έχουν τα αστικά κόμματα – δεξιά και κεντρώα - , με δεδομένο ότι τα κόμματα που πρόσκεινται στην αριστερά με κυριότερο το ΚΚΕ απέχουν από τις εκλογές και στη συνέχεια από την κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, για να περάσουν ενάμισι χρόνο αργότερα στην παρανομία με τον Α. Ν. 509/1947.

Στο χώρο της Δεξιάς κυριαρχεί το *Λαϊκό Κόμμα*, αρχηγός του οποίου εκλέχθηκε ο Κ. Τσαλδάρης, ανιψιός του ηγέτη των Λαϊκών την περίοδο του μεσοπολέμου Π. Τσαλδάρη. Μικρότερες κοινοβουλευτικές ομάδες στο χώρο αυτό είναι το *Κόμμα των Εθνικοφρόνων* του Τουρκοβασίλη, που ξεχωρίζει για το αντικομμουνιστικό του μένος και το *Νέο Κόμμα* του Μαρκεζίνη, που ιδρύθηκε το Φεβρουάριο του 1947 από στελέχη του Λαϊκού Κόμματος. «Έχοντας στενές σχέσεις με το Παλάτι και τον ξένο παράγοντα, χρησιμοποιήθηκε ως μοχλός για την ανασύνθεση του πολιτικού χάρτη».¹ Στον ίδιο χώρο εντάσσονται και το *Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος* του Ζέρβα, το *Κόμμα Εθνικών Φιλελευθέρων* του Γονατά και το *Μεταρρυθμιστικόν Κόμμα* του Αλεξανδρή, όλα προσκείμενα στο παλάτι.

Ο βενιζελικός χώρος εμφανίζεται διασπασμένος. Τον Ιανουάριο του 1946, δυο μόλις μήνες πριν τις πρώτες εκλογές από τη δικτατορία του Μεταξά, το *Κόμμα των Φιλελευθέρων* διασπάται με το Σοφ. Βενιζέλο να σχηματίζει το *Κόμμα των Βενιζελικών Φιλελευθέρων* με όσα στελέχη και πολιτευτές τον ακολούθησαν. Σε συνεργασία με το *Δημοκρατικό Κόμμα* του Γ. Παπανδρέου και το *Εθνικό Ενωτικό Κόμμα* του Π. Κανελλόπουλου συνέστησαν την *Εθνική Πολιτική Ένωση* (ΕΠΕ), με την οποία διεκδίκησαν την ψήφο των πολιτών στις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946.

Ο Θ. Σοφούλης διατήρησε τον τίτλο του Κόμματος των Φιλελευθέρων και ένα σημαντικό αριθμό πολιτευτών και στελεχών. Οι αντιμοναρχικές του θέσεις απέτρε-

1.Ποταμιάνου Νίκου, «Οι Κυβερνήσεις του Εμφυλίου», στο Συλλογικό, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 8^{ος}, *Η Εμπόλεμη Ελλάδα 1940-1949*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003, σ. 222

ψαν οποιαδήποτε προσπάθεια συνεργασίας με τα φιλομοναρχικά κόμματα. Το Κόμμα των Φιλελευθέρων ήταν το μοναδικό που άσκησε έντονη κριτική στην κυβέρνηση των Λαϊκών και δεν ψήφισε στη Βουλή την κατασταλτική νομοθεσία του 1946, ενώ δεν παρέλειπε συνεχώς να διακηρύττει μέτρα ειρηνεύσεως. Όταν τελικά ηγήθηκε του κυβερνητικού συνασπισμού και είδε ότι οι προσπάθειες για πολιτική λύση απέβησαν άκαρπες, ηγήθηκε της προσπάθειας για τη συντριβή της «ανταρσίας».

Οι εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946 πραγματοποιήθηκαν σε συνθήκες έντασης και έδωσαν τη νίκη στο δεξιό συνασπισμό «*Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων*» (ΗΠΕ), των Τσαλδάρη – Γονατά – Αλεξανδρή με ποσοστό 55,12 % και 206 έδρες. Η «Εθνική Πολιτική Ένωσις» των Βενιζέλου – Κανελλόπουλου – Παπανδρέου έλαβε 19,28% και 68 έδρες, το Κόμμα των Φιλελευθέρων του Σοφούλη 14,39% και 48 έδρες, το «Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος» του Ζέρβα 5,96% και 20 έδρες, η «Ένωσις Εθνικοφρόνων» του Τουρκοβασίλη 2,94% και 9 έδρες, η «Ένωσις Αγροτικών Κομμάτων» του Μυλωνά 0,67% και 1 έδρα και διάφοροι 1,70% και 2 έδρες. Μεγάλο επίσης υπήρξε το ποσοστό αποχής, το οποίο υπολογίστηκε σε 25% (350.000 -400.000 εκλογείς).²

Οι εκλογές αυτές μεταξύ άλλων απέδειξαν: α. Την ανασύνταξη των δυνάμεων του δεξιού χώρου και την απήχηση των ακραίων αντικομμουνιστικών θέσεων σε πλατιά λαϊκά στρώματα, ειδικά της υπαίθρου. β. τη μεγάλη επιρροή της εαμικής αριστεράς στο εκλογικό σώμα σε συνδυασμό με τη μεγάλη απήχηση του συνθήματος για αποχή από τις εκλογές, σε ποσοστό όμως μικρότερο από τις προσδοκίες του ΚΚΕ και γ. την αδυναμία του Κέντρου και της Κεντροαριστεράς να πείσουν τον κόσμο για συναινετικές λύσεις και για την αναγκαιότητα της εθνικής συμφιλίωσης.³

Την επομένη των εκλογών σχηματίστηκε κυβέρνηση υπό τον Π. Πουλίτσα, πρόεδρο του Συμβουλίου Επικρατείας με τη συμμετοχή δεξιών και κεντροδεξιών κομμάτων. Η επιθυμία των Άγγλων για σχηματισμό ευρύτερου κυβερνητικού συνασπισμού δεν έγινε αποδεκτή από τους Λαϊκούς και στις 18 Απρ. 1946 ορκίστηκε πρωθυπουργός ο Τσαλδάρης με τη συμμετοχή των κομμάτων του Γονατά και του Αλεξανδρή.

Πρώτη προτεραιότητα της κυβέρνησης Τσαλδάρη ήταν η επίσπευση των διαδικασιών για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος για το πολιτειακό. Ύστερα από

συνεννόηση με τον αγγλικό παράγοντα ανακοινώθηκε στη Βουλή, ότι προκηρύχθηκε για

2. Νικολακόπουλος Ηλίας, «Μετά τα Δεκεμβριανά – Από τη Βάρκιζα ως την παλινόρθωση της Βασιλείας», στο Συλλογικό, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 8^{ος}, *Η Εμπόλεμη Ελλάδα 1940-1949*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003, σ. 214

3. Οικονόμου Νικόλαος, «Από την Απελευθέρωση ως το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου (1944 – 1949), στο Συλλογικό: *Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Ελληνική Ιστορία*», τόμος 25^{ος}, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1992, σ. 411

την 1^η Σεπτεμβρίου 1946. Η επόμενη προτεραιότητα της κυβέρνησης ήταν η υιοθέτηση έκτακτων μέτρων για την καταστολή της «ανταρσίας». Η πρώτη προσπάθεια ήταν με την εισαγωγή στη Βουλή προς ψήφιση του Γ΄ Ψηφίσματος «*Περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων την δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν*». Το νομοθέτημα αυτό υπήρξε το σκληρότερο από το σύνολο του θεσμικού οπλοστασίου που χρησιμοποιήθηκε για τη δίωξη της Αριστεράς την περίοδο του εμφυλίου. Κάτω από αυτές τις συνθήκες και με την κήρυξη στρατιωτικού νόμου σε πολλές περιοχές της Β. Ελλάδας, ήταν αδύνατη η διεξαγωγή εκστρατείας από τα αντιμοναρχικά κόμματα, με αποτέλεσμα τις συχνές διαμαρτυρίες προς την κυβέρνηση, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Σε κάθε περίπτωση οι ηγέτες του κέντρου δεν έδειξαν ιδιαίτερη προθυμία στο να περιοδεύσουν στις επαρχίες της χώρας, αφήνοντας την προεκλογική εκστρατεία σε μεμονωμένους βουλευτές ή πολιτευτές των κεντρώων και σε προσωπικότητες της κεντροαριστεράς.

Ο Γεώργιος επέστρεψε στην Ελλάδα στις 28 Σεπτεμβρίου, ύστερα από την επιτυχία για τον ίδιο έκβαση του δημοψηφίσματος. Ακολουθώντας τις συμβουλές των Άγγλων επεδίωξε διεύρυνση της κυβέρνησης. Η άρνηση όμως των Λαϊκών να δοθεί η πρωθυπουργία στον Σοφούλη και σημαντικά υπουργεία στα τρία κόμματα της ΕΠΕ, είχε ως αποτέλεσμα τον ανασχηματισμό της κυβέρνησης Τσαλδάρη, στις 2 Νοεμβρίου 1946.

Ένα ζήτημα που η κυβέρνηση έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα είναι αυτό των εδαφικών διεκδικήσεων, που περιελάμβαναν τα Δωδεκάνησα από την Ιταλία, τη Β. Ήπειρο από την Αλβανία και τμήμα της σημερινής Βουλγαρίας. Κατά την κρίσιμη Διάσκεψη της Ειρήνης στο Παρίσι (19 Ιουλ. -15 Οκτ. 1946), οι Μ. Δυνάμεις δεν δέχθηκαν καμιά αλλαγή στο εδαφικό καθεστώς της Αλβανίας και της Βουλγαρίας. Το μόνο που πέτυχε η Ελλάδα ήταν η παραχώρηση των Δωδεκανήσων, τα οποία παρέλαβε από τους Άγγλους το Μάρτιο του 1947, ενώ η διοικητική τους ενσωμάτωση πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1948. Τα αποτελέσματα αυτά δεν θεωρήθηκαν ικανοποιητικά από την κοινή γνώμη, με αποτέλεσμα ο Τσαλδάρης να ταξιδέψει στο

Παρίσι για να υποστηρίξει τις ελληνικές διεκδικήσεις, χωρίς να πετύχει τίποτα περισσότερο.

Τα Χριστούγεννα του 1946 ο Τσαλδάρης πραγματοποίησε επίσκεψη στην Ουάσινγκτον με σκοπό την παροχή αμερικανικής στρατιωτικής και οικονομικής βοήθειας. Το ταξίδι αυτό οριοθέτησε μια νέα εποχή για τη διεθνή θέση της Ελλάδας, που περνούσε πλέον από τη βρετανική στην αμερικανή σφαίρα πολιτικής επιρροής. Συγχρόνως όμως άρχισαν να ασκούνται πιέσεις προς τα ελληνικά κόμματα για διεύρυνση της κυβέρνησης. Πάγια επιδίωξη των Αμερικανών ήταν η συμμετοχή του Κέντρου στις κυβερνήσεις, ώστε να υπάρξει η μέγιστη δυνατή συσπείρωση των αστικών κομμάτων κατά τη διάρκεια του εμφυλίου, σε συνδυασμό με την πολιτική απομόνωση του ΚΚΕ. Επιπλέον «ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για το δημοκρατικό προφίλ των ελληνικών κυβερνήσεων: ο αγώνας κατά του κομμουνισμού παρουσιαζόταν ως αναμέτρηση της ελευθερίας και της δημοκρατίας με τη δικτατορία και η διεξαγωγή του στην Ελλάδα δεν μπορούσε να αφεθεί σε δυνάμεις συνδεδεμένες με τον αυταρχισμό, το παρακράτος και το δοσιλογισμό».⁴

Όλες αυτές οι διεργασίες είχαν ως αποτέλεσμα το σχηματισμό μιας νέας και κομματικά ευρύτερης κυβέρνησης υπό τον οικονομολόγο Δ. Μάξιμο, παλαιό αντιβενιζελικό με τη συμμετοχή επτά κομμάτων: των τριών της κυβέρνησης Τσαλδάρη, των τριών της ΕΠΕ και του κόμματος του Ζέρβα. Η νέα κυβέρνηση ξεκίνησε με αναστολή των εκτοπίσεων για τις γυναίκες και υποσχέθηκε αμνηστία σε όσους αντάρτες παραδίδονταν με τα όπλα τους. Με την ανάληψη όμως του υπουργείου Δημοσίας Τάξεως από τον Ζέρβα συνεχίστηκε το κύμα καταστολής και αυξήθηκαν οι εξόριστοι.

Στις 12 Μαρτίου έγινε η επίσημη εξαγγελία του δόγματος Τρούμαν. Οι Ηνωμένες Πολιτείες θα ενίσχυαν οικονομικά και στρατιωτικά την Ελλάδα και την Τουρκία, που βρίσκονται στην εμπροσθοφυλακή της αντιμετώπισης του κομμουνισμού. Την 1^η Απριλίου 1947 πέθανε ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ και τον διαδέχτηκε στο θρόνο ο μικρότερός του αδελφός Παύλος.

Στις 23 Αυγούστου η κυβέρνηση Μάξιμου παραιτήθηκε ύστερα από διαφωνίες που ξέσπασαν στους κόλπους της με αφορμή το αίτημα των Βενιζέλου, Παπανδρέου και Κανελλόπουλου να αποπεμφθούν οι ακραίοι Ζέρβας και Στράτος από την κυβέρνηση. Οι διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν τις επόμενες ημέρες σε συνδυασμό με τις έντονες πιέσεις των Αμερικανών, είχαν ως αποτέλεσμα το σχηματισμό δικομματικής κυβέρνησης Φιλελευθέρων - Λαϊκών με πρωθυπουργό το Σοφούλη και αντιπρόεδρο

τον Τσαλδάρη (9 Σεπ). Το κενό εξουσίας αυτών των ημερών καλύφθηκε από το κόμμα των Λαϊκών με το σχηματισμό μονοκομματικής κυβέρνησης υπό τον Τσαλδάρη. Η νέα κυβέρνηση συγκέντρωσε την αποδοχή όλης σχεδόν της Βουλής, ενώ λίγο αργότερα επέστρεψε στο Κόμμα των Φιλελευθέρων και ο Σ. Βενιζέλος.

Ο Σοφούλης άφησε ελεύθερους χιλιάδες εξόριστους, ανέβαλε τις εκτελέσεις για ένα μήνα και παρέτεινε την προθεσμία για αμνήστευση. Η 3^η Ολομέλεια του ΚΚΕ έδωσε την απάντηση στην κυβέρνηση: ένοπλη αναμέτρηση μέχρι την τελική νίκη. Αμέσως υιοθετήθηκε από το Σοφούλη σκληρή γραμμή. Απαγορεύτηκε η κυκλοφορία του Ριζοσπάστη (18 Οκτωβρίου), ενώ ξανάρχισαν οι εξορίες και οι εκτελέσεις. Τα

4. Ποταμιάνος, ό. π., σ. 228

Χριστούγεννα ανακοινώθηκε ο σχηματισμός «της Κυβέρνησης των Βουνών». Δυο μέρες αργότερα (27 Δεκεμβρίου), η κυβέρνηση απαντά με τον Α. Ν. 509/1947, με τον οποίο διαλύονταν το ΚΚΕ, το ΕΑΜ, η Εθνική Αλληλεγγύη και κάθε άλλη οργάνωση που τελούσε υπό τον έλεγχό του, ενώ θεσπίζονταν βαρύτατες ποινές συμπεριλαμβανομένης και της θανατικής, για όσους επιχειρούσαν «*την διά βιαιών μέσων ανατροπήν του πολιτεύματος, του κρατούντος κοινωνικού συστήματος ή την απόσπασιν μέρους εκ του όλου της Επικράτειας*». Με το νόμο αυτό διακόπηκε κάθε προσπάθεια για ειρηνική διευθέτηση της κρίσης.

Η κυβέρνηση συνεργασίας Φιλελευθέρων – Λαϊκών διέψευσε τις προσδοκίες, λόγω της αστάθειας που τη χαρακτήριζε και των συνεχών τριβών, σε σημείο μάλιστα που χρειάστηκε αρκετές φορές η επέμβαση της αμερικανικής αποστολής για να μη διαλυθεί. Το φθινόπωρο του 1948 ξέσπασε μεγάλη κρίση στους κόλπους της . Ο Βενιζέλος υπέβαλε στον Τσαλδάρη (9 Οκτ.) τους όρους του για τη διατήρηση του κυβερνητικού συνασπισμού, λόγω της δυσφορίας που κατείχε τους Φιλελεύθερους, επειδή οι Λαϊκοί εξακολουθούσαν να μονοπωλούν τη διοίκηση. Στις αρχές Νοεμβρίου «ανακοίνωσε δημόσια ότι 54 βουλευτές των Φιλελευθέρων θα έπαυαν να στηρίζουν την κυβέρνηση».⁵ Ο Σοφούλης υπέβαλε την παραίτησή του και η νέα κυβέρνηση που σχηματίστηκε (18 Νοεμβρίου), με τη μορφή συνεργασίας πάλι Φιλελευθέρων – Λαϊκών, έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή με μία μόλις ψήφο διαφορά. Μια εβδομάδα αργότερα ο Σοφούλης υπέστη οξύ πνευμονικό οίδημα.

Στις 20 Ιανουαρίου 1949, ορκίστηκε νέα κυβέρνηση Σοφούλη με αντιπρόεδρο τον Αλέξανδρο Διομήδη και τη συμμετοχή των Τσαλδάρη, Βενιζέλου, Κανελλόπουλου και Μαρκεζίνη. Ο τελευταίος αποπέμφθηκε τον Απρίλιο, εξαιτίας ενός σκανδάλου

λαθρεμπορίου. Πρώτη ενέργεια της κυβέρνησης ήταν η ανάθεση της αρχιστρατηγίας του αγώνα στον Αλ. Παπάγο, με εκτεταμένες εξουσίες και αρμοδιότητες.

Η κυβέρνηση αυτή θα φέρει σε πέρας τον εμφύλιο μέχρι τη λήξη του, αλλά χωρίς το Σοφούλη, που δεν πρόλαβε να δει το τέλος του. Πέθανε στις 24 Ιουνίου 1949 και αντικαταστάθηκε από τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης Διομήδη (30 Ιουνίου 1949).

Οι πρώτες εκλογές μετά τη λήξη του εμφυλίου έγιναν στις 5 Μαρτίου 1950. Στις εκλογές αυτές παρατηρήθηκε καθίζηση των κομμάτων της Δεξιάς και άνοδος των κομμάτων του κέντρου.

5. Ο. π., σ. 228

1.2 Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1944 -1950

Τα πολιτικά, πολιτειακά και συνταγματικά προβλήματα της περιόδου αυτής είναι τόσο πολύπλοκα και εξαιρετικής σημασίας για την μετέπειτα πορεία της ελληνικής πολιτείας μέχρι τη μεταπολίτευση, με αποτέλεσμα να κρίνεται απαραίτητη η διαίρεσή τους για την κατανόηση και πληρέστερη μελέτη αυτής της εργασίας. Με κριτήριο τα ειδικά χαρακτηριστικά και τις νομικές ενέργειες των συντεταγμένων οργάνων της πολιτείας, μπορούμε να διακρίνουμε δύο περιόδους:

1. Αυτή των 'Κυβερνήσεων Απελευθερώσεως' και της 'σιωπηρής' αναβίωσης του Συντάγματος του 1864/1911 (18 Οκτωβρίου 1944 – 31 Μαρτίου 1946)¹ και
2. Την κοινοβουλευτική περίοδο 1946 – 1950 με την αναθεώρηση του Συντάγματος του 1864/1911 από τη Δ' Αναθεωρητική Βουλή. Και οι δύο αυτές περίοδοι χαρακτηρίζονται από έντονη κυβερνητική αστάθεια και συχνές εναλλαγές κυβερνήσεων.

Επίσημη ημέρα της απελευθέρωσης της χώρας θεωρείται η 18^η Οκτωβρίου 1944. «Ως ένδειξη της νόμιμης πλέον λειτουργίας της πολιτικής εξουσίας»,² αρχίζει και νέα αρίθμηση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Οι κυβερνήσεις που σχηματίστηκαν ως τις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946 θεωρήθηκαν νόμιμες, σύμφωνα με αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου³ με διαφορετικό όμως σκεπτικό.⁴

Με δεδομένη την απουσία του κατεξοχήν εκφραστή της νομοθετικής εξουσίας, του Κοινοβουλίου, η Νομοθετική αρμοδιότητα περνούσε στην αρμοδιότητα της εκτελεστικής εξουσίας. Αυτό έγινε με τη Σ. Π. 21/24 Φεβρουαρίου 1945 «Περί της Συντακτικής και Νομοθετικής αρμοδιότητος του Ανωτάτου Αρχοντος και του

Υπουργικού Συμβουλίου». Μέχρι τη διενέργεια εκλογών η νομοθετική εξουσία θα ασκούνταν από

1. Κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου (18-10-1944 έως 3-1-1945), κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα (3-1-1945 έως 7-4-1945), α' & β' κυβέρνηση Βούλγαρη (7-4-1945 έως 17-10-1945), κυβέρνηση αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού (17-10-1945 έως 31-10-1945), κυβέρνηση Π. Κανελλόπουλου (31-10-1945 έως 22-11-1945) και κυβέρνηση Θ. Σοφούλη (από 22-11-1945 έως 31-3-1946).

2. Καλτσόγια – Τουρναβίτη Νίκη, *Συμβολή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία (1935-1975)*, Πάντειος ΑΣΠΕ, Αθήνα 1979, σ. 63

3. Το ΣτΕ με την υπ. αρ. 13/25-5-1945 απόφασή του [εισηγητής ο σύμβουλος Μ. Στασινόπουλος] αποφάνθηκε ότι οι κυβερνήσεις αυτές έχουν προέλευση όχι επαναστατική, αλλά συνταγματική και νόμιμη αφού διορίστηκαν από τον ανώτατο άρχοντα, έδωσαν όρκο υπακοής στο Σύνταγμα του 1864/1911 – το οποίο θεωρήθηκε ότι επανήλθε σιωπηλά, σύμφωνα με την παραπάνω απόφαση του ΣτΕ – και στις προγραμματικές τους δηλώσεις μίλησαν για εμπέδωση της νομιμότητας, της ισοπολιτείας και του κράτους δικαίου. Βλ. Βεγλερή Φ., *Σχόλια στην απόφαση 13/1945 του ΣτΕ*, Νέον Δίκαιον 1945, σσ. 219 – 227. Επίσης ο Άρειος Πάγος με τις υπ. αρ. 86/1945 & 340/1945 αποφάσεις του αν και παραδέχεται ότι υπήρξε «παρέκκλιση των αρχών του κοινοβουλευτικού σχηματισμού των κυβερνήσεων αυτών», δέχεται το στοιχείο της νομιμότητας για όλες τις κυβερνήσεις αυτής της περιόδου. Σχ. Καλτσόγια - Τουρναβίτη Νίκη, *Προβληματική της σύγχρονης Ελληνικής Συνταγματικής Ιστορίας 1935-1975 (Προσπάθεια οριοθετήσεως)*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1981, σ. 313

4. Το ΣτΕ πρόβαλε «το στοιχείο της τυπικής νομιμότητας» των κυβερνήσεων σε αντίθεση με τον Άρειο Πάγο που στηρίχτηκε στην αρχή «της ουσιαστικής νομιμότητας», ενισχύοντας έτσι ουσιαστικά το σύνολο της κυβερνητικής δράσεως. Σχ. Καλτσόγια Ν, *Συμβολή... ό. π. σ. 69*

τον Ανώτατο Άρχοντα και το Υπουργικό Συμβούλιο. (άρ.1). Για το σκοπό αυτό συνιστούσε τριμελή επιτροπή που αποτελούνταν απαραίτητα από τον υπουργό Δικαιοσύνης, έναν Πάρεδρο του ΣτΕ που εκτελούσε χρέη Γραμματέα και τον αρμόδιο υπουργό (άρ. 2 § 1 & 2), ενώ κάθε σχέδιο συνοδευόταν από αιτιολογική έκθεση, που εξηγούσε «*την ανάγκην της λήψεως του νομοθετικού μέτρου*» (άρ. 2 § 3). Επίσης παρεχόταν η δυνατότητα στον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως, «*ν' αποσύρη ωρισμένον νομοσχέδιον ή ν' αναβάλλη την συζήτησιν αυτού*» (άρ. 4). Μετά την έγκριση του Αναγκαστικού Νόμου (=Α.Ν.) ή της Συντακτικής Πράξης (=Σ.Π.) από το Υπουργικό Συμβούλιο, με μέριμνα του Γραμματέα του αποστέλλόταν στον Ανώτατο Άρχοντα προς υπογραφή και δημοσιευόταν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (άρ. 5 & 6). Τέλος υπήρξε αναφορά για υποβολή των νόμων και των Σ. Π. «*προς κύρωσιν εις την μέλλουσαν Βουλήν*» (άρ. 7)

Μερικούς μήνες αργότερα με νέα Συντακτική Πράξη,⁵ η κυβέρνηση απαγόρευσε «*εις τα δικαστήρια παντός βαθμού και δικαιοδοσίας*» να ελέγχουν την εξουσία ως προς την έκδοση Σ. Π., με την επισήμανση ότι η κρίση για τη σκοπιμότητα και το κύρος τους «*ανήκει μόνον εις την μέλλουσαν να προέλθη εκ των εκλογών Βουλήν*», στην οποία θα υποβληθούν για κύρωση. (άρ. 2).

Η έκδοση Σ. Π. και Α. Ν. θεωρήθηκε νόμιμη εφόσον η κυβέρνηση επικαλέστηκε τη ρήτρα *salus populi superma lex esto* (=η σωτηρία της πατρίδος είναι υπεράνω του νόμου).⁶ Σύμφωνα με αυτή τη ρήτρα, «η οποία αποτελεί άγραφη συνταγματική αρχή

του ελληνικού δημοσίου δικαίου»,⁷ επιτρέπονται αποκλίσεις από συνταγματικά κατοχυρωμένους θεσμούς όταν η πατρίδα βρίσκεται σε κίνδυνο ή υπάρχει κατεπείγουσα ανάγκη και η έκδοση σχετικού νόμου είναι αδύνατη μέσ' από το νόμιμο πλαίσιο. Με βάση την παραπάνω αρχή οι «νόμιμες» κυβερνήσεις,⁸ νομιμοποιούνται στην έκδοση Σ. Π και Α.Ν., με την αυστηρή προϋπόθεση ότι η ρύθμιση αυτή είναι προσωρινή, θα κυρωθεί από μέλλουσα Βουλή⁹ και η άσκηση της νομοθετικής εξουσίας θα πραγματοποιείται με φειδώ και μόνο σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης.

5. Σ.Π. 92/19 Ιανουαρίου 1946 «Περί αυθεντικής ερμηνείας του άρ. 88 του Συντάγματος και περί απαγορεύσεως ελέγχου Συντακτικών Πράξεων υπό των Δικαστηρίων».

6. Καλτσόγια – Τουρναβίτη Νίκη, «Τα Θεσμικά Πλαίσια του Εμφυλίου», στο: Συλλογικό *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, (επιμ.) Κλ. Κουτσούκης, Ι. Σακκάς, Αθήνα: Φιλίστωρ, 2000, σ. 69

7. Καλτσόγια, *Συμβολή .. ό. π.*, σ. 68-69

8. Σε ότι αφορά τη νομιμότητα των «κυβερνήσεων απελευθερώσεως», βλ. Γ. Δασκαλάκη. *Η νομιμότης των Κυβερνήσεως Απελευθερώσεως και οι συνταγματικές δεσμεύσεις των*, Αθήνα, χ. εκδ., 1945, σ. 8 κ. ε. Η μελέτη αυτή αν και εκδόθηκε με βάση την 13/25-5-1945 απόφαση του ΣτΕ και αφορά τις τρεις πρώτες κυβερνήσεις είναι ιδιαίτερα σημαντική για την κατανόηση της νομιμότητας μιας κυβέρνησης.

9. Βασικός λόγος αυτής της νομιμοποίησης είναι η απουσία αρμόδιου νομοθετικού οργάνου.

Την περίοδο αυτή εκδόθηκαν συνολικά 115 Σ. Π. με αρίθμηση από το 1 -116, με την επισήμανση ότι οι περισσότερες από αυτές έπρεπε να επικυρωθούν από τη μελλοντική Βουλή. Στο μεγάλο αυτό αριθμό Σ. Π που εκδόθηκαν σε σύντομο χρονικό διάστημα (περίπου 18 μήνες), περιλαμβάνονται πολλές που η έκδοσή τους δεν ήταν επείγουσα ούτε εξυπηρετούσαν επιτακτικές ανάγκες και τα θέματα στα οποία αναφέρονται όπως διοικητικά, φορολογικά ή κυρώσεις συμβάσεων θα μπορούσαν να ρυθμισθούν με νόμους.

Οι Σ. Π. χαρακτηρίζονται ως νομοθετήματα συνταγματικής ισχύος. Μπορούμε να τις ορίσουμε ως «ιδιοτυπία του Ελληνικού Συνταγματικού Δικαίου [...], γιατί εμφανίζονται σε περιόδους εσωτερικών πολιτικών ανωμαλιών και ρυθμίζουν ειδικά και συγκεκριμένα θέματα με αυξημένη τυπική δύναμη».¹⁰ Κατά τον καθηγητή Μάνεση με βάση το δίκαιο της ανάγκης εκδίδονται αναγκαστικοί νόμοι και όχι Συντακτικές Πράξεις, οι οποίες αποτελούν διακοπή του δικαίου, γι' αυτό εκδίδονται από επαναστατικές κυβερνήσεις.¹¹ Μπορούν να τροποποιηθούν, να κυρωθούν¹² από άλλες Σ. Π. ή Ψηφίσματα.

Η Βουλή που προήλθε από τις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946, χαρακτηρίστηκε ως Δ' Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων, ενώ έπρεπε να χαρακτηριστεί ως Συντακτική.¹³ Ο τρόπος με τον οποίο εργάστηκε η Δ' Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολιών ότι ενήργησε και ως Συντακτική Βουλή,

αφού πολλά από τα Ψηφίσματά της αφορούσαν θεμελιώδεις διατάξεις του Συντάγματος.

Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της Βουλής είναι ότι λειτουργούσε σε Ολομέλεια κατά διαστήματα, ενώ με συνεχή Ψηφίσματα διακοπτόταν οι εργασίες της.¹⁴

Εξουσιοδοτούσε όμως την εκτελεστική εξουσία (Ανώτατο Άρχοντα, κυβέρνηση), στην έκδοση νομοθετικών διαταγμάτων, «κατόπιν εγκρίσεως υπό ωρισμένης

10. Καλτσόγια, *Προβληματική*..... ό. π., σ. 319

11. *Ο. π.*, σ. 321

12. Με τη Σ. Π. 74/ 8 Οκτωβρίου 1945 «Περί κυρώσεως Συντακτικών Πράξεων, νόμων κ.λ.π. εκδοθέντων κατά το από 17 Οκτωβρίου 1944 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1944 χρονικόν διάστημα», κυρώθηκαν όλες οι Σ. Π. και Α. Ν. που εκδόθηκαν το 1944 «πάσχοντα δι' έλλειψιν επιδρώσαν επί του κύρους αυτών»

13. Αμέσως μετά την απελευθέρωση στο διάγγελμα του Πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου, προς τον Ελληνικόν Λαόν, στο κεφάλαιο VII. Ο Λαός ανακτά τας ελευθερίας του διαβάζουμε: «Η Κυβέρνησις της Εθνικής Ενώσεως έχει απόφασιν να χωρήσῃ εις την ταχύτεραν δυνατήν ενέργειαν και Δημοψηφίσματος και εκλογών **Συντακτικής Συνελεύσεως**». Βλ. Κώδιξ Θέμιδος. 1944, σ. 219 Επίσης στο άρθρο 9 της Συμφωνίας της Βάρκιζας αναφέρει ότι θα επακολουθήσουν «ως τάχιστα εκλογαί Συντακτικής Συνελεύσεως διά την κατάρτισιν του νέου Συντάγματος της Χώρας».

14. Ψήφισμα Η'3 Αυγούστου 1946 «Περί εξουσιοδοτήσεως προς έκδοσιν ψηφισμάτων και νομοθετικών διαταγμάτων κατά την διάρκεια των διακοπών της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής». Ανάλογα υπήρξαν τα Ψηφίσματα Κ'/1946, ΚΑ'/1947, Λ'/1947, ΜΓ'/1948 & ΞΗ'/1949.

Κοινοβουλευτικής Επιτροπής ή Επιτροπής Εξουσιοδοτήσεως».¹⁵ Με αυτόν τον τρόπο η νομοθετική εξουσία ιδιοποιήθηκε από την αυτόνομη κυβερνητική νομοθεσία, χωρίς ουσιαστικό έλεγχο. Ως κύρια αιτία αναφέρεται ότι είναι η απαραίτητη λειτουργία κατά τις διακοπές των εργασιών της Βουλής, επειδή έχουν δημιουργηθεί «*τοιαύτα ζητήματα εκ των γνωστών γεγονότων, χρήζοντα επειγούσης νομοθετικής ρυθμίσεως*».¹⁶

Η λειτουργία λοιπόν της Δικαιοσύνης στην περίοδο του εμφυλίου πολέμου βασίστηκε πάνω σε Ψηφίσματα, δηλ. «πράξεις συνταγματικής ισχύος με μεγαλύτερο βαθμό τυπικής και ουσιαστικής νομιμοποίησης»¹⁷ καθώς και στην υπάρχουσα ήδη νομοθεσία. Συνολικά εκδόθηκαν 73 Ψηφίσματα, ορισμένα από τα οποία έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη δίωξη της αριστεράς με σημαντικότερο το Γ' Ψήφισμα /1946. Μεταξύ 1946 και 1951 «και παρά τη λειτουργία του κοινοβουλίου εκδόθηκαν συνολικά 807 νομοθετικά διατάγματα, τα οποία συνιστούν ουσιώδεις παρεκβάσεις από τις αρχές των βασικών συνταγματικών θεσμών και κυρίως της διάκρισης των λειτουργιών».¹⁸

Οι Συντακτικές Πράξεις και τα Ψηφίσματα που εκδόθηκαν από τη Δ' Αναθεωρητική Βουλή παρέμειναν σε χρήση ακόμα και μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1952. Για την τύχη τους προέβλεπε το Ψήφισμα της 31^{ης} Δεκεμβρίου 1951, με το οποίο ψηφίστηκε το Σύνταγμα της Ελλάδας του 1952. «Η

ισχύς των μέχρι της δημοσιεύσεως του παρόντος ισχυουσών Συντακτικών Πράξεων θέλει ρυθμισθή δι' ιδίου Ψηφίσματος». Αυτό δημοσιεύθηκε τον Απρίλιο του 1952.¹⁹ Επικύρωνε όσα Ψηφίσματα δεν είχαν ψηφισθεί από τη Βουλή²⁰ ενώ παρέτεινε την ισχύ των Συντακτικών Πράξεων και των Ψηφισμάτων τα οποία θεωρούσε απλούς νόμους ακόμα και μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος «θεωρούμεναι ως κατά παρέκκλισιν εξ αυτού ισχύουσai, μέχρι καταργήσεως αυτών». (άρ. 2 § 1) Η κατάργηση αυτή θα γινόταν με νόμο.

15. Ψήφισμα Β'/12 Ιουνίου 1946 «Περί του Εδικού Κανονισμού διά την Αναθεωρητικήν του Συντάγματος Εργασίαν της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής».

16. Εισηγητική έκθεση «Προς τη Δ' Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων», Κώδιξ Θέμιδος 1946, σ.338

17. Καλτσόγια, *Τα Θεσμικά Πλαίσια ...* .ό. π., σ. 69

18. Ό. π. σ. 69

19. Ψήφισμα της 29 Απριλίου 1952 «Περί της ισχύος των από 14 Οκτωβρίου 1944 και εφεξής εκδοθεισών Συντακτικών Πράξεων και Ψηφισμάτων».

20. Από τα 73 Ψηφίσματα τα 44 είχαν ψηφισθεί, ενώ τα υπόλοιπα 29 «μετά γνώμην ειδικής εκ βουλευτών επιτροπής, δυνάμει εξουσιοδοτήσεως χορηγουμένης εκάστοτε δι' ειδικού ψηφίσματος». Βλ. Εισηγητική Έκθεση Υπουργού Δικαιοσύνης, Κώδιξ Θέμιδος 1952, σ. 313

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΕΞΥΓΙΑΝΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

2.1 ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

2.2 ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΜΕΧΡΙ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ)

2.3 ΤΟ Θ΄ ΨΗΦΙΣΜΑ

2.4 Ο Α. Ν. 516/1948

2.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

2.6 ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ

2.1 ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Στην εισηγητική του έκθεση (28 Ιουνίου 1946) ο υπουργός Δικαιοσύνης Π. Χατζηπάνος, αναφέρεται στην διασάλευση της τάξης και της πειθαρχίας από τον καιρό της ξενικής κατοχής, στην αποδιοργάνωση της κρατικής μηχανής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διαμορφωθεί *«κοινή συνείδησις περί του επιβαλομένου ηθικού καθαρισμού»*.¹ Η κυβέρνηση εθνικής ενότητας του Γ. Παπανδρέου υποσχέθηκε την πραγματοποίησή του. Τα γεγονότα όμως του Δεκεμβρίου 1944, ανέστειλαν αυτή την προσπάθεια. Συνάμα κατέστησαν πιο επιτακτική αυτή την ανάγκη *«κατασταλέντος του αντεθνικού κινήματος»*. Έτσι το βάρος αυτής της προσπάθειας βαρύνει την κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές, η οποία και έλαβε *«ευρυτάτην εντολήν ανασυγκροτήσεως της Πολιτείας»*. Δεν πρόκειται *«περί απλού καθαρισμού»*, αλλά για βασική και αναγκαία προϋπόθεση, απαραίτητη για την ηθική, οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση της χώρας, που βαρύνει την ίδια την κυβέρνηση. Στα πλαίσια λοιπόν της επιχειρούμενης προσπάθειας ανασυγκρότησης της χώρας, η

κυβέρνηση εισάγει στη Βουλή προς συζήτηση και ψήφιση αυτό το σχέδιο Ψηφίσματος.

Ο εισηγητής της πλειοψηφίας Μ. Βαρβιτσιώτης αναφέρεται στο άρθρο 102 του Συντάγματος που καθιέρωσε τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και στην απήχηση που είχε στην ελληνική κοινωνία. Παρομοιάζει τις δηλώσεις του Ε. Βενιζέλου στη Β' Αναθεωρητική Βουλή «*ότι η μονιμότης των υπαλλήλων θ' ασφαλίσει την αφατρίαστον διοίκησιν*»² ως «*ουτοπία ωραίων λέξεων*», αφού ο ίδιος ο Βενιζέλος ανέστειλε τη μονιμότητά τους με το κίνημα του 1917, μέχρι δε σήμερα (1946) αυτή έχει ανασταλεί πέντε φορές με το πρόσχημα της κάθαρσης της διοικητικής μηχανής, στην πραγματικότητα όμως για την προστασία των πολιτικών φίλων της εκάστοτε κυβέρνησης. Η επαναφορά στην ενεργό υπηρεσία από τις κυβερνήσεις μεγάλου αριθμού υπαλλήλων κάθε φορά έχει ως αποτέλεσμα την υπέρμετρη διόγκωσή της. Έτσι στο όνομα της ανεξαρτησίας της Διοίκησης βρισκόμαστε «*εν φιλελευθέρω πολιτεύματι προ Διοικήσεως δρώσης ανευθύνως και δεσποτικώς*».³

Η κατάσταση αυτή επιδεινώθηκε σε μεγάλο βαθμό από την έλλειψη κοινοβουλευτικής ομαλότητας (δικτατορία Μεταξά), από την κατοχή και το στασιαστικό κίνημα.

1. Κώδιξ Θέμιδος 1946, σ. 384

2. Ο. π., σ. 385

3. Ο. π.,

Τα γεγονότα αυτά και η από το σύστημα «*καθιερωθείσα υπαλληλική αυθαιρεσία μετέτρεψαν την [...] εν γένει υπαλληλικήν ιδιότητα εις μέσον επιδιώξεως και επιβολής πολιτειακών και κοινωνικών θεσμών αντίκρυς αντιτιθεμένων προς το ισχύον πολίτευμα της χώρας, κοινωνικόν καθεστώς και την κοινήν συνείδησιν του Έθνους*».⁴

Ενώ το πλέον φιλελεύθερο κράτος του κόσμου – οι Ηνωμένες Πολιτείες – με πάγιο νόμο έχει επιβάλλει την υπογραφή δήλωσης με ποινικές συνέπειες για να μην εξαρτώνται οι δημόσιοι υπάλληλοι από ξένη προπαγάνδα ή ξένο κράτος, εμείς στο όνομα της ανεξαρτησίας της διοίκησης προστατεύουμε όχι μόνο αυτούς που έχουν πολιτειακές πεποιθήσεις αντίθετες προς το Σύνταγμα, αλλά και καθένα ο οποίος κατά την άσκηση των καθηκόντων του «*προπαγανδίζει εις βάρος των εθνικών ιδεωδών και επιδιώξεων του Έθνους και παρακωλύει την λειτουργίαν της κρατικής μηχανής*».⁵

Μέρος της ευθύνης για την υπάρχουσα κατάσταση στο δημοσιοϋπαλληλικό χώρο φέρουν οι κυβερνήσεις μετά την απελευθέρωση, γιατί αντί να επαναφέρουν τη

Δημόσια Διοίκηση σε φυσιολογική λειτουργία, την αποδιοργάνωσαν περισσότερο, απολύοντας όσους διορίστηκαν επί κατοχής, από τους οποίους μεγάλος αριθμός επανήλθε αργότερα. Επιπλέον επανέφεραν στην υπηρεσία για καθαρά κομματικούς λόγους υπαλλήλους που είχαν απομακρυνθεί εδώ και μια δεκαετία, στους οποίους μάλιστα έδωσαν το βαθμό που είχαν *«οι σύγχρονοι αυτών»*, αναγνωρίζοντας το χρόνο εκτός υπηρεσίας ως χρόνο πραγματικής υπηρεσίας. Ακόμη ενώ απομάκρυναν τους υπαλλήλους που συμμετείχαν *«εις την Δεκεμβριανήν στάσιν»*, έσπευσαν να επαναφέρουν αυτούς στις προηγούμενες θέσεις τους.

Με τέτοια στοιχεία που είναι σήμερα συγκροτημένη η κρατική μηχανή είναι αδύνατο να λειτουργήσει εύνομα, *«διότι υπηρετούσι και δη εις την ανωτάτην της ιεραρχίας βαθμίδα υπάλληλοι υπηρετήσαντες τον εχθρόν, υπάλληλοι εγκληματίαι του κοινού ποινικού νόμου, ελευθέρως κινούμενοι βάσει του νόμου περί αποσυμφορήσεως, υπάλληλοι όργανα ξένων προπαγανδών και τέλος υπάλληλοι τυφλά όργανα πολιτικών κομμάτων αντιτιθεμένων εις το πολίτευμα της χώρας και το κοινωνικόν καθεστώς. Η απόλυσις των υπαλλήλων τούτων είναι ανάγκη εθνική [...]»*.⁶ Με βάση τα παραπάνω πρότεινε την κατ' αρχήν παραδοχή του Ψηφίσματος.

4. Ο. π., σ. 385

5. Ο. π., σ. 385

6. Ο. π., σ. 386

Στην έκθεσή της η μειοψηφία με εισηγητή το Χρ. Λαδά βουλευτή Αθηνών, εξηγεί τους λόγους διαφωνίας με την πλειοψηφία. Η διαφωνία δεν εστιάζεται ως προς την αναγκαιότητα της 'εξυγίανσης', που αποτελεί καθήκον κάθε κυβέρνησης. Θεωρεί όμως ότι δεν είναι η κατάλληλη στιγμή, γιατί εξυγίανση των δημοσίων υπηρεσιών *«δεν σημαίνει αναστάτωσιν δι' εξαιρετικών μέτρων ολοκλήρου της υπαλληλικής τάξεως [...] διά πραγματικής προγραφής»*.⁷ Είναι βέβαιο ότι η επιχειρούμενη εξυγίανση θα προκαλέσει κοινωνικό σάλο και θα δημιουργήσει τεράστιο κοινωνικό πρόβλημα.

Η αναφορά του εισηγητή της πλειοψηφίας στον Ελ. Βενιζέλο και στην εκκαθάριση που πραγματοποίησε, θεωρείται ιδιαίτερα ατυχής, γιατί εκείνος *«ηναγκάσθη να επαναστατήσει και να σύρει το επίσημον Κράτος εις την οδόν του καθήκοντος»*.⁸

Για να υπάρξει εξυγίανση είναι απαραίτητο να ηρεμήσει ο τόπος *«και να σιγήσουν τα πάθη»*, να συμφωνήσουν δε όλα τα κόμματα ως προς το χρόνο, τις προϋποθέσεις,

τη διαδικασία και τα αποτελέσματα της εξυγίανσης. Το ότι μέχρι τώρα συνέβη πέντε φορές και απέτυχε δεν είναι τυχαίο. Οφείλεται στο ότι εξυγίανση δημοσίων υπηρεσιών από ένα κόμμα δεν μπορεί να υπάρξει, ειδικά στις παραμονές του κρίσιμου δημοψηφίσματος για το πολιτειακό. Έτσι δημιουργείται η υπόνοια ότι κριτήρια δεν θα είναι μόνο τα πολιτικά, *«αλλά και τα πολιτειακά φρονήματα των υπαλλήλων»*.

Κατακρίνει τις απόψεις της πλειοψηφίας γιατί αυτό που επιδιώκει είναι η δημιουργία ενός μονόπλευρου κράτους και αυτό φαίνεται από την αοριστία των κριτηρίων εκκαθάρισης και την έκταση που θα λάβει αφού σ' αυτήν συμπεριλαμβάνονται όλοι οι υπάλληλοι, μηδέ εξαιρουμένων και των τραπεζικών. Μάλιστα αυτό που έκανε η κυβέρνηση ήταν ν' αντιγράψει το άρθρο 7 της Συμφωνίας της Βάρκιζας,⁹ αφήνοντας εκτός όσους διορίστηκαν από την επομένη των εκλογών της 31^{ης} Μαρτίου 1946.

Επιπλέον εκκαθάριση τόσης ευρείας κλίμακας θα δημιουργήσει μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα με το υφιστάμενο οικονομικό αδιέξοδο *«επί δημιουργία πελατείας προς άγρην εκ μέρους των αναρχικών στοιχείων»*. Η δημοσιοϋπαλληλική τάξη *«πεινώσα και γημνητεύουσα»*, παραμένει πιστή στον όρκο της. Η υπηρεσία μπορεί ν' απαλλαγεί από τους ανάξιους μέσ' από την υπάρχουσα νομοθεσία σταδιακά, χωρίς να παραλύσει η κρατική μηχανή. Η διατύπωση των κριτηρίων είναι προπέτασμα καπνού, προκειμένου η κυβέρνηση να καλύψει πολιτική εκκαθάριση. Τέλος δεν είναι κατανοητή αποβολή υπαλλήλου, χωρίς την ύπαρξη απολογίας. Με αυτές τις συνθήκες η μειοψηφία δεν δύναται να συμφωνήσει σ' ένα τέτοιο ψήφισμα.

7. Ο. π., σ. 392,

8. Ο. π., σ. 393

9. Το άρθρο 7 της Συμφωνίας της Βάρκιζας, αναφερόταν στην εκκαθάριση των υπαλλήλων.

Στην αντίστοιχη έκθεσή του ο αντιπρόσωπος του κόμματος των Βενιζελικών Φιλελευθέρων βουλευτής Ι. Πολίτης θεωρεί ότι δεν υφίσταται θέμα ασυνέπειας για τον Ε. Βενιζέλο, γιατί από την αγόρευσή του στη Βουλή (1911) για τα πλεονεκτήματα της μονιμότητας και της ισοβιότητας και στη συνέχεια την άρση της (1917), μεσολάβησε σειρά γεγονότων, τα οποία *«είχαν κλονίσει την πίστιν του Έθνους εις την σταθερότητα των συνταγματικών θεσμών»*.¹⁰ Ακόμα και αν υποθεθεί ότι η ενέργεια αυτή του Βενιζέλου ήταν αδικαιολόγητη και επομένως *«αξιοκατάκριτος»*, αυτό δεν αποτελεί δικαιολογία για την κυβέρνηση να αποφασίσει *«σήμερον παρόμοιον παράπτωμα»*.¹¹

Το κόμμα των Βενιζελικών Φιλελευθέρων δεν αντιτίθεται στην απομάκρυνση των υπαλλήλων εκείνων οι οποίοι: 1. Με συγκεκριμένες πράξεις ή ενέργειες κατέστησαν ανάξιοι της υπηρεσίας που τους εμπιστεύθηκε το κράτος κατά τη διάρκεια της δικτατορίας. 2. Εκούσια και συνειδητά συνεργάστηκαν με τους κατακτητές για να επιτύχουν οποιοδήποτε όφελος, 3. Συμμετείχαν ή συνεργάστηκαν στην εκδήλωση «της στάσεως του Δ/βρίου» ή έδρασαν κατά της έννομης τάξης ή για αντεθνικούς σκοπούς.

Αν και είναι σύμφωνο με την εξυγίανση, διαφωνεί με το προτεινόμενο ψήφισμα, ως μέσο επίτευξης του παραπάνω σκοπού. Έτσι όπως είναι διατυπωμένο δημιουργείται η υπόνοια, ότι θα καταλήξει «εις την σύνθεσιν μιας κομματικής διοίκησης παρά εις την κάθαρσιν της υπαρχούσης από τα αντεθνικώς δρώντα στοιχεία».¹² Διαφωνεί πλήρως με ορισμένα ‘θολά’ κριτήρια¹³ του άρθρου 2 του σχεδίου ψηφίσματος, τα οποία δεν έχουν καμιά σχέση με τον επιδιωκόμενο εθνικό χαρακτήρα της διοίκησης και τα οποία θα μπορούσαν να δώσουν αφορμή «εις πλείστας καταχρήσεις ηθελημένας ή μη».

Η κυβέρνηση επίσης χωρίς λόγο, αναστέλλει για ένα δίμηνο τη θεσμοθετημένη διαδικασία, αποσπάσεων, μεταθέσεων και τοποθετήσεων, αναθέτοντας αυτά στην κρίση του αρμόδιου υπουργού. Έτσι στην αναστάτωση που θα επέλθει μέσω των απολύσεων θα προστεθεί και αυτή με αποτέλεσμα να επέλθει παράλυση της κρατικής μηχανής, «δια της εξαρτήσεως της υπηρεσιακής θέσεως όλων ανεξαιρέτως των υπαλλήλων εκ της απολύτου και ανεξελέγκτου κρίσεως του κομματικού υπουργού».¹⁴

10. Ο. π., σ. 395

11. Ο. π., σ. 396

12. Ο. π.

13. Τα κριτήρια που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αιτία απόλυσης ήταν η τεχνική, η επιστημονική η επαγγελματική ανεπάρκεια, το ήθος και η σωματική, διανοητική και ψυχική κατάπτωση, όπως και η ασυμβίβαστη με την υπαλληλική ιδιότητα διαγωγή! Το τελευταίο ήταν τόσο ελαστικό, που δεν μπορούμε να μιλάμε για ακριβοδίκαιη κρίση. Να σημειωθεί ότι στο σχέδιο που υποβλήθηκε από την Κοινοβουλευτική Επιτροπή τα παραπάνω κριτήρια είχαν απαλειφθεί, ενώ συμπεριλαμβάνονταν στο τελικό ψήφισμα.

14. Ο. π., σ. 396

Η προτεινόμενη εκκαθάριση δεν παρέχει καμιά εγγύηση ότι θα διενεργηθεί ακομμάτιστα, ούτε αναφέρεται στα στοιχεία που θα χρησιμοποιηθούν για τη διαμόρφωση γνώμης από τις επιτροπές. Θα πραγματοποιηθεί αποκλειστικά από την κυβέρνηση για τους υψηλόβαθμους υπαλλήλους και για τους χαμηλόβαθμους με τη βοήθεια γνωμοδοτικών επιτροπών.

Ακόμα πιστεύει ότι η κυβέρνηση δεν προτίθεται να θίξει την περίοδο της δικτατορίας, εφόσον η θέση της για την περίοδο αυτή δεν έχει ακόμα αποσαφηνισθεί,

ενώ κατ' επανάληψη έχουν ακουστεί από τη συμπολίτευση στη Βουλή ύμνοι προς αυτήν. Επιπλέον οι πληροφορίες αναφέρουν ότι η εκκαθάριση θα πραγματοποιηθεί *«και έναντι υπαλλήλων εθνικοφρόνων και κατά αξίων, αλλά διαφόρων πολιτικών και πολιτειακών πεποιθήσεων»*,¹⁵ με αποτέλεσμα αντί της επιδιωκόμενης κάθαρσης από τα αντεθνικά και υπονομευτικά στοιχεία *«την εξαπόλυσιν μιας θυέλλης φατριασμού»*. Ας μη διαφεύγει της προσοχής μας ότι έτσι θα επέλθει επιδείνωση του ήδη οξυμένου κοινωνικού προβλήματος και ότι οι εξαθλιωμένες τάξεις είναι συνήθως αυτές, όπου *«αλιεύονται τα όργανα των ανατρεπτικών ενεργειών»*.

Για να αποτραπούν τυχόν καταστροφικές συνέπειες η Κυβέρνηση πρέπει να αποσύρει το ψήφισμα αυτό και να το υποβάλλει στο άμεσο μέλλον με τη σύμφωνη γνώμη των εθνικοφρόνων κομμάτων.

Στην έκθεσή της η αρμόδια για το Σύνταγμα Κοινοβουλευτική Επιτροπή αναφέρεται στα θεμελιώδη νομικά προβλήματα, που προέκυψαν κατά την επεξεργασία του Ψηφίσματος. Αυτά είναι :

1. Αρμοδιότης της Αναθεωρητικής Βουλής.

Η αντιπολίτευση υποστήριξε ότι η διάταξη του άρθρου 88 του ισχύοντος Συντάγματος που αναφέρεται στην ισοβιότητα των δικαστικών είναι θεμελιώδης και δεν υπόκειται σε αναθεώρηση. Κατά συνέπεια η παρούσα Βουλή δεν δύναται να θίξει τους δικαστικούς και το ψήφισμα είναι αντισυνταγματικό. Για το θέμα εξεφράσθησαν δύο απόψεις. Η πρώτη άποψη είναι *« ότι η παρούσα αναθεωρητική Βουλή δεν είναι μεν συντακτική είναι όμως ιδιότυπος αναθεωρητική και με ευρυτάτην συντακτικήν εξουσίαν»*,¹⁶ που επεκτείνεται σε όλες τις διατάξεις του Συντάγματος, εκτός αυτών που

15. Ο. π., σ. 397

16. Κώδιξ Θέμδος 1946, ό. π., σ. 388

καθορίζουν τη μορφή του πολιτεύματος. Η άλλη άποψη, η οποία και επικράτησε είναι ότι θεμελιώδης είναι μόνο η από το Σύνταγμα καθιερωμένη αρχή απονομής δικαιοσύνης από ανεξάρτητη δικαστική αρχή. *«Κατ' ακολουθίαν»* το άρθρο 88 δεν χαρακτηρίζεται ως θεμελιώδες, εφόσον δεν θίγεται η ανεξαρτησία της δικαστικής λειτουργίας. Σ' αυτό συνηγορεί και η κοινοβουλευτική πρακτική, η οποία μέχρι τώρα

«πεντάκις εδέξατο ως επιτρεπομένην την εκκαθάρισιν»,¹⁷ παρά την ύπαρξη του άρθρου 88.

2. Αιτιολογία της εκκαθαρίσεως

Αρχικά την κοινοβουλευτική επιτροπή απασχόλησε αν υπάρχει λόγος εκκαθάρισης των δημοσίων υπηρεσιών. Όλα τα μέλη της επιτροπής *«ομοφώνως απεδέξαντο ότι υπάρχει ανάγκη τοις τοιαύτης εκκαθαρίσεως»*.¹⁸ Η αναστολή του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, η στρατιωτική κατοχή της χώρας και η διάδοση των ανατρεπτικών ιδεών είχε ως αποτέλεσμα να επέλθει στον υπαλληλικό κόσμο: α. εξάρθρωση της τάξης και της πειθαρχίας, β. Ιδεολογικός, κοινωνικός και εθνικός προσανατολισμός *«ενίων υπαλλήλων»* προς αρχές και πεποιθήσεις, που είναι αντίθετες προς τις παραδόσεις και τα ιδανικά της φυλής και του έθνους. Η ιδεολογική αυτή διαφοροποίηση των υπαλλήλων δεν περιορίστηκε *«εις τον κόσμον των ιδίων αυτών ιδεών, αλλ' απετέλεσε κέντρον ανατρεπτικών του κοινωνικού καθεστώτος και του κρατικού οργανισμού ενεργειών»*.¹⁹ γ. Κατά τη διάρκεια της κατοχής επήλθε σε ορισμένους υπαλλήλους τέτοια μείωση της εθνικής τους συνείδησης, ώστε συνειδητά επεδίωξαν συνεργασία με τον εχθρό σε οποιαδήποτε μορφή. Η απομάκρυνσή τους αποτελεί *«αίτημα καθολικόν του Έθνους»*.

3. Σκοπιμότης επιδιωκομένης εκκαθαρίσεως

Αν και τα αντιπολιτεύομενα κόμματα - και ιδιαίτερα αυτό των Φιλελευθέρων - αμφισβήτησαν την σκοπιμότητα του μέτρου της εκκαθάρισης *«υπό τας κρατούσας κοινωνικάς, πολιτικάς και διεθνείς συνθήκας»*, τελικά επικράτησε στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή *«η αντίθετος άποψις καθ' ην είναι επιβεβλημένη και απαραίτητος η τάχιση εκκαθάρισις του υπαλληλικού κόσμου»*,²⁰ για να επιτευχθούν οι κρατικοί σκοποί. Η ανόρθωση του έθνους αποτελεί καθήκον *«σύμπαντος του εθνικόφρονου κόσμου»*, ανεξάρτητα από κομματικές αποχρώσεις. Όταν όμως η κρατική μηχανή νοσεί, τα οποιαδήποτε σχέδια αναδημιουργίας του τόπου είναι καταδικασμένα ν' αποτύχουν. Η

17. Ο. π.

18. Ο. π.

19. Ο. π., σ. 389

20. Ο. π.

συνεχής όμως υπονόμευση του κυβερνητικού έργου *«εκ μέρους των ανατρεπτικών στοιχείων του υπαλληλικού κόσμου αποτελεί μέγιστον κίνδυνον ου μόνον διά το Κοινοβουλευτικόν πολίτευμα, αλλά και δια το κοινωνικόν αυτής καθεστώσ. Η*

εκκαθάρισις όθεν αποτελεί το πρώτον βήμα [...] όπερ αξιοί την δημιουργίαν εθνικόφρονος κράτους»,²⁰ που θα λειτουργεί εύρυθμα ως πιστό όργανο των εθνικών, κοινωνικών και οικονομικών επιδιώξεων.

4. Κριτήρια εκκαθάρισεως των υπαλλήλων

Ο καθορισμός των ενδεδειγμένων κριτηρίων απετέλεσε αντικείμενο έντονων διαφωνιών στην επιτροπή. Η αντιπολίτευση «διελαυνόμενη υπό εμμόνου δυσπιστίας προς την Κυβέρνησιν» και διεκατεχομένη από την ιδέα ότι η εκκαθάριση αποσκοπεί σε κομματικά οφέλη διαφώνησε με την § 4 του άρθρου 2, που αναφέρεται στην ποιοτική εκκαθάριση. Η Επιτροπή όμως συμφώνησε ότι η εκκαθάριση πρέπει να πραγματοποιηθεί με υπερκομματικά κριτήρια αντικειμενικής φύσεως, δηλ. γεγονότα που δεν μπορούν να δικαιολογήσουν κομματική εκκαθάριση και να πείθουν κάθε καλόπιστο κριτή για το αδιάβλητό της.

Με βάση την αντίληψη αυτή η Επιτροπή ομαδοποίησε τα κριτήρια σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη υπήχθησαν αυτά που αναφέρονται στις § 1 & 4, δηλ. διαγωγή ασυμβίβαστη προς την ιδιότητα του υπαλλήλου κατά την αναστολή του πολιτεύματος και έλλειψη επαγγελματικής, επιστημονικής και ηθικής ανεπάρκειας. Στη δεύτερη

περίπτωση υπήχθησαν οι § 2 & 3 δηλ. η εκούσια συνεργασία με τους κατακτητές και η συμμετοχή «εις το ανατρεπτικόν κίνημα». Αν και τα κριτήρια όπως παρατίθενται είναι τα ίδια με αυτά του άρθρου 7 της Συμφωνίας της Βάρκιζας, η Επιτροπή πιστεύοντας ότι έτσι θα αποκλεισθεί οποιαδήποτε υποψία περί κομματικής εκμετάλλευσης, είχε τη γνώμη ότι η εκκαθάριση πρέπει να περιορισθεί στη δεύτερη κατηγορία, δηλ. στις περιπτώσεις εκείνες που «η απεμπόλησις της πίστεως προς την πατρίδα ευχερώς αποδεικνύεται».²¹ Η επονομαζόμενη ποιοτική εκκαθάριση θα μπορούσε και να πραγματοποιηθεί και μέσα από το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο.

5. Ποίοι οι εκκαθαριστέοι υπάλληλοι.

Ύστερα από τον περιορισμό των κριτηρίων εκκαθάρισης «και την διαμόρφωσιν ταύτης εις εθνικόν καθαρμόν» η Επιτροπή κατά πλειοψηφία αποφάσισε ότι πρέπει να λάβει ευρύ χαρακτήρα «επί τω τέλει ίν'απαλλάξει των εγκληματικών τούτων στοιχείων

20. Ο. π.

21. Ο. π.

πάσαν κρατικήν, δημοτικήν, κοινοτικήν ή άλλην οργάνωσιν έχουσα σχέσιν προς τον Κρατικόν Οργανισμόν».²² Για να επιτευχθεί πλήρως ο σκοπός της εκκαθάρισης, η

Επιτροπή έκρινε απαραίτητο συμπληρώνοντας το έργο της να διασφαλίσει τις κρατικές υπηρεσίες από τυχόν επάνοδο των υπαλλήλων που θα εκκαθαριστούν, θέτοντας τις § 3-5 του άρθρου 8 του ψηφίσματος.²³ Θέλοντας δε να άρει κάθε υποψία της αντιπολίτευσης για μεροληπτική εφαρμογή του μέτρου, περιέλαβε στην εκκαθάριση και τους υπαλλήλους που διορίστηκαν από την Κυβέρνηση μετά την 31^η Μαρτίου 1946.

6. Ενδεδειγμένοι εγγυήσεις

Σύμφωνα με το αρχικό σχέδιο η εκκαθάριση των ανωτάτων υπαλλήλων θα πραγματοποιηθεί ύστερα από απόφαση του Υπουργικού συμβουλίου, για τους υπόλοιπους από τον αρμόδιο υπουργό, ύστερα από σύμφωνη γνώμη επιτροπής. Κατά των αποφάσεων αυτών δεν επιτρέπεται οποιαδήποτε προσφυγή στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Τα μέλη της μειοψηφίας στην Επιτροπή και ορισμένα μέλη της πλειοψηφίας θεώρησαν ότι το σύστημα αυτό δεν παρέχει αρκετές εγγυήσεις αμεροληψίας και αντιπρότειναν όπως η εκκαθάριση των ανωτάτων υπαλλήλων πραγματοποιηθεί από διακομματική επιτροπή και ο υπάλληλος να έχει δικαίωμα απολογίας. Οι προτάσεις αυτές απορρίφθηκαν κατά πλειοψηφία από την Επιτροπή για τους παρακάτω λόγους:

1. Η εκκαθάριση των ανωτάτων υπαλλήλων μέσω διακομματικής επιτροπής θα ματαίωνε πλήρως αυτήν *«δεδομένης της εν τη επιτροπή πλειοψηφίας των αριστεριζόντων κομμάτων»*²⁴ 2. Σε ότι αφορά την εκκαθάριση των υπολοίπων υπαλλήλων από υπαλληλικές επιτροπές αυτή θα καθίστατο ανεπιτυχής, γιατί οι υπάλληλοι υπό το βάρος των σημερινών συνθηκών *«στερούνται της ενδεδειγμένης δια την εκκαθάρισιν ταύτης ψυχικής αντοχής και ευτολμίας»*²⁵ και δεν είναι δίκαιο το βάρος της εκκαθάρισης να μετατοπισθεί *«εκ των όμων των υπεύθυνων υπουργών επί των όμων των ανεύθυνων υπαλλήλων»*.²⁶ Επίσης είναι πιθανό οι υπάλληλοι που θα διενεργήσουν την εκκαθάριση κινούμενοι από προσωπικές φιλοδοξίες και αντιθέσεις με άλλους να προβούν σε

22. Ο. π., σ. 390

23. Όσοι απολύονταν σύμφωνα με τις διατάξεις του ψηφίσματος, στερούνταν το δικαίωμα να διορισθούν στο μέλλον σε οποιαδήποτε έμμισθη θέση στο δημόσιο (§3), διαγράφονταν από τους πίνακες επιλαχόντων *«ή δικαιουμένων διορισμού»*, για όσους συνέτρεχε κάποια περίπτωση σύμφωνα με το άρθρο 2, όπως αυτό διατυπώθηκε από την Επιτροπή και από την ισχύ του ψηφίσματος αυτού, δεν θα επιτρεπόταν ο διορισμός σε οποιαδήποτε θέση προσώπου χωρίς προηγούμενη γνωμοδότηση αντίστοιχης επιτροπής ανά υπουργείο (§ 5). Να σημειωθεί ότι η τελευταία πρόταση της Επιτροπής δεν περιλαμβάνεται στο τελικό κείμενο του ψηφίσματος.

24. Ο. π., σ. 390

25. Ο. π.

26. Ο. π.

αδικίες κατά των συναδέλφων των. Η Υπουργική πρωτοβουλία παρέχει περισσότερες εγγυήσεις που απορρέουν από την προσωπικότητα του υπουργού και το ενδεχόμενο κοινοβουλευτικού ελέγχου. *«Υπό του πνεύματος τούτου αγομένη η Επιτροπή»*²⁷ τροποποίησε το άρθρο 5 § 2, με αποτέλεσμα να μην απαιτείται σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής -*οπότε ο Υπουργός θα καθίστατο υποχείριος των υπαλλήλων* – αλλά μόνο αιτιολογημένη γνωμοδότησή της.

3. Ύστερα από τον περιορισμό των κριτηρίων σε γνωστά γεγονότα, που μπορούν να ελεγχθούν, η διαγωγή κάθε υπαλλήλου είναι γνωστή *«και η περί αυτού γνώμη πλήρως σχηματισμένη»*. Κατά συνέπεια το δικαίωμα της απολογίας δεν θα βοηθούσε, αλλά θα επιβράδυνε αυτήν *«επί ζημία του όλου έργου της αναδημιουργίας»*.

4. Επίσης η πλειοψηφία της Επιτροπής απέρριψε την πρόταση για δικαίωμα προσφυγής στο ΣτΕ. *«Τα τεθέντα κριτήρια και οι επιδιωκόμενοι σκοποί του Εθνικού καθαρισμού υπερβαίνουν τα όρια συνήθους διοικητικής πράξεως και αποτελούν κυβερνητικήν τοιαύτην αναγομένην εις την βασικήν εθνικήν αυτής πολιτικήν, ήτις δεν δύναται να κριθεί με στενά κομματικά κριτήρια ή να τεθεί υπό τον έλεγχον ετέρας αρχής»*.²⁸

Τέλος η πλειοψηφία δέχθηκε το άρθρο 10 – που αναφέρεται σε μεταθέσεις ως έχει - γιατί αν ακολουθηθεί η συνήθης διαδικασία μεταθέσεων θα χρειαζόταν μακρύ χρονικό διάστημα για την κάλυψη των κενών, γεγονός που θα επέφερε επιβράδυνση στην ομαλή και άρτια λειτουργία της κρατικής μηχανής. Επιπλέον η διάταξη αυτή αποτελεί εγγύηση για όσους έχουν υπηρετήσει για πολύ χρόνο στις ίδιες θέσεις και *«είναι φυσικόν να έχουν παρεξηγηθεί ή να έχουν δημιουργήσει προστριβάς και να έχουν δημιουργήσει την αντίληψιν ότι είναι αποβλητέοι»*.²⁹ Με τη μετακίνηση του υπαλλήλου «εις άλλον κύκλον πολιτών», αποφεύγεται ο «έκδηλος» κίνδυνος αδικίας του.

27. Ο. π.

28. Ο. π.

29. Ο. π.

2.2 ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (18-10-1944/31-3-1946)

Στις 18 Οκτωβρίου 1944, ο Γ. Παπανδρέου στο Διάγγελμα της Απελευθέρωσης, «επαγγέλλεται την επιβολήν σκληρών κατά των προδοτών της Πατρίδος και των εκμεταλλευτών της δυστυχίας του Λαού μας».¹ Ταυτόχρονα όμως υπενθυμίζει, ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχει μεγάλος αριθμός «μερίδων Λαού», που συνεργάσθηκαν με τον εχθρό, σε αντίθεση με άλλες χώρες της Ευρώπης. «Η αναφορά αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως προσπάθεια κατευνασμού των παθών, ταυτόχρονα όμως εξοικειώνει και προϋδεάζει την κοινή γνώμη, με το ενδεχόμενο η επικείμενη εκκαθάριση και η τιμωρία των συνεργασθέντων να μην εφαρμοστεί ούτε στην έκταση ούτε στο βάθος που αναμένεται».²

Η τιμωρία των συνεργατών του κατακτητή ήταν καθολικό αίτημα την εποχή εκείνη όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε όλη την υπό απελευθέρωση Ευρώπη. Επίσης ιδιαίτερη ευαισθησία στο θέμα αυτό είχε το ΕΑΜ- ΕΛΑΣ, το οποίο συμμετείχε στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας. Οι πρωθυπουργικές εξαγγελίες γίνονται πραγματικότητα με τη Σ. Π. 1/3^{ης} Νοεμβρίου 1944 *«Περί επιβολής ποινικών κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού»*³ γνωστή ως *«Νόμος περί δοσιλόγων»*. Ως συνεργάτες του εχθρού θεωρήθηκαν όσοι διετέλεσαν Πρόεδροι ή μέλη κατοχικών κυβερνήσεων, όσοι *«κατέχοντες δημοσίαν θέσιν [...] εγένοντο συνειδητά όργανα του εχθρού»*, όσοι συνεργάστηκαν με τις αρχές κατοχής, αυτοί που κατέδωσαν Έλληνες ή συμμάχους, αυτοί που προέβησαν σε πράξεις βίας σε συνεργασία με τον εχθρό εναντίον του ελληνικού λαού, όσοι παρείχαν στον εχθρό πληροφορίες και *«όσοι επί σκοπώ πλουτισμού εκμεταλλευθέντες την μετά του εχθρού οικονομικήν αυτών συνεργασίαν προκάλεσαν ζημίας εις τον Ελληνικόν Λαόν»* (άρθρο 2). Τα αδικήματα αυτά θα δικάζονταν από ειδικά δικαστήρια (δοσίλογων), τη σύσταση των οποίων προέβλεπε το νομοθέτημα (άρθρο 10). Οι ποινές που προέβλεπε για τους ενόχους κυμαινόταν από τη θανατική ποινή έως την επιβολή «ισοβίων ή πρόσκαιρων δεσμών» (άρθρο 3).

Τον Ιανουάριο του 1945 η κυβέρνηση επανέρχεται στο θέμα με τη δημοσίευση της Σ. Π. 6 *«Περί επιβολής κυρώσεων των συνεργασθέντων μετά του εχθρού»*.⁴ Στην αιτιολογική του έκθεση ο υπουργός Δικαιοσύνης Ν. Κολυβάς αναφέρει, ότι αν και η

1. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, φ. 1 της 18^{ης} Οκτωβρίου 1944, Κώδιξ Θέμιδος 1944, σ. 218
2. Παπαστράτης Πρ. «Η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών» στο Συλλογικό, *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949*, L. Baerentzen, Γ. Ιατρίδης, Ole Smith (επιμ.), Αθήνα: Ολκός, 1992, σ. 48
3. ΦΕΚ 12/ 6 -11-1944, τ. Α΄.
4. ΦΕΚ 12/ 20-01-1945, τ. Α΄.

προηγούμενη Σ. Π. ήταν άρτια, θεωρεί απαραίτητο να αποσαφηνιστούν ορισμένες διατάξεις για τις οποίες θα μπορούσε να γεννηθεί αμφιβολία *«μήπως αι Κυβερνήσεις της Ξένης Κατοχής ουδεμίαν έχουν ευθύνην εκ μόνου του γεγονότος ότι υπήρξαν κυβερνήσεις της Ξένης Κατοχής διά συννενοήσεως μετά του εχθρού, αλλ' ότι προς καταλογισμόν της ευθύνης απαιτείται να αποδειχθεί δόλος»*.⁵ Επίσης έκρινε ότι πρέπει να δοθούν περισσότερες δικαστικές εγγυήσεις στους κατηγορούμενους κατά την εκδίκαση των υποθέσεων τους από ανεξάρτητους δικαστές. «Η διατύπωση της αιτιολογικής έκθεσης [...] δεν αφήνει καμιά αμφιβολία ότι η βούληση του νομοθέτη είναι να τιμωρηθούν αυστηρά οι υπαίτιοι».⁶

Στο μεταξύ υπογράφεται η συμφωνία της Βάρκιζας. Το άρθρο 7 αναφέρεται στην εκκαθάριση των υπαλλήλων, τόσο των Δημοσίων Υπηρεσιών όσο και των υπαλλήλων των ΝΠΔΔ και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, από Επιτροπές ή Συμβούλια. Ως κριτήρια θα λαμβάνονται *«η επαγγελματική επάρκεια, ο χαρακτήρ και το ήθος, η συνεργασία μετά του εχθρού και η χρησιμοποίησις του υπαλλήλου ως οργάνου της δικτατορίας»*. Οι Επιτροπές επίσης θα έκριναν όσους προσεχώρησαν στις δυνάμεις της Αντίστασης κατά την Κατοχή και όσους συμμετείχαν στα Δεκεμβριανά. Κανένας υπάλληλος δεν θα διωκόταν για τα πολιτικά του φρονήματα.

Αμέσως μετά σε εφαρμογή του άρθρου 7 της Συμφωνίας, η κυβέρνηση δημοσιεύει μια σειρά από Συντακτικές Πράξεις :

1. Σ. Π. 25 /21 Μαρτίου 1945 *«Περί εκκαθαρίσεως των κρατικών οργανισμών εκ των λαβόντων μέρος κ.λπ.. εις το στασιαστικόν κίνημα της 3^{ης} Δεκεμβρίου 1944»*⁷ Στην κατηγορία αυτή συμπεριλήφθησαν όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι - με εξαίρεση τους δικαστές – όπως επίσης και όσοι εργάζονταν στις περιφερειακές υπηρεσίες των υπουργείων καθώς και το εκπαιδευτικό προσωπικό των Πανεπιστημίων και του Πολυτεχνείου. Οι διατάξεις της πράξης αυτής εφαρμόζονται με ιδιαίτερο ζήλο και αποτελούν την αρχή του επερχόμενου νομοθετικού οπλοστασίου της κυβέρνησης για τη δίωξη των υπαλλήλων που πρόσκεινται στην Αριστερά.

2. Σ. Π. 26 /22 Μαρτίου 1945 *«Περί απολύσεως δημοσίων υπαλλήλων συνεργασθέντων μετά του εχθρού κατά την περίοδον της Κατοχής»*.⁸ Το νομοθέτημα αυτό παρείχε τη δυνατότητα απόλυσης όλων των δημοσίων υπαλλήλων

καθώς και αυτών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των ΝΠΔΔ., λόγω συνεργασίας με τους κατακτητές.

5. Κώδιξ Θέμιδος 1945, σ. 5

6. Παπαστράτης, ό. π., σ. 49

7. ΦΕΚ 67/22-03-1945, τ. Α΄.

8. ΦΕΚ 69/24-03-1945, τ. Α΄.

3. Σ. Π 27/ 2 Απριλίου 1945, *«Περί εξυγιάνσεως των Δικαστικών Υπηρεσιών»*.⁹

Οι βασικοί λόγοι για τους οποίους θα μπορούσε ν' απολυθεί ένας δικαστικός ήταν η επίδειξη διαγωγής ασυμβίβαστης με την ιδιότητα του δημόσιου λειτουργού κατά τη διάρκεια της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου και αν εισήλθε στην υπηρεσία «ανωμάλως» από τις 4 Αυγούστου (1936), *«κατά παρέκκλισιν των ισχυουσών κατά την ως άνω ημερομηνίαν οργανικών διατάξεων»*.

4. Σ. Π. 31/2 Απριλίου 1945 *«Περί εκκαθάρίσεως των δημοσίων υπηρεσιών»*.¹⁰

Η τελευταία Σ. Π. διεύρυνε την εκκαθάριση και για όσους υπαλλήλους είχαν προσληφθεί από τον Αύγουστο του 1936, έως τη λήξη της Κατοχής. «Κύριος σκοπός όμως της Πράξης 31, είναι να καταργήσει όλες τις θέσεις στις δημόσιες υπηρεσίες που δημιουργήθηκαν από την αρχή της Κατοχής έως τον Απρίλιο του 1945».¹¹

Ο Αλ. Σβώλος, υπουργός Οικονομικών στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας είχε την πρόθεση να προχωρήσει σ' ένα ριζοσπαστικό μέτρο: την απόλυση 15.000 περίπου υπαλλήλων, που είχαν διοριστεί στην περίοδο της Κατοχής. Έτσι θα ήταν δυνατό να ισοσκελιστεί ο προϋπολογισμός και ν' αυξηθούν οι μισθοί, που ήταν εξαιρετικά χαμηλοί, με αποτέλεσμα συνεχείς διαμαρτυρίες ειδικά των υψηλόβαθμων υπαλλήλων.

Το πρόβλημα παρέμεινε σ' εκκρεμότητα και επανήλθε επιτακτικότερο μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας. Ο υπουργός Οικονομικών της κυβέρνησης Πλαστήρα Γ. Σίδερης, κατοχυρωμένος ήδη από το άρθρο 7 της Συμφωνίας της Βάρκιζας, δηλώνει ότι πρώτα θα πραγματοποιηθεί η εκκαθάριση των υπηρεσιών και έπειτα η κυβέρνηση θ' αποφασίσει για τυχόν μισθολογικές αυξήσεις. Κατάφορη παραβίαση του πνεύματος λιτότητας είναι οι γενναίες αυξήσεις στους αξιωματικούς των Ενόπλων Δυνάμεων, χωρίς αντίστοιχη μείωση του αριθμού τους.¹² Εκείνη όμως που επέφερε τεράστια αναστάτωση στο δημοσιοϋπαλληλικό κόσμο είναι η Σ. Π. 59 *«Περί καθορισμού της οργανικής συνθέσεως των δημοσίων ή δημοσίου χαρακτήρος υπηρεσιών»*.¹³

9. Τροποποιήθηκε δύο φορές με τις Σ. Π. 40 /2 Μαΐου 1945 και Σ. Π. 63/11 Ιουλίου 1945. Η τελευταία είναι πανομοιότυπη με την αρχική, που είχε όμως ένα «τυπικόν ελάττωμα». Όταν δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 94/16-04-1945) έφερε τις υπογραφές των μελών της κυβέρνησης Πλαστήρα, η οποία είχε αντικατασταθεί από την κυβέρνηση Βούλγαρη.

Ύστερα από προσφυγή απολυμένων δικαστικών στο ΣτΕ, αυτό με την υπ. αρ. 68/10 Ιουλίου 1945 απόφασή του, έκρινε την Σ. Π. άκυρη, με αποτέλεσμα ο τότε υπουργός Δικαιοσύνης Σ. Σολιώτης, να υποβάλλει νέα Σ. Π. όμοια με την αρχική.

10. ΦΕΚ 81/ 02-04-1945.

11. Παπαστράτης, ό. π. σ. 58

12. Για τον υπουργό των Οικονομικών δεν υπήρξε επιβάρυνση του προϋπολογισμού, γιατί έγιναν οικονομίες από την αφομοίωση των μισθολογίων των αξιωματικών της Μ. Ανατολής και την απόλυση 6.000 περίπου υπαλλήλων από τα πολεμικά υπουργεία, χαρακτηριζόμενοι ως «αργόμισθοι». Ριζοσπάστης, 3-3-1945, «Το δημοσιούπαλληλικό ρυθμίζεται με εκκαθάριση των υπηρεσιών»

13. ΦΕΚ 164/27-6-1945, τ. Α΄.

Καταργούσε όλες τις οργανικές θέσεις που είχαν συσταθεί, απέλυε όλους τους διορισμένους κατά τη διάρκεια της Κατοχής και επανέφερε όλους τους υπαλλήλους στο βαθμό που είχαν πριν την Κατοχή. Εμπνευστής αυτής της ιδιαίτερα ριζοσπαστικής εκκαθάρισης ήταν ο Κυρ. Βαρβαρέσος, υπουργός Εφοδιασμού και αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Βούλγαρη. Αυτό που τον ενδιέφερε είναι η εφαρμογή ενός οικονομικού σταθεροποιητικού προγράμματος, «με απολύσεις συνολικές και άμεσα εκτελεστές».¹⁴

Όπως ήταν αναμενόμενο η ανακοίνωση ενός τέτοιου μέτρου προκάλεσε εκατέρωθεν αντιδράσεις. Από τη μια μεριά τα πολιτικά κόμματα, αλλά και οι πολιτικοί του αντίπαλοι αντιτίθενται στην απόλυση χιλιάδων υπαλλήλων και προτείνουν ποιοτική

εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών, ενώ ο ίδιος με δηλώσεις του προσπαθεί να υπερασπισθεί την άποψή του, τονίζοντας ότι το μέτρο αυτό, έρχεται ν' αποκαταστήσει «την ηθικήν τάξιν» στη Διοίκηση, που είχε διασαλευθεί διαρκούς της Κατοχής». Έντονες όμως αντιθέσεις προβάλλουν και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των δημοσίων υπαλλήλων μετά την απόλυση μιας παρτίδας 16.000 υπαλλήλων και τον υποβιβασμό μετά 15 και 25 έτη υπηρεσίας Τμηματάρχων και Διευθυντών στους βαθμούς του Γραμματέα και του Εισηγητή. Τελικά οι απολυόμενοι ειδοποιήθηκαν να παραμείνουν στις θέσεις τους μέχρι να αποφασιστεί οριστικά η τύχη τους.

Η εκκαθάριση έφτασε μέχρι και τα Πανεπιστήμια και την εκκλησιαστική ιεραρχία. Με απόφαση του Συνοδικού Δικαστηρίου κηρύχθηκαν έκπτωτοι οι μητροπολίτες Ηλείας Αντώνιος και Κοζάνης Ιωακείμ, γνωστοί για τη συμμετοχή τους στην Εαμική Αντίσταση, ενώ οι μητροπολίτες Χίου Ιωακείμ και Χαλκίδος Γρηγόριος κατηγορήθηκαν για φιλοεαμισμό.

Τέθηκαν σε διαθεσιμότητα και απολύθηκαν οι καθηγητές του Πανεπιστημίου Α. Σβάλος, πρόεδρος της ΠΕΕΑ, Α. Αγγελόπουλος, Π. Κόκκαλης, Γ. Γεωργαλάς πρόεδρος της ΕΠΟΝ και ο Ν. Κιτσίκης, Πρύτανης του Πολυτεχνείου.

Η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών παρέμεινε για λίγο καιρό σε στασιμότητα. Η κυβέρνηση Τσαλδάρη νικήτρια των εκλογών της 31^{ης} Μαρτίου 1946, ανακοινώνει την πρόθεσή της να προβεί σε νέα εκκαθάριση. Αυτή πραγματοποιείται με το Θ΄ Ψήφισμα.

14. Π. Παπαστράτης: *ό. π.*, σ. 61

2.3 ΤΟ Θ΄ ΨΗΦΙΣΜΑ «ΠΕΡΙ ΕΞΥΓΙΑΝΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ»

Αν και με το άρθρο 102 του Συντάγματος 1864/1911 καθιερωνόταν η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και κατά συνέπεια η προστασία τους απέναντι σε κάθε είδους αυθαιρεσία της δημόσιας διοίκησης, υπήρξαν περίοδοι στη σύγχρονη μας ιστορία, όπου σε περιόδους ανώμαλων πολιτικών καταστάσεων, ο δημοσιοϋπαλληλικός κλάδος υπήρξε πεδίο ευρέων εκκαθαρίσεων πολιτικών αντιπάλων.¹

Στις 28 Ιουνίου 1946, η κυβέρνηση Τσαλδάρη με εισηγητή τον υπουργό Δικαιοσύνης Π. Χατζηπάνο, καταθέτει στην «επί του Συντάγματος Κοινοβουλευτική Επιτροπή» το Ψήφισμα *«Περί εξυγίανσεως των Δημοσίων υπηρεσιών»*. Το νομοθέτημα αυτό κατά τον Αλιβιζάτο, εντάσσεται στην ελληνική νομοθεσία της εποχής «χαρακτηριστικό της οποίας ήταν η εφαρμογή κειμένων προσωρινών ενόψει των αναγκών της συγκεκριμένης συγκυρίας του εμφυλίου πολέμου»²

Ταυτόχρονα ο ημερήσιος Τύπος ξεκινά τη δημοσίευση άρθρων και σχολίων για την επιχειρούμενη εξυγίανση. Οι αντιδράσεις ποικίλουν και είναι ανάλογες του κομματικού χώρου, που κινείται κάθε εφημερίδα. Με το Ψήφισμα αυτό βαίνουμε στην ίδρυση ολοκληρωτικού κράτους. Είναι το τελευταίο μέρος ενός τρίπτυχου³ που αποσκοπεί να δημιουργήσει κρατικά στελέχη πολιτικά ομοιογενή, σύμφωνα «με την γνωστήν ολοκληρωτικήν αρχήν, ότι ένα κόμμα επιτρέπεται να υπάρχει εις κάθε χώραν»⁴, και ότι όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι πρέπει να εξαρτώνται και να υπακούουν στο κόμμα αυτό. Η κυβέρνηση στην επιθυμία της να ολοκληρώσει το κομματικό κράτος, αίρει τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων «και θέτει εις τας

χείρας της ούτω τρομερόν όπλον ψυχολογικού εκβιασμού κατά της συνειδήσεως των υπαλλήλων εις τας παραμονάς της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος».⁵

1. Η πρώτη εκκαθάριση υπήρξε το 1917 από το Βενιζέλο και αφορούσε τους βασιλικούς πολιτικούς του αντιπάλους· ακολουθεί μια δεύτερη από την επανάσταση της 14^{ης} Σεπτεμβρίου 1922 με θύμα πάλι τους βασιλικούς, οι οποίοι στο μεταξύ είχαν αποκατασταθεί με την παλινόρθωση του 1920. Η δικτατορία του Πάγκαλου (1925-26) προέβη σε εκκαθαρίσεις δημοκρατικών υπαλλήλων χωρίς διάκριση, ενώ η οικουμενική κυβέρνηση του 1926-28 στράφηκε εναντίον των οπαδών του Πάγκαλου. Τέλος μεγάλες εκκαθαρίσεις έγιναν από τους βασιλικούς μετά το αποτυχημένο βενιζελικό πραξικόπημα της 1^{ης} Μαρτίου 1935 στις Ένοπλες Δυνάμεις. Αντίθετα περιορισμένες υπήρξαν οι εκκαθαρίσεις από το «Νέον Κράτος» της δικτατορίας Μεταξά.

2. Αλιβιζάτος Νίκος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας 1922 – 1974*, Αθήνα, Θεμέλιο³, 1995, σ. 474

3. Πρώτα το Γ΄ Ψήφισμα, που αποβλέπει «να προικίσει την κυβέρνηση με εξουσίας βίας ΕΞΩ ΚΑΙ ΥΠΕΡΑΝΩ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ» και ύστερα το Δημοψήφισμα για την επιστροφή του βασιλιά.

Το Βήμα, 28 Ιουνίου 1946, α. φ. 349, σ. 2

4. Ο. π.

5. *Το Βήμα*, 29 Ιουνίου 1946, «Το κατατεθέν χθες ψήφισμα περί δήθεν εξυγιάνσεως των υπηρεσιών, κομματικών όπλων της κυβερνήσεως».

Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η ανακοίνωση της Εκτελεστικής Επιτροπής της Συνομοσπονδίας Δημοσίων Υπαλλήλων.⁶ Αντί η κυβέρνηση να ενδιαφερθεί για τα προβλήματα των δημοσίων υπαλλήλων, που τους έχουν φέρει σε οικονομική εξαθλίωση, γιατί δεν διαθέτει καθόλου χρήματα από τον κρατικό προϋπολογισμό για τη βελτίωση των οικονομικών τους απολαβών, τη στιγμή που «εξαντλεί αφειδώς τα κονδύλια τούτου υπέρ των μεγαλοβιομηχάνων, των δοσιλόγως πλουτισάντων και διαφόρων άλλων μεγαλοκαρχαριών φυγάδων», ζητά να ρίψει αυτούς «κατά χιλιάδας εις τον κομματικόν Μινώταυρον», με σκοπό να καταπνίξει κάθε φωνή όσων αγωνίζονται για τη βελτίωση των όρων διαβίωσής των και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις εκείνες «της ευκόλου εκπορθήσεως», με την αντικατάσταση των απολυμένων από κομματικούς της φίλους.⁷ Η ίδια οργάνωση με τηλεγράφημά της στην Παγκόσμια Συνδικαλιστική Ομοσπονδία και στη Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων Αγγλίας και Γαλλίας τονίζει ότι το ψήφισμα «περί εξυγιάνσεως», αποτελεί απροκάλυπτη επίθεση κατά του συνταγματικώς κατοχυρωμένου δικαιώματος της μονιμότητας και αληθινό διωγμό της ελευθερίας των πολιτικών και κοινωνικών φρονημάτων «παντός υπαλλήλου αντιφρονούντος προς το σημερινόν κυβερνητικόν συγκρότημα». Τέλος επικαλείται τη συναδελφική αλληλεγγύη και την ηθική ενίσχυση των παραπάνω συνδικαλιστικών οργανώσεων.⁸

Για το «Ριζοσπάστη», «η σφαγή» θα περιλάβει μόνο τους αληθινούς πατριώτες, όσους δηλ. έπραξαν το καθήκον τους προς την πατρίδα κατά την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας και της τριπλής κατοχής, ενώ θα αφήσει αλώβητους βουλευτές όπως τους Θεοτόκη, Γονατά, Τουρκοβασίλη και Βρεττάκο, που συνεργάστηκαν με

τους κατακτητές. Όσοι υπάλληλοι γλιτώσουν από τη «σφαγή», πρέπει την ημέρα του δημοψηφίσματος να δώσουν «εξετάσεις ραγιαδισμού». Το ψήφισμα αποσκοπεί ν' αποκεφαλίσει τον δημοσιοϋπαλληλικό κλάδο από τη δημοκρατική του ηγεσία «και να τον ρίξει κατόπιν έρμαιο της κυβερνητικής φαυλοκρατίας».⁹

6. Την εποχή αυτή οι Δημόσιοι Υπάλληλοι εκπροσωπούνται από δύο συνδικαλιστικές οργανώσεις. Τη Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων Ελλάδος, που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος των υπαλλήλων και τη φιλοκυβερνητική ΑΔΕΔΥ.

7. *Ριζοσπάστης*, 29 Ιούνη 1946, «Απολύονται οι Δημοκρατικοί Υπάλληλοι».

8. *Το Βήμα*, 30 Ιουνίου 1946, «Με το φασιστικόν ψήφισμα οι Δημόσιοι Υπάλληλοι τίθενται υπό εξοντωτικόν κομματικόν διωγμόν». & «Η τρίτη Εκκαθάρισις». Αναφέρεται στις άλλες δύο που είχαν πραγματοποιηθεί την προηγούμενη δεκαετία. Η πρώτη από την κυβέρνηση Π. Τσαλδάρη λίγο πριν τη βασιλική παλινόρθωση και η δεύτερη από τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου. Επίσης: *Ριζοσπάστης*, 30 Ιούνη 1946, «Ολόκληρος ο δημοσιοϋπαλληλικός κόσμος της χώρας σε συναγερμό για το αναίσχυντο φασιστικό ψήφισμα».

9. *Ριζοσπάστης*, 30 Ιούνη 1946, «Η σφαγή».

Η φιλοκυβερνητική '*Ακρόπολις*' θεωρεί αναγκαία την εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών. Στρέφεται ιδιαίτερα εναντίον των εκπαιδευτικών. «Αυτοί οι αριστερίζοντες εκπαιδευτικοί, οι οποίοι διήγειραν κόσμον, ενέπνευσαν μανίαν, έσπειραν μίση, έχυσαν αίμα, εδίδαξαν το έγκλημα, εγέννησαν την συμφοράν».¹⁰ Ανάλογη είναι και η αναφορά της προς τους πρωτοδίκες εκείνους, που δίκάζαν «εν ονόματι του λαού». Η εξυγίανση πρέπει όμως να πραγματοποιηθεί «γρήγορα, περιορισμένα, δίκαια και λογικά». Να περιλάβει μόνο τους πραγματικά ενόχους και να είναι αμερόληπτη. Γιατί αν κινητοποιηθούν «τα μέσα και το φουστάνι», πολλοί θα τη γλιτώσουν, ενώ θα πληγούν οι αδέξιοι, οι απροστάτευτοι και οι μικροένοχοι. Όσοι βγουν «καθαροί και άσπιλοι από το κοσκίνισμα, ας τύχουν της επιβεβλημένης στοργής του κράτους».¹¹

Σε δηλώσεις τους τα μέλη της κυβέρνησης Γονατάς και Χατζηπάνος τόνισαν ότι η εκκαθάριση είναι αναγκαία, γιατί οι δημόσιες υπηρεσίες έχουν παραλύσει, λόγω της μεσολάβησης της δικτατορίας και της κατοχής και όπως τόνισε ο πρώτος «ωρισμένος αριθμός υπαλλήλων κάμνει σκόπιμον πολιτικήν αντίδρασιν επιζητών να φθείρει το αστικόν καθεστώς». Επιπλέον η κυβέρνηση έχει το δικαίωμα να πραγματοποιήσει την εκκαθάριση μετά την επανάσταση του Δεκεμβρίου του 1944, όπως συνέβη και στο παρελθόν ύστερα από κάθε επανάσταση. Ο Χατζηπάνος δήλωσε ότι ο αριθμός

10. *Ακρόπολις*, 3 Ιουλίου 1946, «Εκκαθάρισις»

11. *Ο. π.*

Τις επόμενες ημέρες η εφημερίδα επικεντρώνεται περισσότερο στις συνθήκες διαβίωσης των υπαλλήλων και στο γεγονός ότι «68.661 υπάλληλοι του Ελληνικού Δημοσίου και αι οικογένειάι των είναι καταδικασμένοι εις τον εξ αστίας θάνατον», θεωρώντας επιβεβλημένη την αύξηση των μισθών από την κυβέρνηση, ώστε οι υπάλληλοι να καλύπτουν τα βασικά τους έξοδα. Στα πλαίσια έρευνας συνεργάτη της εφημερίδας, διαβάζουμε ότι οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων κυμαίνονται από 90.000 – 250.000 δρχ. μηνιαίως, χρήματα που μετά βίας αρκούσαν για να καλύψουν τις ανάγκες

διατροφής δύο ατόμων. *Ακρόπολις*, 11 Ιουλίου 1946, «Το δράμα των μισθωτών με 5 – 7.000 δραχμάς την ημέρα».

Ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων το 1946 ανέρχεται σε 68.661 (52.184 άνδρες και 16.477 γυναίκες), από τους οποίους 58.872 είναι μόνιμοι και 9.879 έκτακτοι, σύμφωνα με το Δελτίο του Ταμείου Προνοίας Δημοσίων Υπαλλήλων που εκδόθηκε στο τέλος του 1945. Στους αριθμούς αυτούς δεν συμπεριλαμβάνεται το μόνιμο προσωπικό των Ενόπλων Δυνάμεων και οι άνδρες των Σωμάτων Ασφαλείας. *Ακρόπολις*, 12 Ιουλίου 1946, «Οι υπάλληλοι» & «Το φάντασμα της πείνας απειλεί 400.000 ψυχές».

Για την αύξηση του αριθμού των υπαλλήλων την τελευταία εικοσαετία βλ. Κ. Βουδούρη, *Ανάγκη Ειλικρίνειας. Δημόσιοι Υπάλληλοι και Κράτος Δικαίον*, Το Βήμα, 11 & 12 Απριλίου 1947. Ο ίδιος υπολογίζει τον αριθμό των Δημοσίων Υπαλλήλων σε 85.000, αν στους 68.661 προσθέσουμε το προσωπικό της Βουλής και τους υπαλλήλους των διαφόρων ΝΠΔΔ. Οι μισοί περίπου υπάλληλοι υπηρετούσαν στην Αττική, ενώ στην επαρχία σημειώνονταν σοβαρές ελλείψεις, με αποτέλεσμα να υπολειτουργούν πολλά σχολεία και δικαστήρια. Ο *Ριζοσπάστης* αναφέρεται σε 218.000 υπαλλήλους, αριθμό που θεωρώ υπερβολικό για την εποχή αυτή, ακόμα και αν σ' αυτόν συμπεριληφθούν οι μόνιμοι άνδρες των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας. *Ριζοσπάστης*, 23 Ιούλη 1946, «Θα γίνουν συνεργοί στη σφαγή των υπαλλήλων. Ο Παπαστράτης αναφέρεται σε 80.000 περίπου υπαλλήλους, συμπεριλαμβανομένων και των υπαλλήλων των κρατικών Τραπεζών. Βλ. Παπαστράτης, ό. π., σ. 63 Σύμφωνα πάντως με άλλους αναλυτές ο πραγματικός αριθμός των υπηρετούντων δημοσίων υπαλλήλων είναι δύσκολο να προσδιορισθεί επακριβώς. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία υπολογίζω, ότι το 1946 – 1947 υπηρετούσαν στο Δημόσιο και τον ευρύτερο Δημόσιο τομέα περίπου 85.000 υπάλληλοι.

των υπαλλήλων που θα απομακρυνθούν, δεν θα υπερβεί τις 5 – 10.000.¹² Σε ανάλογες δηλώσεις ο υπουργός εργασίας Καλαντζάκος υποστήριξε ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι δεν επιτρέπεται να εκδηλώνουν τα πολιτικά τους φρονήματα «ούτε και να σκέπτονται ως πολίται και ιδιώται». Επίσης δεν μπορούν να συμμετέχουν σε συγκεντρώσεις ούτε και να οργανώνονται συνδικαλιστικά.¹³

Παρά τις τροποποιήσεις που πρότειναν τόσο η Επιτροπή για την αναθεώρηση του Συντάγματος όσο και η Επιτροπή Εξουσιοδότησης¹⁴ της Βουλής, η κυβέρνηση δεν δέχθηκε καμιά αλλαγή με αποτέλεσμα το ψήφισμα Θ' «*Περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών*», να καταστεί νόμος του κράτους και να δημοσιευτεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.¹⁵ Οι λόγοι που επέβαλαν την εφαρμογή του, αναφέρονται στο προοίμιο του ψηφίσματος:

1. *Ότι επί δεκαετίαν η Χώρα εστερήθη του διά του ελευθέρου ελέγχου εγγνωμένου καλής και χρηστήν διοίκειν κοινοβουλευτικού πολιτεύματος.*
2. *Ότι εντός της αυτής δεκαετίας υπεβλήθη αύτη εις πολυετήν εχθρικήν στρατιωτικήν κατοχήν, κατακτητών και επιδρομέων.*
3. *Ότι εν συνεχεία υπέστη την την συμφοράν εσωτερικής στάσεως και υφίσταται ακόμη τα επακόλουθά της.*
4. *Ότι συνεπεία πάντων τούτων, ο εις την υπηρεσίαν του Κράτους διοικητικός μηχανισμός εξηθρώθη, η τάξις και η πειθαρχία της κρατικής διοικητικής οργανώσεως εκλονίσθησαν, και προ παντός η στελέχωσις της διοικήσεως*

περιλαμβάνει ήδη πρόσωπα ακατάλληλα ή ανίκανα δια τα εμπιστευμένα εις αυτά έργο.

5. *Ότι τα αυτά χαρακτηρίζουν και την διοικητική οργάνωσιν και σύνθεσιν της τοπικής αυτοδιοικήσεως, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, παραχωρημένων δημοσίων υπηρεσιών και μεγάλων Τραπεζών, ζωτικής σημασίας διά την άμεσον βοήθειαν, την οποίαν πρέπει να παρέχουν εις το Κράτος.*

12. *Το Βήμα*, 2 Ιουλίου 1946, « Δέκα χιλιάδες δημόσιοι υπάλληλοι θα απολυθούν ως ανεπιθύμητοι».

13. *Ριζοσπάστης*, 9 Ιούλη 1946, «Καταπληκτικές δηλώσεις υπουργού για την εκκαθάριση των δημοσίων υπαλλήλων».

14. Το σχέδιο Ψηφίσματος κατατέθηκε αρχικά στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Όταν όμως η Βουλή διέκοψε τις εργασίες της για δύο μήνες, [Η΄ Ψήφισμα της 1/3 Αυγούστου 1946], η αρμοδιότητα ψήφισης νομοθετημάτων περιήλθε στην 50μελή Κοινοβουλευτική Επιτροπή Εξουσιοδότησης από την οποία και ψηφίστηκε με ψήφους 19 έναντι 8. Σχ. «Οι συζητήσεις στη Βουλή», στην εργασία αυτή σ.

15. ΦΕΚ 251/28 Αυγούστου 1946 τ. Α΄. Επίσης Ψήφισμα ΙΣΤ΄ Περί κυρώσεως του υπό στοιχείον Θ΄ Ψηφίσματος «περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών». ΦΕΚ 356/ 20 Δεκεμβρίου 1946 τ. Α΄. Η επαναδημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ήταν απαραίτητη μετά την έγκριση του Ψηφίσματος από την Ολομέλεια της Βουλής.

6. *Ότι διά να είναι δυνατή η απρόσκοπτος λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών και των ως άνω βοηθητικών τούτων, προς πραγμάτωσιν της ηθικής και οικονομικής ανασυγκροτήσεως της Χώρας επιβάλλεται η εξυγιάνσις των, και*
6. *Ότι το έργον τούτο, - έργον ηθικού καθαρισμού και βασική προϋπόθεσις της ανορθώσεως - ανήκει εις την εκ των ελευθέρων εκλογών προκυψάσαν Λαϊκήν Αντιπροσωπείαν, και επιβάλλεται υπό σαφούς Λαϊκής επιταγής και του υψίστου νόμου σωτηρίας της Πατρίδος.¹⁶*

Δεν υπήρχε τομέας του δημοσίου, που να μην είχε περιληφθεί στο παραπάνω ψήφισμα: Δικαστικοί λειτουργοί, Πανεπιστημιακοί όλων των βαθμίδων, οι δημόσιοι υπάλληλοι της κεντρικής διοίκησης και της Βουλής, «*αναστελλομένης της ισχύος των σχετικών περί ισοβιότητας και μονιμότητας διατάξεων του ισχύοντος Συντάγματος απολύονται*». Στην ίδια κατηγορία υπάγονταν οι υπάλληλοι των οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οι έμμισθοι δικηγόροι, οι συμβασιούχοι, όσοι εργάζονταν σε ΝΠΔΔ ή σε ΝΠΙΔ επιχορηγούμενα από το Κράτος, στις επιχειρήσεις κοινής ωφελείας, σε ιδρύματα που τελούσαν υπό την εποπτεία του κράτους, το προσωπικό των τριών τότε κρατικών τραπεζών¹⁷ καθώς και οι υπάλληλοι των συνεταιριστικών οργανώσεων. Δεν υπάγονταν στις διατάξεις του ψηφίσματος οι εκκλησιαστικοί λειτουργοί, οι αξιωματικοί και οι υπαξιωματικοί των Ενόπλων Δυνάμεων καθώς και όσοι υπηρετούσαν στα Σώματα Ασφαλείας (άρθρο 1).

Οι λόγοι για τους οποίους κάποιος μπορούσε ν' απολυθεί ορίζονται στο άρθρο 2 :

1. Διαγωγή ασυμβίβαστος προς την ιδιότητά των, επιδειχθείσα κατά το χρονικό διάστημα από της αναστολής μέχρι της αποκαταστάσεως του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος.¹⁶
2. Εκουσία και συνειδητή συνεργασία μετά των κατακτητών της Χώρας προς υποβοήθησιν των κατ' αυτής σκοπών των ή προς επίτευξιν οιασδήποτε ωφελημάτων.
3. Οιαδήποτε συμμετοχή ή συνέργεια εις την εκδήλωσιν της από 3^{ης} Δεκεμβρίου 1944 μέχρι 12^{ης} Φεβρουαρίου 1945 στάσεως και οιαδήποτε έκτοτε και εφεξής μέχρις λήξεως της ισχύος του παρόντος δράσις – ή και συμμετοχή εις τοιαύτην – κατά της εν τω Κράτει εννόμου τάξεως ή υπέρ των συμμετασχόντων εις την άνω στάσιν ή και υπέρ των αντικρατικών και αντεθνικών επιδιώξεων και σκοπών τούτων.

16. ΦΕΚ 356/20 Δεκεμβρίου 1946 τ. Α', σσ. 4949 -4950

17. Τράπεζα της Ελλάδος, Αγροτική, Εθνική Τράπεζα

18. Αναφέρεται στην περίοδο από 4 Αυγούστου 1936 μέχρι 31 Μαρτίου 1946

4. Έλλειψις επιστημονικής ή τεχνικής ή επαγγελματικής εν γένει επάρκειας κατά λόγον της ιδιότητός των ή έλλειψις ήθους ή και ανικανότητος προς εκπλήρωσιν των καθηκόντων των κατά την ιδιότητα των λόγω σωματικής ή διανοητικής ή ψυχικής καταπτώσεως.

Η απόλυση έπρεπε να πραγματοποιηθεί σε σαράντα πέντε ημέρες για τους ανώτερους και ανώτατους δικαστικούς, τους καθηγητές Πανεπιστημίων και τους γενικούς διευθυντές των Υπουργείων και σε τέσσερις μήνες για όλους τους υπόλοιπους. (άρθρο 3). Με τη λήξη των προθεσμιών αυτών έπαυε να ισχύει και το ψήφισμα. Για τους ανωτέρους δημόσιους υπαλλήλους η απόλυση γινόταν με βασιλικό διάταγμα, το οποίο εκδιδόταν ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου «κατόπιν αποφάσεως αυτού» (άρθρο 4). Οι υπόλοιποι απολύονταν με βασιλικό διάταγμα, ύστερα από πρόταση του αρμόδιου υπουργού, «μετά σύμφωνον και αιτιολογημένην γνωμοδότησιν Επιτροπής» (άρ. 5 § 1 & 2). Μετά τη δημοσίευση του Ψηφίσματος, έπρεπε σε 45 ημέρες να συσταθούν με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου σε κάθε Υπουργείο μία ή περισσότερες τριμελείς ή πενταμελείς επιτροπές (άρ.5 § 3).

Κάθε υπουργός όπως και ο Πρόεδρος της Βουλής μπορούσαν να θέσουν «εις ειδικήν κατάστασιν διαθεσιμότητος» υπαλλήλους για χρονικό διάστημα 45 ημερών για τους ανώτατους και 4 μηνών για τους κατώτερους υπαλλήλους. Όσο διαρκούσε η περίοδος διαθεσιμότητας αμείβονταν με τα $\frac{3}{4}$ των αποδοχών τους, (άρ. 7 § 1), ενώ

οι Επιτροπές είχαν την υποχρέωση να γνωμοδοτήσουν σε διάστημα 15 ημερών από τη στιγμή που ελάμβαναν σχετικό ερώτημα (άρ. 7 § 2).

Όσοι από τους απολυμένους δεν δικαιούνταν συνταξιοδότησης, αμείβονταν για ένα επιπλέον χρονικό διάστημα τεσσάρων μηνών με τα $\frac{3}{4}$ των αποδοχών τους. (άρ.8 §2) Επίσης, οι απολυόμενοι υπάλληλοι στερούνταν για το υπόλοιπο της ζωής τους «άλλην έμμισθον δημοσίαν, δημοτικήν ή κοινοτικήν θέσιν ή έκτακτον», ενώ δεν μπορούσαν να διορισθούν ως δικηγόροι, συμβολαιογράφοι ή υποθηκοφύλακες (άρ. 8 § 3)

Το ψήφισμα επικύρωνε οποιασδήποτε απολύσεις ή υποβιβασμούς είχαν πραγματοποιηθεί από την απελευθέρωση της χώρας και μετέπειτα, με βάση προηγούμενα νομοθετήματα ή διοικητικές πράξεις.¹⁹ Μάλιστα όσοι είχαν ήδη απολυθεί δεν δικαιούνταν «των ευεργετημάτων», που αναφέρονται στο προηγούμενο άρθρο (άρ.9).

Σ' ένα τρίμηνο από τη δημοσίευση του ψηφίσματος μπορούσαν να πραγματοποιηθούν διορισμοί, τοποθετήσεις και μεταθέσεις με βασιλικό διάταγμα, ύστερα από

19. Αναφέρεται στις Σ. Π. 25, 26, 27, 31 & 59/1945. Σελίδες 23-24 αυτής της εργασίας.

πρόταση του αρμόδιου Υπουργού «ή δι' αποφάσεώς του προκειμένου περί υπαλλήλων μέχρι και του βαθμού του εισηγητού, κατά παρέκκλισιν από πάσης σχετικής διατάξεως του ισχύοντος Συντάγματος ή των κειμένων νόμων» (άρ. 10)

Τέλος, κάθε απόφαση που εκδιδόταν με βάση το παραπάνω ψήφισμα δεν μπορούσε να προσβληθεί σε οποιοδήποτε τακτικό πολιτικό ή διοικητικό δικαστήριο, ενώ οι απολυόμενοι υπάλληλοι δεν είχαν δικαίωμα προσφυγής στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Οι αποφάσεις απόλυσης ήταν υποχρεωτικές για τα δικαστήρια και τη Διοίκηση (άρ. 11).

Οι ανακοινώσεις που εξέδωσαν οι δύο δημοσιοϋπαλληλικές συνδικαλιστικές οργανώσεις μετά την ψήφιση του ψηφίσματος από την Επιτροπή Εξουσιοδότησης, προκαλούν απορία, γιατί δεν αναφέρονται στο φλέγον θέμα εκείνων των ημερών.²⁰ Την ίδια ημέρα δημοσιεύτηκε στην εφ. Ελεύθερη Ελλάδα, ένα σχέδιο, ενδεικτικό του τρόπου, που εννοούσε την «εξυγίανση» η κυβέρνηση.²¹

Λίγο πριν την εκπνοή της προθεσμίας των 45 ημερών σε εφαρμογή των διατάξεων του ψηφίσματος - ύστερα από συνεδρίαση του υπουργικού συμβουλίου - αποφασίστηκε η απόλυση 39 ανωτάτων υπαλλήλων διαφόρων υπουργείων με

πρωτοπόρο αυτό της Παιδείας (23). Μεταξύ των απολυθέντων περιλαμβάνονταν πολλοί που ιδεολογικά ανήκαν στα κεντρώα κόμματα, ενώ ως αποδεικτικό στοιχείο θεωρήθηκε και η αποχή από τις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946.²² Ανάλογο κλίμα με το να τίθενται οι κατώτεροι υπάλληλοι σε διαθεσιμότητα μέχρι την οριστική λήψη απόφασης άρχισε να επικρατεί στα υπουργεία και στις εποπτευόμενες από αυτά υπηρεσίες.²³

Το Θ΄ Ψήφισμα τροποποιήθηκε δύο φορές είτε για να περιλάβει κάποιες κατηγορίες υπαλλήλων που είχαν διαφύγει αρχικά της εκκαθάρισης είτε για να αποκατασταθούν κάποιες αρχικές ‘αδικίες’ και για να επεκταθεί η χρονική του ισχύς, δεδομένου ότι ήταν εξ αρχής περιορισμένη.

Η πρώτη τροποποίηση έγινε με το ΙΓ΄ Ψήφισμα της 27^{ης} Οκτωβρίου 1946. Η σημαντικότερη αλλαγή που επέφερε είναι ότι οι απολυόμενοι υπάλληλοι μπορούσαν

20. Η φιλοκυβερνητική ΑΔΕΔΥ ανακοίνωσε ότι προσανατολίζεται στην κήρυξη 24ωρης απεργίας με αίτημα την επανάληψη της διανομής ιματισμού και τροφίμων – που έχει διακοπεί – και τη χορήγηση δανείου! 200 χιλ. δρχ. σε κάθε υπάλληλο [όχι οικονομικό βοήθημα]. Η αντιπολιτευόμενη Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων διαμαρτύρεται γιατί το υπουργείο Στρατιωτικών χορήγησε σε όλους τους αξιωματικούς επιδόματα τροφής που κυμαίνονται από 3.000 -9000 δρχ. ημερησίως, με αποτέλεσμα ο μισθός τους να διπλασιασθεί σε σχέση με τους άλλους δημόσιους υπαλλήλους. *Το Βήμα*, 21 Αυγούστου 1946, «Οι Δημ. Υπάλληλοι εν εξεγέρσει μελετούν την κήρυξιν απεργίας».

21. Το σχέδιο αυτό παρατίθεται στο Παράρτημα της εργασίας.

22. *Ριζοσπάστης*, 12 Οκτώβρη 1946, «Η εξυγίανσις άρχισε με ομαδικές απολύσεις των ανωτάτων υπαλλήλων. Ο κατάλογος των προγραφών».

23. *Ριζοσπάστης*, 18 Οκτώβρη 1946, «Το κύμα των απολύσεων».

μετά την παρέλευση της τριετίας να καταλάβουν εκ νέου θέσεις στο Δημόσιο (άρ.3).

Η δεύτερη τροποποίηση έγινε με το ΙΗ΄ Ψήφισμα της 20^{ης} Δεκεμβρίου 1946. Αρχικά καταργούσε τις § 1 & 4 του άρ. 2 του Θ΄ Ψηφίσματος, δηλ. την ασυμβίβαστη διαγωγή, την επαγγελματική ανεπάρκεια και την έλλειψη ήθους. Όσες απολύσεις είχαν πραγματοποιηθεί με βάση τα παραπάνω ακυρώνονταν σε διάστημα δεκαπέντε ημερών από τη δημοσίευση του ψηφίσματος, με διαδικασία αντίστοιχη αυτής που πραγματοποιήθηκαν. Παρέτεινε κατά δύο μήνες την τετράμηνη προθεσμία απόλυσης (άρθρο 2) και κατά συνέπεια την ισχύ του Θ΄ Ψηφίσματος. Οι επιτροπές μετατράπηκαν σε συμβουλευτικές , ενώ παρεχόταν η δυνατότητα στους υπό απόλυση υπαλλήλους να απολογηθούν «εντός πενθημέρου» στις αρμόδιες επιτροπές (άρθρο 3). Η απόλυση μπορούσε να πραγματοποιηθεί και χωρίς απολογία, εφόσον αυτή δεν πραγματοποιούταν στο σύντομο αυτό χρονικό διάστημα. Ο Αλιβιζάτος παρατηρεί ότι η θέσπιση τακτής προθεσμίας για την άσκηση αυτού του δικαιώματος, «διευκόλυνε την καταστρατήγηση της διαδικασίας , επιτρέποντας την απόλυση των ενδιαφερομένων, χωρίς οι τελευταίοι να έχουν ακουστεί».²⁴ Τέλος, παρεχόταν η

δυνατότητα στον υπουργό των Εσωτερικών με απόφασή του που έπρεπε να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως να μεταβιβάζει ένα μέρος ή όλες τις αρμοδιότητές του, που αφορούν διορισμούς, μεταθέσεις και προαγωγές στους Γενικούς Διοικητές και τους Νομάρχες (άρ. 5 § 2).

Οι επιπτώσεις του ψηφίσματος της εξυγίανσης γίνονται σταδιακά εμφανείς από το επόμενο έτος. Πρωτοπόρος της εκκαθάρισης αναδεικνύεται το Υπουργείο Παιδείας με τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων να πληρώνουν βαρύ το τίμημα και να απολύονται κατά εκατοντάδες.²⁵

Φαίνεται ότι η κυβέρνηση Μαξίμου είχε κατά νου την αναστολή των εξυγίανσης. Μάλιστα κυβερνητική πηγή φέρεται να δήλωσε, ότι ύστερα από συμφωνία των [επτά] αρχηγών κομμάτων που συμμετείχαν στην κυβέρνηση, αποφασίστηκε η αναστολή όλων των μέτρων με βάση το ψήφισμα. Όταν η απόφαση αυτή περιήλθε σε γνώση των Λαϊκών προκάλεσε έντονη αντίδραση και δυσφορία εκ μέρους του Τσαλδάρη, ο οποίος απείλησε με διακοπή της συνεργασίας προκαλώντας επιπλέον έναν τριγμό στα θεμέλια του εύθραυστου κυβερνητικού συνασπισμού.²⁶

24. Αλιβιζάτος, ό. π., σ. 479

25. *Το Βήμα*, 14 Ιανουαρίου 1947, «Η εκκαθάριση εις την εκπαίδευσιν». Η έρευνά στα ΦΕΚ επαλήθευει όντως αυτή την είδηση.

26. *Το Βήμα*, 14 Φεβρουαρίου 1947, «Ανεστάλη η εξυγίανσις των Δ. Υ. Θα επανεξετασθούν αι γενόμεναι εκκαθαρίσεις». & 15 Φεβρουαρίου 1947, «Διαφωνία μεταξύ των 7 αρχηγών διά την εκκαθάρισιν των Δημοσίων Υπαλλήλων».

Ένας από τους τομείς στον οποίο οι Αμερικανοί σύμβουλοι²⁷ έδιναν ιδιαίτερη σημασία ήταν η περαιτέρω εξυγίανση της δημόσιας διοίκησης, η οποία παρά τις εκκαθαρίσεις που είχαν ήδη προηγηθεί, φαίνεται ότι δεν μπορούσε ακόμα να σταθεί στο ύψος της αποστολής για την οποία προοριζόταν. Χρειάζόταν να ληφθούν περισσότερα δραστικά μέτρα «για να αντιμετωπιστεί μια άθλια κατάσταση, την οποία χαρακτήριζε το υπεράριθμο των υπαλλήλων, η έλλειψη συνοχής και αποτελεσματικότητας».²⁸

Ταυτόχρονα με την εκκαθάριση τίθεται και το φλέγον θέμα των χαμηλών μισθών των δημοσίων υπαλλήλων. Η κυβέρνηση πρότεινε στην Αμερικανική αποστολή να χορηγηθούν αυξήσεις 50%. Η διαδικασία διήρκεσε περισσότερο από ένα μήνα, με τους Αμερικανούς και την κυβέρνηση να κωλυσιεργούν και τις συνδικαλιστικές οργανώσεις ν' ασκούν έντονη κριτική.²⁹ Τελικά αποφασίστηκε η προκήρυξη απεργίας διάρκειας από τις 27 Αυγ. Η κυβέρνηση αποφάσισε να παρακαλέσει τους Αμερικανούς συμβούλους της να επισπεύσουν τη γνωμάτευσή τους σχετικά με τις αυξήσεις.³⁰

Το Σεπτέμβριο του 1947 η κυβέρνηση συνασπισμού του Σοφούλη ανακοίνωσε την πρόθεσή της να προχωρήσει σε απολύσεις 15.000 δημοσίων υπαλλήλων και υπαλλήλων οργανισμών κοινής ωφελείας – ύστερα από αίτημα της αμερικανικής αποστολής.³¹ Το μόνο που δεν διευκρινιζόταν ήταν, αν η νέα εξυγίανση θα πραγματοποιούνταν με βάση τις πραγματικές ανάγκες ή θα χρησιμοποιούνταν τα κριτήρια του Θ΄ Ψηφίσματος. Τα χρήματα που θα εξοικονομούσαν, προορίζονταν για περαιτέρω αυξήσεις στους μισθούς των υπαλλήλων. Παράλληλα το υπουργείο Οικονομικών ανήγγειλε την αναστολή κάθε διορισμού μόνιμου, εκτάκτου ή ημερομισθίου υπαλλήλου.

Η πρώτη προσπάθεια εφαρμογής αυτής της απόφασης μέσω νομοθετικής ρύθμισης έγινε με τον Α. Ν. 512 / 3^{ης} Ιανουαρίου 1948 **«Περί μέτρων ασφαλείας των εταιριών κλπ. Κοινής ωφελείας διαρκούσης της ανταρσίας»**.³² Ο νόμος αυτός παρείχε στον πρωθυπουργό το δικαίωμα να εξουσιοδότησης προς τον αρμόδιο υπουργό να απολύει

27. Μετά την εξαγγελία του δόγματος Τρούμαν και την υπογραφή της σχετικής ελληνοαμερικανής συμφωνίας (20 Ιουνίου 1947), εγκαταστάθηκε στην Αθήνα αμερικανική αποστολή. Είχε τη δυνατότητα να «εποπτεύει ελευθέρως» τις ελληνικές αρχές σε ό,τι αφορά τη χρήση της βοήθειας και να επεμβαίνει καίρια σε διάφορους τομείς της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Αλιβιζάτος, ό. π. σ.479

28. Ο. π.

29. *Το Βήμα*, 20 Αυγούστου 1947, «Αποστομωτική απάντησις των Δημοσίων Υπαλλήλων εις τας προφάσεις του υπουργού Οικονομικών».

30. *Το Βήμα*, 21 Αυγούστου 1947, «Οι Δημόσιοι Υπάλληλοι κηρύσσουν απεργίαν διαρκείας από το πρωί της προσεχούς Τετάρτης».

& *Ριζοσπάστης*, «Την Τετάρτη οι δημόσιοι υπάλληλοι κατεβαίνουν σε απεργία.

31. *Το Βήμα*, 4 Σεπτεμβρίου 1947, «Η κυβέρνηση αποφάσισε την αύξησιν των μισθών των Δημοσίων Υπαλλήλων. Ο κατώτερος θα είναι 300.000. Θα απολυθούν τμηματικώς 15.000 εντός του 1947.

32. Ο νόμος αυτός επικυρώθηκε με το ΝΒ΄ Ψήφισμα της 4^{ης} Μαΐου 1948 επί κυβερνήσεως Σοφούλη. από τους οργανισμούς κοινής ωφελείας οποιοδήποτε μέλος του διοικητικού συμβουλίου, διευθυντή, υπάλληλο, τεχνίτη, εργάτη ή υπηρέτη *«λόγω ανεπαρκείας ή δι' οιονδήποτε λόγον ασυμβιβάστου προς την επιβαλλομένην ασφάλειαν της Χώρας και τον διεξαγόμενον αγώνα»* (άρ.1 §1) Μάλιστα καθιστούσε υπεύθυνους τους προϊσταμένους και τους διοικητές των οργανισμών αυτών σε περίπτωση που αρνούνταν να εκτελέσουν την εντολή της απόλυσης και τους τιμωρούσε με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους, σύμφωνα με τις διατάξεις του Γ΄ Ψηφίσματος. (άρ. 1 § 2). Οι απολυόμενοι δεν είχαν δικαίωμα προσφυγής στο Συμβούλιο της Επικρατείας (άρ. 2), ενώ όσες αποφάσεις είχαν πραγματοποιηθεί τους προηγούμενους μήνες με υπουργικές αποφάσεις θεωρήθηκαν νόμιμες (άρ. 4).

Πληροφορίες που δημοσιεύτηκαν στον τύπο για αναθεώρηση των απολύσεων, που πραγματοποιήθηκαν με βάση το Θ΄ Ψήφισμα, διαψεύστηκαν από τον πρωθυπουργό Σοφούλη. «Συμπίπτουν όμως αι γνώμαι όλων, ότι εν τω πνεύματι του

γενικού κατευνασμού θα έπρεπε ν' αναψηλαφηθούν αι περιπτώσεις των απολυθέντων υπαλλήλων». Ο Τσαλδάρης δήλωσε ότι δεν υφίσταται συμφωνία, για αναθεώρηση των απολύσεων. «Υπάρχει όμως εις όλους τους κυβερνητικούς παράγοντας η πρόθεσις να παρασχεθεί εις τυχόν αδικηθέντας η δυνατότης προσφυγής εις διοικητικά δικαστήρια, προς αναθεώρησιν των περί απολύσεως αποφάσεων».³³

Η δικομματική κυβέρνηση Σοφούλη ευθύς μετά την ανάληψη των καθηκόντων της (7 Σεπτεμβρίου 1947) φαίνεται ότι ανέλαβε και στο θέμα της εξυγίανσης κάποιες πρωτοβουλίες, όπως η προσωρινή αναστολή του ψηφίσματος ή η αναθεώρηση των απολύσεων σε συνδυασμό με μια προσπάθεια σύστασης δευτεροβαθμίων επιτροπών, σύμφωνα πάντα με τα αναγραφόμενα σε φιλοκυβερνητική εφημερίδα.³⁴ Οι προσπάθειες αυτές αν δεν αποσκοπούσαν στη δημιουργία εντυπώσεων, φαίνεται ότι δεν είχαν αποτέλεσμα με δεδομένο ότι οι απολύσεις προχωρούσαν κανονικά.³⁵

Η Αμερικανική αποστολή βλέποντας ότι ο συνολικός αριθμός των απολυθέντων υπαλλήλων, δεν ανταποκρίνεται στο επιδιωκόμενο σύνολο, υπέδειξε στην κυβέρνηση να προβεί σε άρση της μονιμότητας των Δημοσίων Υπαλλήλων και της ισοβιότητας των δικαστών. Αυτό αποσκοπούσε στην εξασφάλιση «αντί πάσης θυσίας του ισοζυγίου».³⁶ Ο Πρωθυπουργός Σοφούλης δήλωσε ότι η κυβέρνηση δεν αντιμετωπίζει

33. *Το Βήμα*, 19 Σεπτεμ. 1947, «Η κυβέρνηση θα επαναξετάσει το ζήτημα των απολύσεων των Δ. Υ.»

34. *Το Βήμα*, 21 Σεπτεμβρίου 1947, «Ανεστάλη πάσα απόλυσις Δημοσίων Υπαλλήλων βάσει του ψηφίσματος περί εξυγιάνσεως»

35. *Το Βήμα*, 25 Σεπτεμβρίου 1947, «Συνεχίζονται αι απολύσεις υπαλλήλων».

36. *Το Βήμα*, 4 Νοεμβρίου 1947, «Η Αμερικανική αποστολή υπέδειξεν εις την κυβέρνησιν την άρσιν της μονιμότητας των Δημοσίων Υπαλλήλων».

ζήτημα άρσης της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων.³⁷ Οι απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων με βάση το Θ΄ Ψήφισμα – σύμφωνα με τα ΦΕΚ – διακόπτονται τον Οκτώβριο του 1947, χωρίς να υπάρξει κάποια επίσημη ενημέρωση.

Οι συνθήκες που επικρατούσαν στη χώρα αυτή την περίοδο – λόγω της κλιμάκωσης των πολεμικών επιχειρήσεων – είχαν ως αποτέλεσμα την κατάλυση πολλών συνταγματικών και νομοθετικών ελευθεριών, ακόμα και όταν οι αρχές δήλωναν την προσήλωσή τους στην προάσπιση αυτών των ελευθεριών. Το νομοθέτημα για την εξυγίανση των Δημοσίων Υπηρεσιών εντάσσεται κι αυτό στο εμφυλιακό κλίμα της εποχής, με σκοπό τον εξοστρακισμό κάθε αριστερού στοιχείου από το δημοσιοϋπαλληλικό σώμα. Λόγω όμως της προσωρινότητάς του και του

«έκτακτου», έπρεπε να αποκτήσει μόνιμο και διαρκή χαρακτήρα. Αυτό συνέβη στις αρχές του 1948, με το διάταγμα περί νομιμοφροσύνης των δημοσίων υπαλλήλων.

2.4 Ο Α. Ν. 516/ 1948 (διάταγμα) «περί νομιμοφροσύνης»

Το διάταγμα αυτό κατά τον Αλιβιζάτο, υπάγεται στην «αμερικανική» νομοθεσία της περιόδου, με κύριο χαρακτηριστικό τη διάρκειά της, η οποία αποτελεί αντίγραφο της αμερικανικής και «κατασκευάστηκε στις αρχές του ψυχρού πολέμου καθ' υπόδειξη της περίφημης Επιτροπής Αντιαμερικανικών Ενεργειών».³⁸

Το νέο πλέγμα διατάξεων που θεσπίζεται από εδώ και εμπρός εισάγει την έννοια της «νομιμοφροσύνης», που έκανε για πρώτη φορά την εμφάνισή της στην ελληνική νομική ορολογία.³⁹ Η ρύθμιση αυτή υιοθετήθηκε με βάση αμερικανικό νόμο του 1939, για την πρόληψη «επιζήμιων πολιτικών δραστηριοτήτων», γνωστός ως «Hatch Act». Στο 9ο τμήμα του ανέφερε ότι ήταν «παράνομη» η ένταξη ως μέλους κάθε ομοσπονδιακού δημοσίου υπαλλήλου «σε κόμμα που υποστήριζε δημόσια την ανατροπή του συνταγματικού πολιτεύματος των Ηνωμένων Πολιτειών».⁴⁰ Το τίμημα για αυτή τη συμμετοχή ήταν η άμεση απόλυση. Ωστόσο η διάταξη αυτή ίσχυσε σε όλη της την έκταση μετά τη λήξη του πολέμου, με την έκδοση του διατάγματος «περί νομιμοφροσύνης» από τον πρόεδρο Τρούμαν.⁴¹

37. *Το Βήμα*, 5 Νοεμβρίου 1947, «Η κυβέρνηση δεν αντιμετωπίζει ζήτημα άρσεως της μονιμότητας».

38. Αλιβιζάτος, *ό. π.*, σ. 474

39. *Ο. π.*, σ. 480

40. Στη ρύθμιση αυτή υπαγόταν όσοι υπάλληλοι ήταν μέλη του κομμουνιστικού κόμματος, της Γερμανικής ένωσης και κάθε άλλης φασιστικής, ναζιστικής ή κομμουνιστικής οργάνωσης. *Ο. π.*, σ. 481

41. Διάταγμα Νομιμοφροσύνης (Loyalty Order) της 22ας Μαρτίου 1947. Το διάταγμα αυτό που υιοθετήθηκε ύστερα από πολλαπλά διαβήματα και προτάσεις της περίφημης Επιτροπής Αντιαμερικανικών Ενεργειών, επέτρεψε στις αμερικανικές ομοσπονδιακές αρχές να πραγματοποιήσουν περισσότερο από δύο εκατομμύρια ανακρίσεις μέχρι το 1951, στο αποκορύφωμα του μακαρθισμού. Αλιβιζάτος, *ό. π.*, σ. 481-482

Το αμερικανικό διάταγμα χρησιμοποιήθηκε ως πρότυπο από τον Έλληνα νομοθέτη για την έκδοση του αντίστοιχου ελληνικού Α. Ν. 516 /8^{ης} Ιανουαρίου 1948 **«Περί ελέγχου νομιμοφροσύνης των δημοσίων κλπ. υπαλλήλων και υπηρετών»**.⁴²

Μη νομιμόφρων θεωρούνταν όποιος υπάλληλος ή υπηρέτης την ώρα που το Κράτος διεξάγει αγώνα για την ύπαρξή του και την ακεραιότητα της χώρας *«κατά της προδοτικής ανταρσίας πιστεύει εις τα κηρύγματα των προπαρασκευασάντων και επιχειρούντων την ανταρσίαν, εμφορείται από αντεθνικάς αντιλήψεις ή προπαγανδίζει καθ' οιονδήποτε τρόπον υπέρ του κομμουνιστικού κόμματος ή των μετ' αυτού κατά του Κράτους συμπραττόντων»*. Στους μη νομιμόφρονες συμπεριλαμβάνονταν επίσης:

1. Όσοι ενεργούσαν πράξεις κατασκοπείας, σαμποτάζ ή συνδέονταν με άτομα που επιχειρούσαν τέτοιες πράξεις.
2. Όσοι συμμετείχαν σε στάσεις ή παρότρυναν άλλους για να συμμετάσχουν *«ή προς διατάραξιν της εννόμου τάξεως»*
3. Όσοι αποκάλυπταν ή προσπαθούσαν ν' αποκαλύψουν σε οποιοδήποτε πρόσωπο εμπιστευτικά έγγραφα ή πληροφορίες.
4. Αυτοί που εκτελούσαν τα υπαλληλικά τους καθήκοντα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να υπηρετούν τα συμφέροντα άλλης χώρας ή της ανταρσίας.
5. Αυτοί που προέβαιναν σε οποιαδήποτε ενέργεια ή εκδήλωση ενάντια στην ακεραιότητα της Χώρας. (άρθρο 3).

Εκτός από τα προσόντα που απαιτούνταν για να διοριστεί κάποιος σε θέση δημοσίου υπαλλήλου και υπηρέτη [ισόβιου, μόνιμου έκτακτου, ημερομίσθιου ή με σύμβαση], υπαλλήλου οργανισμού κοινής ωφελείας, οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης, ασφαλιστικού ταμείου, γεωργικού συνεταιρισμού και σε οποιοδήποτε πιστωτικό ή κοινωνικό ίδρυμα το οποίο είχε άμεση ή έμμεση σχέση με το κράτος, με οποιαδήποτε σχέση εργασίας, έπρεπε να είναι «νομιμόφρων», σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 3. (άρθρο 1 § 1)

Τη νομιμοφροσύνη τους έπρεπε ν' αποδείξουν και οι εν ενεργεία δημόσιοι υπάλληλοι. Σε διαφορετική περίπτωση απολύονταν οριστικά από την υπηρεσία, δικαιούμενοι ως αποζημίωση μισθούς δύο μηνών. Η πράξη απόλυσης για τους κατώτερους υπαλλήλους, μπορούσε να εκδοθεί από τον αρμόδιο υπουργό, μόνο ύστερα από σύμφωνη γνώμη του αντίστοιχου συμβουλίου, ενώ για τους ανώτερους υπαλλήλους η πράξη απόλυσης εκδιδόταν ύστερα από απόφαση του υπουργικού συμβουλίου (άρθρο

2). Η πράξη απόλυσης «διαρκούσης της ανταρσίας», μπορούσε να πραγματοποιηθεί

42. ΦΕΚ 6 /8-101948, τ. Α΄

από τον αρμόδιο υπουργό, χωρίς ν' απαιτείται η γνώμη του αντίστοιχου συμβουλίου νομιμοφροσύνης. Παρεχόταν όμως η δυνατότητα προσφυγής στο δευτεροβάθμιο Συμβούλιο Νομιμοφροσύνης, *«μετά την λήξιν της ανταρσίας»*. Η απόλυση υπαλλήλου χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του αντίστοιχου συμβουλίου, μπορούσε να ανακληθεί *«οποτεδήποτε λόγω πλάνης περί τα πραγματικά γεγονότα καθ' ον τύπον εξεδόθη»* (άρ. 6 § 1). Οι κενές θέσεις που θα δημιουργούνταν μπορούσαν να καλυφθούν από όσους έχουν τα νόμιμα προσόντα, με διορισμό, απόσπαση ή μετάθεση, εφόσον υπήρχαν

επείγουσες υπηρεσιακές ανάγκες *«κατά παρέκκλισιν των κειμένων διατάξεων»*(άρ.6§ 2).

Σε κάθε υπουργείο ή οργανισμό συνεστήθησαν ένα ή περισσότερα τριμελή *«συμβούλια νομιμοφροσύνης»*, με απόφαση του αρμόδιου Υπουργού. Απαρτιζόταν από ανώτερους υπαλλήλους *«εγνωσμένης νομιμοφροσύνης, διακρινομένων διά το ήθος των»*. (άρ. 4 § 1) Το συμβούλιο αποφαινόταν υποχρεωτικά για τη νομιμοφροσύνη αυτών που επιθυμούσαν να διορισθούν στο Δημόσιο, *«επί τη βάση της ιδίας αυτών αντιλήψεως»*, αλλά και από γραπτές ή προφορικές πληροφορίες που συγκέντρωναν από άλλες υπηρεσίες, από ιδιωτικές επιχειρήσεις *«ως και εκ πληροφοριών των αρμοδίων αστυνομικών ή στρατιωτικών αρχών»*. (άρ. 4 § 2) Επίσης έπρεπε ν' αποφανθεί για τη νομιμοφροσύνη των υπαλλήλων που υπηρετούσαν. Αυτό γινόταν με βάση τις υπηρεσιακές εκθέσεις, την προσωπική αντίληψη των μελών του συμβουλίου για τον κρινόμενο και αντλώντας πληροφορίες από άλλες υπηρεσίες. Μπορούσε επίσης να ζητήσει από τον κρινόμενο *«όπως προβή εις έγγραφον δήλωσιν περί της νομιμοφροσύνης του»*. Η άρνησης υπογραφής μιας τέτοιας δήλωσης αποτελούσε τεκμήριο για το αντίθετο. Ο αρμόδιος υπουργός ή ο διευθυντής δημόσιας επιχείρησης ήταν υποχρεωμένος να προβεί εντός δεκαπενθημέρου στην απόλυση του υπαλλήλου, εφόσον οι πράξεις του συμβουλίου νομιμοφροσύνης είχαν υποχρεωτική ισχύ (άρ. 4 § 3). Όποιος υπάλληλος υπέγραφε δήλωση που εκ των υστέρων αποδεικνυόταν ψευδής, εκτός από την απόλυση τιμωρούταν σύμφωνα με τις διατάξεις του Γ' Ψηφίσματος *«διά φυλακίσεως τουλάχιστον ενός έτους»* (άρ. 4 § 4).

Κατά των αποφάσεων των συμβουλίων δεν μπορούσε ν' ασκηθεί κανένα ένδικο μέσο, συμπεριλαμβανομένου και του Συμβουλίου Επικρατείας. (άρ. 8) Συνιστούσε όμως δευτεροβάθμιο Συμβούλιο Νομιμοφροσύνης, η σύνθεση του περιελάμβανε έναν αντιπρόεδρο του Συμβουλίου Επικρατείας, έναν Αρεοπαγίτη, έναν Πρόεδρο ή Εισαγγελέα Εφετών, έναν αστυνομικό διευθυντή και έναν ανώτατο δημόσιο υπάλληλο. Σ' αυτό μπορούσαν ν' ασκήσουν προσφυγή όσοι υπάλληλοι κρίνονταν μη νομιμόφρονες και όσοι είχαν κώλυμα διορισμού, επειδή κρίθηκαν μη νομιμόφρονες. Εφόσον δικαιώνονταν από το δευτεροβάθμιο συμβούλιο έπαυε να υφίσταται το κώλυμα αυτό, ενώ όσοι εν ενεργεία υπάλληλοι δικαιώνονταν, θεωρούνταν ότι η πράξη του πρωτοβάθμιου συμβουλίου ποτέ δεν εκδόθηκε, τυχόν δε πράξη απόλυσης ανακαλούνταν *« υποχρεωτικώς υπό του εκδόντος αυτήν»*. (άρθρο 5).

Ο Αναγκαστικός Νόμος *«Περί νομιμοφροσύνης των δημοσίων υπαλλήλων και υπηρετών»* είχε εκδοθεί με ευθύνη της Κυβέρνησης και με έκτακτη διαδικασία. Κατά

συνέπεια έπρεπε να επικυρωθεί και από την Επιτροπή Εξουσιοδότησης της Βουλής. Στην εισηγητική έκθεση που υπέβαλε μερικές ημέρες αργότερα ο υπουργός Δικαιοσύνης Χ. Λαδάς αιτιολογεί τους λόγους που ώθησαν την κυβέρνηση να προχωρήσει στη λήψη αυτού του μέτρου: *«Καθ' όν χρόνον το Κράτος διεξάγει τον σκληρόν κατά των εχθρών της Πατρίδος αγώνα, [...] επιβεβλημένη παρίσταται η υποχρέωσις αυτού όπως, αφ' ενός λάβει τα προσήκοντα πάγια μέτρα διά την ασφαλήν σύνθεσιν των υπηρεσιών του και αφ' ετέρου μεριμνήσῃ δι' όσον τε ταχίστην απαλλαγὴν της κρατικής μηχανής και των οπωσδήποτε μετ' αυτής συνδεομένων υπηρεσιών, από τους τυχόν μη νομιμόφρονας Έλληνας»*.⁴³ Το νομοθέτημα αυτό αποσκοπούσε στην εξακρίβωση της νομιμοφροσύνης όλων των υπαλλήλων του κράτους από τα αντίστοιχα συμβούλια πρώτου και δευτέρου βαθμού, με την επισήμανση ότι για την περίοδο «της ενόπλου κατά του κράτους ανταρσίας», κρίθηκε ότι επιβαλλόταν να χορηγηθεί στην Κυβέρνηση η ευχέρεια της απομάκρυνσης οποιουδήποτε υπαλλήλου, χωρίς προηγούμενη απόφαση του συμβουλίου.

Κατά τη συζήτηση στην Επιτροπή Εξουσιοδότησης της Βουλής, δεν υπήρξαν αντιρρήσεις ως προς την αναγκαιότητα του νομοθετήματος. Ωστόσο υπήρξαν διαφωνίες στην κατ' άρθρο συζήτηση.

Ο βουλευτής της αντιπολίτευσης Καλλίας ζήτησε αναβολή της συζήτησης για μερικές ημέρες, λόγω απουσίας του βουλευτή Παπαληγούρα, στον οποίο η Συνταγματική Επιτροπή, είχε αναθέσει την κατάρτιση αντισχεδίου. Η πρόταση αυτή απορρίφθηκε από τον υπουργό Δικαιοσύνης Χρ. Λαδά με το σκεπτικό, ότι δεν πρέπει να υπάρξει περαιτέρω καθυστέρηση στην εκκαθάριση, γιατί *«αι στρατιωτικάί υπηρεσίαι παραπονούνται διά την μη εκκαθάρισιν»*. Επιπλέον *«το σχέδιον συνετάγη κατά το πρότυπον του αμερικανικού και δεν είναι δυνατόν να υπάρξει καμμία συζήτησις επί αυτού»*.⁴⁴

43. Κώδιξ Θέμιδος 1948, σ. 133 Εισηγητική έκθεση της 12^{ης} Ιανουαρίου 1948.

44. Πρακτικά Επιτροπής Εξουσιοδότησης Δ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, τόμος Α', Εν Αθήναις, Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου 1949, Συνεδρίασις ΙΑ', 26 Μαρτίου 1948, σ. 194

Η όλη συζήτηση περιστράφηκε γύρω από δύο θέματα. Το πρώτο αφορούσε αν το νομοθέτημα αυτό θα ίσχυε μόνο «διαρκούσης της ανταρσίας» ή θα είχε μόνιμη ισχύ με τη λογική να καταστεί θεσμός του κράτους. Από ότι φάνηκε αυτό που ενδιέφερε την κυβέρνηση αλλά και τους περισσότερους βουλευτές ήταν να αντιμετωπιστεί προσωρινά η κατάσταση, γιατί η Δημοκρατία βρισκόταν *«εν πολέμω»* και αργότερα να συμπεριληφθεί στο Συνταγματικό χάρτη της χώρας ένα πάγιο καθεστώς ελέγχου

της νομιμοφροσύνης, σε συνδυασμό με το νέο δημοσιοϋπαλληλικό κώδικα. Αρκετοί βουλευτές δήλωσαν την επιθυμία τους ο έλεγχος της νομιμοφροσύνης των υπαλλήλων να καθιερωθεί μόνιμα, με το βουλευτή Βαμβέτσο να δηλώνει: «Εφ' όσον απεδείχθη ότι ο Κομμουνισμός δεν είναι Κόμμα, αλλά διαρκής επανάστασις καθ' ουδεμίαν περίπτωση είναι επιτετραμμένον, κομμουνιστής να κατέχει δημόσιαν θέσιν».⁴⁵

Το δεύτερο αφορούσε τη δυνατότητα που παρείχε στην κυβέρνηση να προβαίνει σε διορισμούς, μεταθέσεις ή αποσπάσεις «των κενωθησομένων θέσεων [...] κατά παρέκκλινιν των κειμένων διατάξεων». Αυτό προκάλεσε την αντίδραση των βουλευτών της αντιπολίτευσης, γιατί θεώρησαν ότι ο τρόπος αυτός ευνοούσε τυχόν κομματικούς διορισμούς. Όπως δήλωσε ο βουλευτής Ι. Κίνιας, «να μη δώσωμεν εξερχόμενοι απόψε της αιθούσης αυτής εις τον κόσμον να είπει, ότι το νομοθέτημα το εκάμαμεν, όχι διά να εκκαθαρίσωμεν τους κομμουνιστάς, αλλά διότι επιδιώκομεν διορισμούς».⁴⁶ Οι φιλοκυβερνητικοί βουλευτές υπεραμύνθηκαν της σχετικής διάταξης, λόγω των πολλών κενών θέσεων που υπήρχαν σε πολλές υπηρεσίες και ειδικά αυτές της Β. Ελλάδας. Κατά τη ψηφοφορία που ακολούθησε απαλείφθηκε μόνο η φράση «κατά παρέκκλινιν». Έτσι η κυβέρνηση μπορούσε να προχωρήσει στην κάλυψη των κενών, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία.

Έντονη κριτική άσκησαν αρκετοί βουλευτές απέναντι στο νομοθέτημα, σε ότι αφορά τις δικαιοδοσίες των υπουργών. Ιδιαίτερα επικριτικοί στάθηκαν οι βουλευτές Γαρουφαλιάς και Βασιλειάδης, τονίζοντας ότι το νομοθέτημα είναι αντιγραφή από το αμερικανικό σχέδιο μόνο μέχρι ενός σημείου, ακολουθώντας ύστερα το ελληνικό σύστημα. Το αμερικανικό σχέδιο προέβλεπε αρχικά διαδικασία, ύστερα κλήση του υπαλλήλου σε απολογία, ακολουθούσε το πρωτοβάθμιο συμβούλιο και τέλος το δευτεροβάθμιο. Αντίθετα το ελληνικό όχι μόνο δεν υιοθετούσε την απολογία, αλλά παρείχε το δικαίωμα στον υπουργό να απολύει υπαλλήλους, χωρίς καμιά διαδικασία και

45. Ο. π., σ. 196

46. Ο. π., σ. 200

εγγύηση. Για το Γαρουφαλιά, αυτό «δεν σημαίνει ότι λόγω των εκτάκτων περιστάσεων μας επιτρέπεται να προβώμεν εις διολισθήσεις διά των οποίων καταλύεται η έννοια της Δικαιοσύνης και της Δημοκρατίας, των ιδεών εκείνων, διά την διατήρησιν των οποίων αγωνιζόμεθα».⁴⁷

Άλλοι βουλευτές αναφέρθηκαν στον επαναδιορισμό υπαλλήλων που ήδη εκκαθαρίστηκαν. Ύστερα από πρόταση του βουλευτή Γονή, αποφασίστηκε να υπάρξει προσθήκη για την τήρηση μητρώου εκκαθαρισθέντων υπαλλήλων στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, το οποίο θα ενημερωνόταν συνεχώς από τα υπουργεία. Το μητρώο αυτό θα δημοσιευόταν και στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.⁴⁸

Η μεταφορά και η προσαρμογή του ελληνικού κειμένου από το αμερικανικό, προχωρούσε περισσότερο από το πρωτότυπο κείμενο, γεγονός που έθιξαν ιδιαίτερα οι βουλευτές της αντιπολίτευσης, αλλά παραδέχθηκε και ο υπουργός Δικαιοσύνης Χρ. Λαδάς: «*Οφείλω δε να σας είπω, ότι εκατηγορήθημεν από τους Αμερικανούς ότι το έχομεν ευρύ*».⁴⁹ Η ψήφισή του από την Επιτροπή Εξουσιοδότησης σε συνδυασμό με το χαρακτηρισμό του ως ψηφίσματος, του προσέδωσε μόνιμη εφαρμογή με αποτέλεσμα για τα επόμενα 26 χρόνια, να αποτελεί καθοριστικό κριτήριο για το διορισμό υπαλλήλων στο Ελληνικό Δημόσιο, για να καταργηθεί τελικά με τα υπόλοιπα νομοθετήματα της εμφυλιακής περιόδου μετά την πτώση της δικτατορίας της 21^{ης} Απριλίου 1967 και την επάνοδο της χώρας στον ομαλό κοινοβουλευτικό βίο.

2.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ύστερα από μια οκταετία δικτατορίας και κατοχής, ήταν αναμενόμενο μετά την απελευθέρωση να ανακύψει έντονο το πρόβλημα της ανασύνταξης των Δημοσίων Υπηρεσιών. Ιδιαίτερα επιβαλλόταν η άμεση απομάκρυνση όσων συνεργάστηκαν με τους κατακτητές και όσων διορίστηκαν ως δημόσιοι υπάλληλοι χάρη στους σκανδαλώδεις εκείνους νόμους, που συναντάμε αυτή την περίοδο (4 Αυγούστου 1936 – 17 Οκτωβρίου 1944).

Το έργο αυτό επελήφθησαν οι κυβερνήσεις μετά την απελευθέρωση με διάφορα νομοθετήματα και κυρίως με τις Συντακτικές Πράξεις 26/1945 «*Περί απολύσεως Δημοσίων υπαλλήλων συνεργασθέντων μετά του εχθρού*», 59/1945 «*Περί καθορισμού της συνθέσεως των Δημοσίων και δημοσίου χαρακτήρος υπηρεσιών*» & 63/1945 «*Περί*

47. Ο. π. σ. 196

48. ΜΘ΄ Ψήφισμα, άρθρο 2, [προσθήκη] § 3

49. Συνεδρίαση ΙΑ΄, ό. π., σ. 197

εξυγιάνσεως της Δικαιοσύνης». Η εκκαθάριση των Δημοσίων Υπηρεσιών από τους συνεργάτες του εχθρού και όσων ενσωματώθηκαν στο δημοσιούπαλληλικό σώμα «ανωμάλως», συντελέστηκε με δημοκρατικές μεθόδους. Με εξαίρεση όσους

διορίστηκαν στην Κατοχή, κανένας άλλος δεν απολύθηκε χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του Υπηρεσιακού Συμβουλίου και κανένας δεν στερήθηκε της δικαστικής προστασίας απέναντι σε οποιαδήποτε κυβερνητική αυθαιρεσία.

Υπολειπόταν η «ποιοτική εκκαθάριση» των υπολοίπων, έργο περισσότερο δύσκολο από το παραπάνω. Γι' αυτό αφέθηκε να πραγματοποιηθεί αργότερα με την πλήρη αποκατάσταση των πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών, έτσι ώστε να υπάρξουν όλα εκείνα τα στοιχεία, που θα εγγυόνταν τη δίκαιη και αμερόληπτη κρίση όλων των υπαλλήλων μέσω των υπηρεσιακών συμβουλίων και το Δικαστικό έλεγχο, τον οποίο καθιερώνει το Σύνταγμα και επιβάλλει η ηθική αντίληψη κάθε σύγχρονου δημοκρατικού κράτους.

Δυστυχώς η κυβέρνηση Τσαλδάρη με το ψήφισμα για την εξυγίανση των δημοσίων υπηρεσιών αντιμετώπισε τα τεράστια αυτά ζητήματα ως υπόθεση καθαρά κομματική και εκμεταλλευόμενη την κοινοβουλευτική πλειοψηφία που διέθετε επεχείρησε με το πρόσχημα «του ηθικού καθαρισμού» και στο όνομα «της σωτηρίας της πατρίδας», να τρομοκρατήσει το δημοσιοϋπαλληλικό σώμα, ώστε να πραγματοποιήσει τους σκοπούς της με ευχέρεια.

Όλο αυτό το διάστημα η κυβέρνηση με το πρόσχημα της εξυγίανσης κρατούσε τους υπαλλήλους μετέωρους, σε διαρκή αγωνία και φόβο μήπως και αυτοί βρεθούν στις συμπληγάδες πέτρες κάποιας γνωμοδοτικής Επιτροπής, η γνώμη της οποίας δεν λαμβανόταν πάντοτε υπόψη. Η έκδοση του βασιλικού διατάγματος καθιστούσε την απόφαση και κατά συνέπεια την απόλυση απρόσβλητη σε οποιαδήποτε διοικητικό και πολιτικό δικαστήριο. Έτσι καταλυόταν και τα τελευταία ίχνη υπαλληλικής και δικαστικής ανεξαρτησίας.⁵⁰

Μ' αυτόν τον τρόπο και παρά τη διακοσμητική παρουσία των γνωμοδοτικών Επιτροπών, η κυβέρνηση μπορούσε να θέσει ανεξέλεγκτα σε κατάσταση διαθεσιμότητας

«προς κρίσιν», οποιοδήποτε ανώτερο ή κατώτερο υπάλληλο και να τον απολύσει.

50. Καίριο πλήγμα στην ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης υπήρξε η Σ. Π. 92/19 Ιανουαρίου 1946 «Περί αυθεντικής ερμηνείας του άρ. 88 του Συντάγματος και περί απαγορεύσεως ελέγχου Συντακτικών Πράξεων υπό των Δικαστηρίων». Το νομοθέτημα αυτό απαγόρευε στα δικαστήρια «παντός βαθμού και δικαιοδοσίας», να ελέγχουν την εκτελεστική εξουσία ως προς την έκδοση Σ. Π., με την επισήμανση ότι η κρίση για τη σκοπιμότητα και το κύρος ανήκε στη Βουλή, που θα προέκυπτε μετά τις εκλογές, στην οποία θα υποβάλλονταν προς κύρωση. Βλ. Λέκκα Αλέξ., «Το κύρος των Συντ. Πράξεων και ο έλεγχος του Σ. Ε.», Νέον Δίκαιον, 1950, σσ. 255 - 259

Μπορούσε επίσης να επικυρώσει ή ακυρώσει κάθε απόλυση υπαλλήλου ή «υπηρετού», που πραγματοποιήθηκε από την απελευθέρωση μέχρι τις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946. Έτσι της παρεχόταν η δυνατότητα να επαναφέρει κατά την

αυθαίρετη κρίση της κάθε υπάλληλο, ο οποίος απολύθηκε για συνεργασία με τον εχθρό.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η κυβέρνηση με το ψήφισμα αυτό δεν επεδίωκε την εξυγίανση των Δημοσίων Υπηρεσιών. Εάν πράγματι υπήρχε η ειλικρινής πρόθεση να απαλλάξει τον κρατικό μηχανισμό από τους ανίκανους και επιβλαβείς υπαλλήλους μπορούσε να το πράξει μέσω των μονίμων υπηρεσιακών συμβουλίων, τα οποία υπόκεινται στον έλεγχο της δικαστικής εξουσίας, σύμφωνα με το Σύνταγμα. Αντίθετα ανήγαγε την αυθαιρεσία σε μόνιμο θεσμό, μετά την παράκαμψη της αυτοτέλει της δικαστικής εξουσίας. Μ' αυτόν τον τρόπο της παρεχόταν η δυνατότητα μονοπώλησης της κρατικής εξουσίας υπέρ του κόμματος και η άσκηση ψυχολογικού εκβιασμού σε δεκάδες χιλιάδες οικογένειες δημοσίων υπαλλήλων, αρχικά μάλιστα εν όψει του κρίσιμου δημοψηφίσματος για την επάνοδο του βασιλιά. Αν πράγματι επιθυμούσε την αποδοτικότερη λειτουργία της κρατικής μηχανής έπρεπε να ενσκήψει με ζήλο πάνω στο τεράστιο πρόβλημα της οικονομικής εξαθλίωσης των δημοσίων υπαλλήλων σε συνδυασμό με τον περιορισμό του τεράστιου για την εποχή εκείνη αριθμού, διακόπτοντας ταυτόχρονα κάθε νέο διορισμό, παρά μόνον όσων ήταν τελείως απαραίτητοι για την επάνδρωση ορισμένων υπηρεσιών στην επαρχία.

Η εκκαθάριση των Δημοσίων Υπηρεσιών από πρόσωπα, τα οποία βαρύνονταν με την κατηγορία της εκούσιας και συνειδητής συνεργασίας με τον εχθρό επιβαλλόταν για λόγους εθνικής αξιοπρέπειας. Παρόμοιες εκκαθαρίσεις πραγματοποιήθηκαν και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, ειδικά στη Γαλλία και το Βέλγιο μετά την απελευθέρωσή τους. Άλλου είδους όμως είναι τυχόν εκκαθαρίσεις, οι οποίες στηρίζονται σε πολιτικά ή κοινωνικά φρονήματα ή στην ποιοτική διάκριση, επάρκεια και επίδοση των υπαλλήλων. Γενικά οι εκκαθαρίσεις, εκτός από αυτές που πραγματοποιούνται για πραγματικά εθνικούς λόγους, αποτελούν ανωμαλία και επιφέρουν κλονισμό στη λειτουργία της διοικητικής μηχανής ενός κράτους.

2.6. ΟΙ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ

Οι απόψεις των κομμάτων αναπτύχθηκαν κατά την πρώτη συνεδρίαση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής του Συντάγματος. Υπέρ του ψηφίσματος τάχθηκαν οι εκπρόσωποι του Εθνικού Κόμματος (Βαμβέτσος) θεωρώντας ότι είναι ασυμβίβαστη η ιδιότητα του κομμουνιστή και του δημοσίου υπαλλήλου και του κόμματος των Εθνικών Φιλελευθέρων (Ι. Γιαννόπουλος), δηλώνοντας ότι οι κομμουνιστές δεν μπορεί να ασκούν την ιδιότητα του υπαλλήλου, γιατί ποτέ δεν θα υπακούσουν στις εντολές του κράτους, *«αλλά θα υπακούσουν τυφλώς εις το Κόμμα των»*.

Ο εκπρόσωπος των Φιλελευθέρων (Βαρβούτης) τάχθηκε εναντίον του ψηφίσματος, γιατί τα πολιτικά φρονήματα των υπαλλήλων δεν πρέπει να αποτελέσουν κριτήριο για την εκκαθάριση. Σε ότι αφορά τα φρονήματα των κομμουνιστών, δήλωσε ότι πρέπει να διαχωριστούν από τις επαναστατικές πράξεις. Ο Ι. Πολίτης των Βενιζελικών Φιλελευθέρων δήλωσε ότι το κόμμα του συμφωνεί στην απομάκρυνση όσων συνεργάστηκαν με τους κατακτητές και όσων αναμείχθηκαν σε «αναρχικές εκδηλώσεις», δυσπιστεί όμως ως προς τα κριτήρια για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Το ψήφισμα πρέπει ν' αποσυρθεί και η κυβέρνηση να φέρει προς ψήφιση νέο, που θα προϊόν της συνεργασία των κομμάτων. Ανάλογες απόψεις εξέφρασε και ο Καλλίας του Εθνικού Ενωτικού Κόμματος, προτείνοντας επιπλέον όπως οι απολυμένοι έχουν δικαίωμα εφέσεως.¹

Ο Θ. Τσάτσος του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος δήλωσε ότι συμφωνεί με τα κριτήρια της εκκαθάρισης που αναφέρονται στη δράση των υπαλλήλων την περίοδο της δικτατορίας, της κατοχής και όσων συμμετείχαν στο «αντεθνικό κίνημα», αλλά πρέπει να δοθούν οι απαραίτητες εγγυήσεις, ότι δεν θα διωχθούν υπάλληλοι για τα δημοκρατικά τους φρονήματα. Ο ανεξάρτητος βουλευτής Αλεβιζάτος – ο οποίος είχε διατελέσει υπουργός του Μεταξά - δήλωσε, ότι η στάση του θα εξαρτηθεί αν διαγραφεί η σχετική φράση που αναφέρεται στην περίπτωση της δικτατορίας.²

Τελικά η Συνταγματική Επιτροπή ενέκρινε το σχέδιο Ψηφίσματος με ψήφους 19

1. *Το Βήμα*, 13 Ιουλίου 1946, «Αι απόψεις των κομμάτων επί του κυβερνητικού σχεδίου ψηφίσματος διά την εξυγίανσιν των δημοσίων υπηρεσιών».

Ριζοσπάστης, 13 Ιούλη 1946, «Αντιυπαλληλική λύσσα κατέλαβε τους μοναρχικούς»

Ακρόπολις, 13 Ιουλίου 1946, «Η Συνταγματική Επιτροπή διά το ψήφισμα περί εξυγιάσεως».

2. *Το Βήμα*, 14 Ιουλίου 1946, «Το Ψήφισμα της εξυγιάσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών»

Ακρόπολις, 14 Ιουλίου 1946, «Συνεχίσθη και χθες η συζήτησις επί του ψηφίσματος περί εξυγιάσεως», *Ριζοσπάστης*, 14 Ιούλη 1946, «Στη Συνταγματική Επιτροπή οι μοναρχικοί προτείνουν να τροποποιηθεί επί το αυστηρότερο το ψήφισμα».

έναντι 8³ προτείνοντας τις παρακάτω τροποποιήσεις : Σε ότι αφορά τα κριτήρια της απόλυσης, να απαλειφθούν οι § 1 & 4 του άρθρου 2, που αναφέρουν ως λόγω απόλυσης διαγωγή ασυμβίβαστη προς την υπαλληλική ιδιότητα για την περίοδο από

τη δικτατορία μέχρι την απελευθέρωση, καθώς και η έλλειψη ήθους, η επαγγελματική ανεπάρκεια και η ανικανότητα του υπαλλήλου λόγω ψυχικής ή σωματικής «κατάπτωσης» με εξαίρεση όσους συνεργάστηκαν με τους κατακτητές είτε «προς υποβοήθησιν των σκοπών των», είτε για να επιτύχουν ατομικά οφέλη καθώς και η σύναψη και καλλιέργεια στενών κοινωνικών σχέσεων, κατά «τρόπον αντικείμενον εις το εθνικόν αίσθημα». Σχετικά με τους υπαλλήλους που έδρασαν κατά την περίοδο της δικτατορίας αποφασίσθηκε ύστερα από ευρεία συζήτηση, όπως διαγραφεί η διάταξη που τους αφορά και έτσι να μην περιληφθούν στην εκκαθάριση.⁴

Λίγο πριν την έναρξη της συζήτησης του ψηφίσματος στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως υποβλήθηκε πρόταση εκ μέρους των κομμάτων της Αντιπολίτευσης για αναβολή της συζήτησης με το αιτιολογικό, ότι βρισκόμαστε στις παραμονές του κρίσιμου δημοψηφίσματος. Η πρόταση δεν έγινε αποδεκτή από τους βουλευτές της πλειοψηφίας και απορρίφθηκε με ψήφους 33 κατά και 15 υπέρ.⁵

Κατά τη συζήτηση κατ' άρθρο, οι εκπρόσωποι των κομμάτων της αντιπολίτευσης⁶ εστίασαν τις αγορεύσεις τους στην έλλειψη των απαραίτητων συνταγματικών εγγυήσεων για τους υπαλλήλους που θα εκκαθαρισθούν (*στερεί τους κρινόμενους πάσης απολογίας*). Έτσι δημιουργείται η εντύπωση ότι «*πρόκειται περί πολιτικής εκκαθαρίσεως [διεπομένη από] πνεύμα κομματικής εκμεταλλεύσεως είτε διωγμού των πολιτικών αντιπάλων της κυβέρνησης*».⁷ Μάλιστα οι βουλευτές Λαδάς και Καλλίας δήλωσαν ότι τα κόμματα που εκπροσωπούν το καταψηφίζουν και στο σύνολο, ενώ όλοι τους αναφέρθηκαν σε μελλοντική αποκατάσταση των υπαλλήλων που θα διωχθούν και στην εφαρμογή καθολικών κριτηρίων κατά αμερόληπτο τρόπο.

3. Υπέρ ψήφισαν οι βουλευτές του Λαϊκού, του Εθνικού και του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος. Καταψηφίστηκε από το κόμμα των Φιλελευθέρων, των Βενιζελικών Φιλελευθέρων και το Εθνικό Ενωτικό. *Το Βήμα*, 19 Ιουλίου 1946, «Η Συνταγματική Επιτροπή ενέκρινε το ψήφισμα περί εξυγιάνσεως των υπηρεσιών».

4. *Ακρόπολις*, 19 Ιουλίου 1946, «Ενεκρίθη κατ' αρχήν το ψήφισμα δια την εξυγιάνσιν, υπό της Επιτροπής επί του Συντάγματος».

5. *Ακρόπολις*, 17 Αυγούστου 1946, «Η Κοινοβουλευτική Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως ενέκρινε χθες κατ' αρχήν το ψήφισμα περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών».

6. Χρ. Λαδάς του Κόμματος των Φιλελευθέρων, Σ. Κωστόπουλος του Κόμματος των Βενιζελικών Φιλελευθέρων, Φ. Μανουηλίδης του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος και Κ. Καλλίας του Εθνικού Ενωτικού Κόμματος.

7. Πρακτικά Επιτροπής Εξουσιοδοτήσεως Δ' Αναθεωρητικής Βουλής. Τόμος Α', Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 1947. Περίοδος 9-8-1946 έως 18-4-1947, συνεδρίαση ΣΤ' /19 Αυγούστου 1946, σ. 58

Από τη μελέτη των πρακτικών της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής βλέπουμε ότι η εξυγίανση των Δημοσίων Υπηρεσιών απασχόλησε την εθνική αντιπροσωπεία για περισσότερο από ένα χρόνο,⁸ είτε σε επίπεδο Ολομέλειας είτε στην Επιτροπή

Εξουσιοδότησης. Για λόγους ευχερέστερης μελέτης κρίναμε σκόπιμο οι συνεδριάσεις να ομαδοποιηθούν, εφόσον οι συζητήσεις για επικύρωση ή παράταση των προθεσμιών του ψηφίσματος, περιλαμβάνουν περισσότερες από μία συνεδριάσεις.

Α΄ Συνεδριάσεις 16^{ης} & 18^{ης} Οκτωβρίου 1946 [Επιτροπή Εξουσιοδότησης]⁹

Ένα δίμηνο ύστερα από την ψήφισή του Θ΄ Ψηφίσματος «περί εξυγίανσεως», η κυβέρνηση το ξαναφέρει στη Βουλή για να τροποποιηθεί.

Ο εισηγητής της πλειοψηφίας βουλευτής Γ. Αριστείδου, χαρακτηρίζει επιεική την πρόταση της κυβέρνησης για δικαίωμα διορισμού όσων απολύονται σε θέσεις δικηγόρων ύστερα από μια τριετία και προτείνει εξαιτία. Τόσο αυτός όσοι και οι άλλοι βουλευτές της ομάδας των σκληρών (Βαμβέτσος, Λόντος, Θεοφανόπουλος) θεωρούν ότι η εκκαθάριση βαίνει καλώς και ότι χρειάζεται μια μικρή παράταση, ώστε να συγκεντρωθούν περισσότερα στοιχεία, *«διά να γίνει αντικειμενικότερα και δικαιότερα η κρίσις»*.¹⁰

Τελείως αντίθετες είναι οι θέσεις της αντιπολίτευσης. Το κόμμα των Φιλελευθέρων (Λαδάς) δηλώνει ότι αντιτίθεται στην επιχειρούμενη εξυγίανση. Έτσι δε θα λάβει μέρος στη συζήτηση και θα αρνηθεί ψήφο. Ο Φ. Μανουηλίδης αναφέρεται στη μη σύσταση Διακομματικής Επιτροπής *«και το αποτέλεσμα είναι ότι ευρισκόμεθα προ μονοπλεύρου εκκαθάρισεως οδυνηράς και επικινδύνου»*.¹¹ Ο Π. Γαρουφαλιάς κατηγορεί την κυβέρνηση, ότι προβαίνει στη δίωξη δημοκρατικών στοιχείων, τα οποία δεν χαρακτηρίζονται για αντεθνική δράση.¹²

Οι βουλευτές της αντιπολίτευσης δηλώνουν ότι οι φόβοι που εξέφρασαν κατά τη συζήτηση του ψηφίσματος, για απόλυση εθνικοφρόνων υπαλλήλων με μοναδικό κριτήριο, ότι είναι δημοκρατικοί, αρχίζουν να επαληθεύονται. Αυτό φαίνεται από τους

8. Η κατάθεση του σχεδίου ψηφίσματος έγινε στις 28/6/1946, ενώ η τελευταία συζήτηση που πραγματοποιήθηκε ήταν αυτή της 1^{ης} Αυγούστου 1947, σύμφωνα με την έρευνα στα Πρακτικά της Βουλής.

9. Ό. π., συνεδριάσεις ΚΓ΄/ 16 Οκτωβρίου & ΚΔ΄/18 Οκτωβρίου 1946, σσ. 301 – 309.

10. Ό. π., σ. 303

11. Ό. π., σ. 302

12. Αναφέρεται συγκεκριμένα στο Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου παιδείας Ε. Παπανούτσο – γνωστό παιδαγωγό -, ο οποίος μετατέθηκε από τον υπουργό Παιδείας Α. Παπαδήμο στην Τρίπολη, γιατί σύμφωνα με δήλωσή του ίδιου *«ο κ. Παπανούτσος προηγείτο κατά πολύ της εποχής μας»*. Ό. π., σ. 302

καταλόγους δημοσίων υπαλλήλων προς απόλυση που έχουν δημοσιευθεί και από τους καταλόγους που αποστέλλονται από τις Νομαρχίες και περιλαμβάνουν ονόματα

υπαλλήλων, που δεν υπηρετούν το κόμμα. «Εάν κύριοι θέλετε να εμφανισθήτε αύριον ενώπιον του λαού και να ζητήσετε και πάλιν την ψήφον του πρέπει να απολύσητε εκ της δημοσίας υπηρεσίας τους εγκληματίας και δοσιλόγους και να προστατεύσητε τους εθνικόφρονες και τιμίους υπαλλήλους, ανεξαρτήτως πολιτικών αυτών πεποιθήσεων».¹³

Τελικά οι τροποποιήσεις που συμπεριλήφθηκαν ήταν περισσότερο προσθήκες σε κατηγορίες υπαλλήλων που είχαν διαφύγει της εκκαθάρισης. Το σημαντικότερο όμως ήταν η προσθήκη 15ήμερης παράτασης για την εκκαθάριση των ανωτάτων υπαλλήλων, με δεδομένο ότι ο αρχικός χρόνος των 45 ημερών δεν θεωρήθηκε αρκετός. Μ' αυτόν τον τρόπο όμως έγινε η αρχή για συνεχείς παρατάσεις, με αποτέλεσμα το νομοθέτημα αυτό να προσλάβει το χαρακτήρα μονιμότητας, παρά την αρχική τουλάχιστον πρόθεση του νομοθέτη.

Β' Συνεδριάσεις από 28 Νοεμβρίου έως 10 Δεκεμβρίου 1946 [Ολομέλεια]¹⁴

Η πρώτη συζήτηση σε επίπεδο ολομέλειας για το Θ' Ψήφισμα, πραγματοποιήθηκε όταν η κυβέρνηση ζήτησε την επικύρωσή του, επειδή είχε μόνο τη σύμφωνη γνώμη της πλειοψηφίας της Επιτροπής Εξουσιοδοτήσεως. Με βάση τις αγορεύσεις των βουλευτών μπορούμε να τους κατατάξουμε σε δύο ομάδες:

Α. Η ομάδα των σκληρών: Σ' αυτήν υπάγονται οι βουλευτές του κυβερνώντος Λαϊκού κόμματος και των συνεργαζομένων κομμάτων. Οι απόψεις τους συνοψίζονται στην αγόρευση του βουλευτή Βαμβέτσου, ο οποίος στηριζόμενος στα αποτελέσματα των εκλογών, δηλώνει ότι η λαϊκή εντολή της 31^{ης} Μαρτίου είχε κατά μείζονα λόγο πολιτικό χαρακτήρα, δηλαδή την προστασία του εθνικόφρονος κόσμου από την αναρχική απειλή: *«Ημείς κύριοι βουλευταί, θέλομεν ν' απολυθεί κάθε στοιχείον, το οποίον ανήκει εις την κομμουνιστικήν παράταξιν. Τούτο ίσως να φανεί υπερβολή, διότι αι διεθνείς συνθήκαι δεν είναι τοιαύται, ώστε να είναι εύκολος η καταδίωξις του Κομμουνισμού. [...] Αυτή και μόνη η κομμουνιστική ιδεολογία αποτελεί δι' εμέ κώλυμα διά την ανάληψιν παρά τινός δημοσίας θέσεως [...]. Επομένως δεν είναι τιμωρία ιδεολογίας όταν απολύωμεν τον κομμουνιστήν υπάλληλον. Τιμωρούντες την κομμουνιστικήν*

13. Ο. π., σ. 303 (Γ. Βασιλειάδης)

14. Πρακτικά Δ' Αναθεωρητικής Βουλής, Περίοδος 1-10-1946 έως 27-2-1947, Τόμος Γ', Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 1947, σσ. 805 -869. Συνεδριάσεις : ΟΕ' / 28 Νοεμβρίου 1946, ΟΗ' / 3 Δεκεμβρίου 1946, Π' / 5 Δεκεμβρίου 1946 & ΠΓ' / 10 Δεκεμβρίου 1946.

ιδεολογίαν δεν κάμνομεν άλλο παρά να τιμωρούμεν την κομμουνιστικήν δράσιν»,¹⁵ για να καταλήξει επισημαίνοντας, ότι εφόσον κάποιος κρατικός λειτουργός είναι κομμουνιστής είναι και εχθρός του κράτους. Για το βουλευτή Δ. Μαντούβαλο είναι απαραίτητη η εκκαθάριση, γιατί σε όλα τα Υπουργεία και τους Οργανισμούς «μυρίζει σαπίλα». Είναι έντονη η επιθυμία του λαού για αδιάβλητη εκκαθάριση, ώστε να επανέλθει η εποχή του 1912-13, που όλοι οι υπάλληλοι εκτελούσαν τα καθήκοντά τους με πίστη και αφοσίωση. *«Να εκκαθαρισθούν και οι δοσίλογοι και οι σφαγείς και οι μαυραγορίται, διότι δυστυχώς υπάρχουν και τοιούτοι υπάλληλοι. Οι μαυραγορίται και οι δοσίλογοι συνδέονται με τον καπιταλισμόν με τους μεγάλους κεφαλαιούχους, οι δε σφαγείς συνδέονται με τους προδότας κομμουνιστάς».*¹⁶

Β. Η ομάδα των μετριοπαθών: Σ' αυτήν υπάγονται οι βουλευτές της αντιπολίτευσης, με επικεφαλής το κόμμα των Φιλελευθέρων. Οι απόψεις τους δεν διαφέρουν από την αγόρευση του βουλευτή Χ. Λαδά. Πιστεύει ότι εκκαθαρίσεις γίνονται μόνο από σταθερές κυβερνήσεις και όχι κλονιζόμενες. Αντιτάσσονται σ' αυτήν, όχι γιατί δεν τη θεωρούν απαραίτητη, αλλά γιατί πρέπει να πραγματοποιηθεί με βάση την ισχύουσα νομοθεσία. *«Φρονούμεν ότι με μία τέτοιαν ψυχολογικήν ατμόσφαιραν δεν είναι δυνατόν να γίνει κρίσις στηριζομένη εις αναφοράς χωροφυλάκων ή αντιπάλων, διότι τοιαύτη κρίσις δεν θα συντελέσει ειμή εις την εκδίωξιν αρίστων υπαλλήλων, οι οποίοι κατέχονται από εθνικά φρονήματα».*¹⁷

Ο Κ. Τσάτσος πιστεύει ότι το ζήτημα της εξυγιάνσεως δεν μπορεί να τεθεί με τις περιορισμένες έννοιες του ψηφίσματος. Είναι απαραίτητος ο καθορισμός ενός ιδεολογικού περιεχομένου που θα αποτελεί το εθνικό πιστεύω, όσων δικαιούνται να υπηρετούν το Κράτος. Είναι ιδιαίτερα επικριτικός στην έλλειψη ιδεολογίας του εθνικόφρονος κόσμου, που θα λειτουργούσε ως αντίβαρο στην ιδεολογία του κομμουνιστικού κόμματος: *«Δυστυχώς ημεείς οι εθνικόφρονες δεν έχομεν αντιτάξει έναντι του κομμουνισμού ένα απλούν και θετικόν εθνικόν σύμβολον πίστεως, ώστε να εξυπνήσωμεν το αίσθημα της πάλης εις τους εθνικόφρονες πολίτας».*¹⁸ Ο Π. Παπαληγούρας δηλώνει ότι το νομοσχέδιο αυτό δεν αποτελεί μέρος ενός γενικού σχεδίου για την ανασυγκρότηση των δημοσίων υπηρεσιών, αλλά είναι *«μέτρον κατασταλτικόν και σπασμωδικόν εναντίον μιας πράγματι υφισταμένης αλλά μη δυναμένης προχείρως ν' αντιμετω-*

15. Ο. π., συνεδρίαση ΟΕ' / 28 Νοεμβρίου 1946, σ. 805 – 806. (Α. Βαμβέτσος)

16. Ο. π., συνεδρίαση Π' / 5 Δεκεμβρίου 1946, σ. 842 (Δ. Μαντούβαλος)

17. Ο. π., συνεδρίαση ΟΕ', σ. 807 (Χ. Λαδάς)

18. Ο. π., συνεδρίαση ΟΗ' / 3 Δεκεμβρίου 1946, σ. 826 (Κ. Τσάτσος)

πισθεί ηθικής και εθνικής αταξίας».¹⁹ Η κυβέρνηση στην αντιμετώπιση του κομμουνισμού τόσο στο θέμα της δημόσιας τάξης όσο και της εξυγίανσης «δεν εφρόντισε ν' αντιπαραθέσει ιδεολογίαν θετικήν και συγκεκριμένην». Το έθνος δεν μπορεί να σωθεί στηριζόμενο στην κληρονομιά του οικονομικού, ηθικού και κοινωνικού του παρελθόντος. Έχει καθήκον να προτείνει νέα ηθικά και κοινωνικά ιδεώδη, σε συνδυασμό με λιτότητα και ασκητισμό από όλους και την κυβέρνηση να λειτουργεί ως πρότυπο. Απαιτείται αγώνας, για να χτυπηθεί ο κομμουνισμός στη ρίζα του, αλλά και κοινωνική πολιτική για τις ομάδες εκείνος που καθίστανται «ευάλωτες» στην ιδεολογία του.

Η συζήτηση στις συνεδριάσεις περιστράφηκε γύρω από τα παρακάτω θέματα:

1. Συμβούλια εκκαθάρισης – Πορεία εξυγίανσης: Οι περισσότεροι ομιλητές αναφέρθηκαν στην αδυναμία των Συμβουλίων να λειτουργήσουν σωστά. Παρά τις καλές προθέσεις τους αδυνατούν να προβούν σε δίκαιες κρίσεις συναδέλφων τους είτε λόγω προσωπικών σχέσεων είτε λόγω συναδελφικής αλληλεγγύης είτε λόγω απειλής της ζωής των μελών τους είτε γιατί υφίσταται δισταγμός από αυτά, να προβούν στην εξυγίανση, η οποία προχωρά με εξαιρετικά βραδείς ρυθμούς. Αυτό οφείλεται στην αδυναμία της κυβέρνησης να προχωρήσει την εκκαθάριση, η οποία αγγίζει τα όρια της αποτυχίας. Τα Συμβούλια έχουν υποστεί τέτοια χαλάρωση, ώστε είναι αδύνατο να τα εμπιστευθεί πλέον η κυβέρνηση. «*Στερούνται φρονήματος και πίστεως να κρίνουν τους απίστους υπαλλήλους*». (Θεοφανόπουλος)

2. Ποιος θα πραγματοποιήσει την εξυγίανση: Τα Συμβούλια δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα. Κατά συνέπεια η εξυγίανση οφείλει να πραγματοποιηθεί από τους υπουργούς. Στην περίπτωση όμως αυτή υπάρχει υπόνοια, ότι ο υπουργός μπορεί να παρασυρθεί είτε από κομματικούς λόγους είτε γιατί υπάρχει το ενδεχόμενο λαθών ή να δοθούν ατελείς ή ακόμη και δόλιες πληροφορίες «*εκ μέρους οργάνων της Διοικήσεως ενεργούντων κακοβούλως*» (Βαμβέτσος). «*Τα όργανα αυτά δυσκολεύονται να διακρίνουν τη διαφορά μεταξύ κόμματος, πολιτικής ιδεολογίας και έθνους*». (Καλλίας)

Από την πλευρά της αντιπολίτευσης προτάθηκε η λειτουργία Διακομματικής Επιτροπής, για να πραγματοποιήσει την εξυγίανση. Έτσι η εξυγίανση θα παγιωνόταν, ακόμη κι αν συνέβαινε πολιτική μεταβολή. Η κυβέρνηση των Λαϊκών – παρά τα πατριωτικά αισθήματα που διακρίνουν τα μέλη της – δεν είναι αυτή που

αρμόζει στην παρούσα κατάσταση, χαρακτηριζόμενη όχι απλά ως κομματική, αλλά παλαιοκομματική, γιατί *«δεν κατόρθωσε να δημιουργήσει και να εμπνεύσει εις τον εθνικόφρονα κόσμο την ιδέαν της αυτοθυσίας διά να αντιμετωπίσει τας εγκληματικές οργανώσεις των*

19. Ο. π., σ. 828 (Π. Παπαληγούρας)

κομμουνιστών».²⁰ Άρα είναι απαραίτητη η συγκρότηση οικουμενικής κυβέρνησης.

3. Κριτήρια εκκαθάρισης. Από την αρχή η αντιπολίτευση διαφωνούσε με τα κριτήρια της εκκαθάρισης. Θεωρούσε ότι αντικειμενικός λόγος της εκκαθάρισης πρέπει να είναι η συνεργασία με τον εχθρό και η συνεργασία στο «αντεθνικό κίνημα της 3^{ης} Δεκεμβρίου 1944» (άρ. 2 § 2 & 3). Αντίθετα η λεγόμενη ποιοτική εκκαθάριση, μπορούσε να πραγματοποιηθεί από τα υπηρεσιακά συμβούλια (άρ. 2 § 1 & 4), όταν θα το επέτρεπαν οι πολιτικές συνθήκες. Όπως επισημάνθηκε, η έλλειψη ήθους είναι μια έννοια τόσο εκτεταμένη, που επιδέχεται αμφισβητήσεις. *«Ένας υπάλληλος χρηстоθήης και αν ακόμη διάκειται ευμενώς εις το Κ.Κ. δεν πρέπει να θεωρηθεί απολυτός, διότι αυτός κάποιαν ημέραν ημπορεί να συνέλθει. Και δεν πρέπει να λησμονήσωμεν, ότι πολλοί παρεσύρθησαν εις το ΕΑΜ, εξαπατηθέντες χωρίς να παύσουν να είναι πατριώται και Έλληνες»*.²¹

4. Θεμελιώδεις εγγυήσεις : Από βουλευτές της αντιπολίτευσης επισημάνθηκε η έλλειψη στοιχειωδών συνταγματικών εγγυήσεων στους υπό απόλυση υπαλλήλους, όπως η απολογία που *«είναι ιερόν και αναφαίρετον δικαίωμα»* ή το δικαίωμα προσφυγής στα διοικητικά δικαστήρια. *«Το υπό κρίσιν ψήφισμα είναι εις την ουσίαν του ένα σύνολον αναδρομικών ουσιαστικών και δικονομικών πειθαρχικών ποινών. Και αι μεν ουσιαστικά διατάξεις είναι ενδεχόμενον να κολάζονται διά του υπάτου αξιώματος της Κοινής Σωτηρίας, αλλά αι δικονομικά καθ' ον τρόπον ετέθησαν είναι εντελώς απαράδεκτοι»*.²² Όταν το δικαίωμα της απολογίας δίνεται στους κατηγορούμενους ακόμα και για πταίσματα, είναι αδιανόητο να μην παρέχεται στους υπαλλήλους που θα υποστούν *«τον διά βίου εκτοπισμόν εκ της υπηρεσίας»*. Επιπλέον εφόσον η κυβέρνηση επιδιώκει μόνιμη εκκαθάριση - και όχι εξυγίανση - οφείλει να πραγματοποιηθεί με βάση τη στοιχειώδη δικαιοσύνη. Όλες αυτές οι διαδικασίες έχουν ως αποτέλεσμα τον κλονισμό της συνείδησης των υπαλλήλων, εξαιτίας της καθυστέρησης που παρατηρείται και θα φέρουν σε μεγάλα δεινά την κρατική μηχανή, η οποία βρίσκεται ήδη σε κατάσταση υπολειτουργίας.

5. Οικονομική κατάσταση Δημοσίων Υπαλλήλων: Βουλευτές όλων των κομμάτων αναφέρθηκαν στη δεινή οικονομική κατάσταση που διέπει το

δημοσιούπαλληλικό σώμα, για την οποία μεγάλο μέρος της ευθύνης φέρει η πολιτεία. Αυτή η δυστυχία και η αθλιότητα με την οποία διαβιούν οι δημόσιοι υπάλληλοι *«είναι το λίπασμα,*

20. *Ο. π.*, συνεδρίαση ΠΓ' / 10 Δεκεμβρίου 1946, σ. 859 (Χ. Παρρός)

21. *Ο. π.*, σ. 863 (Π. Ηλιάδης)

22. *Ο. π.*, σ. 862 (Ι. Μελάς)

*το οποίον αυξάνει και γιγαντώνει το δέντρον του Κομμουνισμού». Όσο το πρόβλημα αυτό παραμένει άλυτο «θα αποτελεί ένα κρατήρα με την λάβα του οποίου ενουμένη η λάβα του Βορρά θα κατακαύσει και ημάς και το Κράτος».*²³

Η εξυγίανση των δημοσίων υπαλλήλων είναι αλληλένδετη με την κοινωνική εξυγίανση. Είναι απαραίτητη η δημιουργία τέτοιας οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης *«προ της οποίας να θραύεται πάσα ενέργεια των εκμεταλλευτών της σημερινής αθλιότητας. Αλλά προς τούτο χρειάζεται πνοή και μεγάλοι γραμμαί, αι οποίοι θα ηδύναντο να χαραχθώσι από την ένωση του εθνικόφρονος πολιτικού κόσμου. [...] Αλλά ημείς αφήκαμεν εις τον υπόκοσμον της διανοήσεως να χρησιμοποιεί ως σύνθημα την σημερινήν κοινωνικήν αθλιότητα της πλειονότητος των ανθρώπων και να παρασύρει πολλούς εις την νοσηράν ιδεολογίαν του».*²⁴

6. Άρθρο 10 (διορισμοί – μεταθέσεις – προαγωγές): Το άρθρο αυτό του ψηφίσματος (όπως προαναφέραμε) παρείχε στον αρμόδιο υπουργό να προβαίνει σε διορισμούς, μεταθέσεις, αποσπάσεις και προαγωγές «κατά παρέκκλισιν» της ισχύουσας νομοθεσίας, ώστε να καλυφθούν οι κενές θέσεις που θα δημιουργούνταν με την εκκαθάριση. Οι ενστάσεις της αντιπολίτευσης υπήρξαν έντονες για το επίμαχο άρθρο, γιατί έτσι παρεχόταν η ευκαιρία στην κυβέρνηση να προβαίνει σε αθρόους κομματικούς διορισμούς, χωρίς να υφίσταται καμιά κατοχύρωση διαδικασίας και προσόντων.

*«Εάν το ψήφισμα [...] αποτύχει, θα αποτύχει κυρίως, διότι η Κυβέρνησις επιδιώκει την εκκαθάρισιν διά να δημιουργηθούν κεναί θέσεις προς διορισμόν των φίλων της».*²⁵

Έτσι όμως δεν υπήρχε περίπτωση να μειωθεί ο υπέρογκος αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων που υπηρετούσαν, οι οποίοι αν και αμείβονταν ισχνά κάλυπταν το μεγαλύτερο μέρος των εξόδων του κρατικού προϋπολογισμού. Η πρόταση της αντιπολίτευσης αφορούσε την κάλυψη μόνο των τελείως απαραίτητων κενών και αυτά όχι με απευθείας διορισμούς.

Η Βουλή μετά το πέρας όλης της συζήτησης σχετικά με την εξυγίανση, επικύρωσε όλα τα προηγούμενα ψηφίσματα (Θ', ΙΓ') και με τις τροποποιήσεις που ψήφισε

παρέτεινε τις προθεσμίες μέχρι τέλος Φεβρουαρίου 1947 για τις απολύσεις και μέχρι 20 Μαρτίου τις προθεσμίες του άρθρου 10.²⁶

23. Ο. π., συνεδρίαση ΟΗ'/ 3 Δεκεμβρίου 1946, σ. 824 (Κ. Θεοφανόπουλος)

24. Ο. π., συνεδρίαση ΠΓ'/10 Δεκεμβρίου 1946, σ. 860 (Χ. Ψαρρός)

25. Ο. π., σ. 869 (Η. Λαγάκος)

26. Η εξυγίανση των Δημοσίων Υπηρεσιών παρατάθηκε επιπλέον μέχρι τέλους Απριλίου 1947 για τις προθεσμίες του άρ. 3 § 1 και μέχρι τέλους Μαΐου για τις προθεσμίες του άρ. 10. Βλ. Πρακτικά Επιτροπής Εξουσιοδότησης ό. π., συνεδρίαση ΣΤ'/ 28 Μαρτίου 1947, σ. 418 Ψήφισμα ΚΒ' «Περί παρατάσεως της προθεσμίας του άρ. 3 § 1 & 10 § 1 του υπό στοιχείον Θ' Ψηφίσματος κλπ.». (ΦΕΚ 62/14 Απριλίου 1947, τ. Α')

Γ' Συνεδριάσεις από 27 Μαΐου έως 5 Ιουνίου 1947 [Ολομέλεια]²⁷

Η δεύτερη συζήτηση στη Βουλή για τη συνεχιζόμενη εξυγίανση των Δημοσίων Υπηρεσιών προκλήθηκε με αφορμή το αίτημα του υπουργού Δικαιοσύνης Αλεξανδρή για παράταση των προθεσμιών, ώστε να παρασχεθεί η δυνατότητα στους υπαλλήλους, όπως μπορέσουν να συγκεντρώσουν και να προσκομίσουν τα στοιχεία της υπεράσπισής τους. Σύμφωνα με τον εισηγητή της πλειοψηφίας βουλευτή Γ. Αριστείδου, επιδιωκόταν η παράταση των προθεσμιών περί απόλυσης μέχρι 31 Αυγούστου 1947. Όπως και στις προηγούμενες συνεδριάσεις με βάση τις τοποθετήσεις τους μπορούμε να κατατάξουμε τους βουλευτές:

Α. Στην ομάδα των σκληρών: Ο βουλευτής Λυκουρέζος κατηγορεί την κυβέρνηση ότι επαναφέρεται για τρίτη φορά το ψήφισμα για την εξυγίανση, «ενώ θα ανέμενε τις όπως εντός 6 μηνών είχε συντελεσθεί». Μεγάλο μέρος της καθυστέρησης αυτής φέρουν οι υπουργοί, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από ατολμία να προχωρήσουν με γρήγορους ρυθμούς στην εκκαθάριση. Πέρα όμως από αυτό το άρθρο 2, δεν επιτρέπει την εκκαθάριση που απαιτεί το εθνικό συμφέρον, εννοώντας ότι για την απόλυση υπαλλήλου απαιτείται «συμμετοχή και συνεργεία στο κίνημα [της 3^{ης} Δεκεμβρίου]», ενώ εκείνος πιστεύει ότι δεν μπορεί να παραμένουν υπάλληλοι, «οίτινες υποσκάπτουν και προπαγανδίζουν ανατρεπτικές ιδέες. Αυτοί πρέπει να απολυθούν, διότι υπονομεύουν τα θεμέλια του Κράτους».²⁸ Κατηγορεί έντονα τον υπουργό Δικαιοσύνης Αλεξανδρή, γιατί δεν απολύει υπαλλήλους που είναι κομμουνιστές, χωρίς να έχει αποδειχθεί οποιαδήποτε συμμετοχή τους στο κίνημα. Ζητά μάλιστα να εφαρμοσθεί και στην Ελλάδα νομοθέτημα ανάλογο με αυτό του προέδρου Τρούμαν στην Αμερική για τη νομιμοφροσύνη των δημοσίων υπαλλήλων. Ο βουλευτής Γιαννόπουλος (Εθνικών Φιλελευθέρων) υποστηρίζει όχι μόνο την εκκαθάριση αλλά και την αιτούμενη παράταση. Θεωρεί ως αιτία της καθυστέρησης την έλλειψη πίστης των υπουργών στο έργο τους, γιατί διακατέχονται από ατολμία

και μικροπολιτική σκοπιμότητα. Η αποτυχία της εξυγίανσης είναι προφανής, «ώστε να φθάσωμεν μέχρι του σημείου να κλέπτονται έγγραφα εξαιρετικής μυστικότητας και να φθάνουν μέχρι των στηλών του 'Ριζοσπάστου', διά της μεσολαβήσεως κρατικών οργάνων».²⁹

27. Πρακτικά Δ' Αναθεωρητικής Βουλής, Περίοδος 21-4 -1947 έως 13-9-1947, Τόμος Δ', Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 1947, σσ. 1272 - 1321. Συνεδριάσεις: ΡΚΑ'/27 Μαΐου 1947, ΡΚΓ'/29 Μαΐου 1947, ΡΚΣΤ'/4 Ιουνίου 1947, ΡΚΖ'/5 Ιουνίου 1947

28. Ο. π., συνεδρίαση ΡΚΑ'/ 27 Μαΐου 1947, σ. 1272

29. Ο. π., συνεδρίαση ΡΚΓ'/ 29 Μαΐου 1947, σ. 1288 (Ι. Γιαννόπουλος)

Ο βουλευτής Νικολαΐδης θεωρεί ότι η ζητούμενη παράταση είναι ανεπαρκής και προτείνει να παραταθεί ως το τέλος του έτους, ειδικά για το Υπουργείο Παιδείας που απασχολεί περισσότερο από 30.000 εκπαιδευτικούς. Εκεί η εκκαθάριση πρέπει να είναι πλήρης. «Πρέπει να υπάρχουν διδάσκαλοι εθνικόφρονες και να απομακρυνθούν οι κομμουνιστάι. Δεν είναι δυνατόν να νοηθεί εκπαίδευσις όταν υπάρχουν διδάσκαλοι οίτινες διδάσκουν ότι ο Μέγας Αλέξανδρος ήτο Ρουμάνος»³⁰

Ο βουλευτής Μελάς (Κέρκυρας) δηλώνει ότι αυτή η παράταση ανεξαρτήτως χρονικών ορίων πρέπει να είναι η τελευταία. Για το λόγο αυτό επιβάλλεται η εξυγίανση της κρατικής μηχανής, ώστε να αντιμετωπισθεί η διάβρωσή της. «Το κομμουνιστικόν κόμμα κατά μαθηματικήν πρόβλεψιν τείνει εις την ανατροπήν του κοινωνικού καθεστώτος και εμφανίζεται μεν ως μαζικόν κόμμα, κατ' ουσίαν όμως παραλλήλως προσπαθεί να παρασύρει την μάζαν εις την απαθλίωσιν [...]. Διά να επιτύχει όμως τον ως άνω σκοπόν έχει απαραίτητον ανάγκην την διάβρωσιν της κρατικής μηχανής».³¹

Υπέρ της παρατάσεως τάσσονται βουλευτές όπως οι Θεοτόκης, Καλκάνης, Καράμπελας, Μαντούβαλος, Κίνιας, [θα ψηφίσω υπέρ του σχεδίου ψηφίσματος περί εξυγιάνσεως των δημοσίων υπηρεσιών εκ του επαράτου κομμουνισμού],³² Βαμβέτσος.

Ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Μάξιμου Κ. Τσαλδάρης μιλώντας για πρώτη φορά στη Βουλή για το Θ' Ψήφισμα, υπεραμύνθηκε των προθεσμιών της παράτασης, γιατί η εξυγίανση «δεν απέδωκε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα», παραδεχόμενος έτσι και ο ίδιος, ότι η κυβέρνηση των Λαϊκών – δημιούργημα της οποίας υπήρξε το ψήφισμα – απέτυχε στην εφαρμογή του, δικαιώνοντας έτσι την πλειοψηφία της Βουλής, που κατηγόρησε την κυβέρνηση για ανικανότητα στην εφαρμογή των διατάξεών του. Η δήλωσή του ότι «η Κυβέρνησις» επεξεργάζεται άλλο ψήφισμα πολύ ευρύτερου περιεχομένου αναφορικώς με τας δημοσίας υπηρεσίας»,³³ αφήνει μάλλον

υπόνοιες και σκέψεις ότι εκυοφορείτο το διάταγμα περί νομιμοφροσύνης των δημοσίων υπαλλήλων, που εμφανίστηκε στη Βουλή ένα εξάμηνο αργότερα.

Β. Στην ομάδα των μετριοπαθών: Στην ομάδα αυτή πρωτοστατεί το κόμμα των Φιλελευθέρων με το βουλευτή Γ. Μαύρο. Επαναλαμβάνει την αρχική δήλωση των Φιλελευθέρων,³⁴ κάθε φορά που έρχεται προς συζήτηση στη Βουλή το Ψήφισμα για

30. Ο. π., συνεδρίαση ΡΚΣΤ' / 4 Ιουνίου 1947, σ. 1310 (Α. Νικολαΐδης)

31. Ο. π., σ. 1313 (Γ. Μελάς)

32. Ο. π., σ. 1316 (Ι. Κίνιας)

33. Ο. π., συνεδρίαση ΡΚΖ' / 5 Ιουνίου 1947, σ. 1319 (Κ. Τσαλδάρης)

34. Ολοκληρωτική αναθεώρηση της εκκαθάρισης με βάση καθολικά κριτήρια, αναδρομική αποκατάσταση κάθε αδικίας και αποζημίωση όσων απολύθηκαν μόνο για τα πολιτικά τους φρονήματα «εκ της ιδιαιτέρας περιουσίας των υπαίτιων». Ο. π., συνεδρίαση ΡΚΑ' / 27 Μαΐου 1947, σ. 1272

την εξυγίανση. Διερωτάται αν οκτώ μήνες μετά, η εξυγίανση έχει αποδώσει τα αναμενόμενα και αν πιστεύει κάποιος ότι έχει επέλθει καμιά βελτίωση στις υπηρεσίες. Άρα δεν υπάρχει καμιά εγγύηση ότι θα πετύχει στο μέλλον. Επιπλέον κατά παράβαση

του ψηφίσματος «εγένοντο και πολλά άτοπα υπό την προϋπόθεσιν της διώξεως των κομμουνιστών, περιφέρονται δε έξαλλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι με τας απολογίας ανά χείρας, ότι δήθεν μετέσχον των σφαγών του Δεκεμβριανού κινήματος».³⁵ Απευθύνει μάλιστα έκκληση στη Βουλή να τεθεί τέρμα στην εξυγίανση, γιατί η Διοίκηση δεν μπορεί να λειτουργήσει «όταν εις τας κεφαλάς των δημοσίων υπαλλήλων, επικρέμεται ως Λαμόκλειος σπάθη το ψήφισμα περί εξυγιάνσεως».³⁶

Ανάλογες είναι και οι δηλώσεις του Χρ. Λαδά, ο οποίος χαρακτηρίζει τις συνεχόμενες παρατάσεις ψήφισμα «περί παρατάσεως της ζωής των δημοσίων υπηρεσιών».³⁷

Μάλιστα σε κάθε υπάλληλο που καλείται σε απολογία αποστέλλεται το ίδιο κατηγορητήριο τυπωμένο, που περιέχει ολόκληρο το άρθρο [2] του ψηφίσματος «υπό τύπον σέσουλας». Η απάντηση δόθηκε από τον υπουργό Παιδείας Παπαδήμο: «Είναι δυνατόν προκειμένου να κρίνωμεν 10.000 υπαλλήλους διά κάθε συγκεκριμένην περίπτωσιν να κάμωμεν χωριστά εγκλητήρια; [...] Αι κλήσεις εις απολογίαν περιλαμβάνουν όλας τας πράξεις αι οποία προβλέπονται υπό του ψηφίσματος».³⁸

Ο βουλευτής Κοθρής αρνείται την ψήφο για παράταση. δεχόμενος ότι εφόσον για την ανωμαλία της πολιτικής μας ζωής όλοι φέρουμε ευθύνη, «οφείλομεν να κρίνομεν με επιείκian την μαχητικήν, την νεανικήν, την ανήσυχον μάζαν, η οποία ηκολούθησε πεπλανημένην γραμμήν, υπερβάσα τα εσκαμμένα».³⁹

Σημείο αντιπαράθεσης αποτελεί και η παράταση των προθεσμιών του άρθρου 10 [διορισμοί, μεταθέσεις, αποσπάσεις]. Οι βουλευτές Καλλίας και Τσάτσος δηλώνουν

ότι πρέπει να καταργούνται οι θέσεις των απολυμένων, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων που θα καλύπτονται από το υπάρχον προσωπικό. Έτσι θα υπάρξει τόσο μείωση του προσωπικού όσο και αύξηση των αποδοχών των υπαλλήλων.

Ο Ροζάκης πιστεύει ότι ακόμα και αν εκκαθαρισθούν οι υπηρεσίες από τα κομμουνιστικά και αναρχικά στοιχεία τίποτα δεν αλλάξει, αν δεν υπάρξει και ποιοτική εκκαθάριση. *«Δεν πρέπει να λυμαίνονται τας δημοσίας υπηρεσίας οι φαύλοι. Δεν είναι δυνατόν η εθνοφοροσύνη να καλύπτει τα αίσχη και τας αυθαιρεσίας και να ρυπαίνεται*

35. Ο. π., συνεδρίαση ΡΚΑ' /27 Μαΐου 1947, σ. 1273 (Γ. Μαύρος)

36. Ο. π.

37. Ο. π., σ. 1274 (Χ. Λαδάς)

38. Ο. π., σ. 1276 (Α. Παπαδήμος)

39. Ο. π., συνεδρίαση ΡΚΓ' / 29 Μαΐου 1947, σ. 1289 (Ε. Κοθρής)

*από ασυνειδήτους και διεφθαρμένους υπαλλήλους».*⁴⁰ Πρέπει επίσης να παύσουν από «κεκτημένην ταχύτητα» να εκκαθαρίζονται οι οπαδοί «του εθνικότερου και ενδοξότερου Κόμματος της Ελλάδος», δηλαδή το Κόμμα των Φιλελευθέρων, που βάλλεται συνεχώς από ανεύθυνους κομματικούς παράγοντες κατηγορούμενο για «συνοδοιπορία».

Ο βουλευτής Αντωνίου δηλώνει ότι η εξυγίανση έπρεπε να ξεκινήσει από τους «μεγαλόσχημους εκείνους κυρίους οι οποίοι εμφανίζονται πάντοτε με τον μανδύαν του υπερεθνικόφρονος και πολλάκις του μεγάλου ευεργέτου και δωρητού. Αυτοί δημιουργούν την κοινωνική και οικονομική κατάσταση της οποίας θύματα είναι οι υπάλληλοι».⁴¹ Ποιοι λοιπόν υπονομεύουν το κράτος; Αυτοί οι κύριοι ή οι πτωχοί υπάλληλοι που υπόκεινται συνεχώς στον έλεγχο του κράτους; Θεωρεί απαράδεκτο υπάλληλοι να χαρακτηρίζονται ως κομμουνιστές, γιατί διαμαρτυρήθηκαν για την οικτρή οικονομική κατάσταση, στην οποία βρίσκονται.

Τελικά με ψήφους 148 υπέρ και 31 κατά, η Βουλή αποδέχθηκε την παράταση των προθεσμιών για την εξυγίανση των δημοσίων υπηρεσιών μέχρι τέλος Ιουλίου 1947 για τις απολύσεις και την αντικατάσταση μελών των υπηρεσιακών Συμβουλίων και Επιτροπών και μέχρι τέλους Αυγούστου για διενέργεια διορισμών, τοποθετήσεων και αποσπάσεων.⁴²

Συνεδριάσεις 31^{ης} Ιουλ. & 1^{ης} Αυγούστου 1947 [Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως]⁴³

Το Θ΄ Ψήφισμα για την εξυγίανση των Δημοσίων Υπηρεσιών, απασχόλησε την Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως της Βουλής για τελευταία φορά με αφορμή την αιτούμενη νέα παράταση των προθεσμιών του ψηφίσματος. Ο υπουργός Δικαιοσύνης Αλεξανδρής αναφέρεται σε μηνιαία παράταση, έτσι ώστε και το Συμβούλιο Επικρατείας «να προβεί εις την εκκαθάρισιν, την οποία δεν κατόρθωσε να κάμει μέχρι τούδε, λόγω καλύμματος των μελών αυτού».⁴⁴ Οι περισσότεροι βουλευτές (Γ. Αστερίου, Β. Στεφανόπουλος, Θ. Διακουμόπουλος, θεωρούν την παράταση απαραίτητη «διότι απεδείχθησαν ως δρώντες κομμουνισταί άνθρωποι, οι οποίοι μέχρι σήμερα ενεφανίζοντο καθ' όλα νομιμόφρονες».⁴⁵ Παράλληλα κατηγορούν την κυβέρνηση ότι οι συνεχείς

40. Ο. π., συνεδρίαση ΡΚΣΤ' / 4 Ιουνίου 1947, σ.1311 (Π. Ροζάκης)

41. Ο. π., σ. 1312 (Α. Αντωνίου)

42. Ο. π., συνεδρίαση ΡΚΖ' / 5 Ιουν.1947, σ. 1321, Ψήφισμα ΚΔ', *Περί παρατάσεως προθεσμιών τινών του Θ΄ Ψηφίσματος «περί εξυγιάσεως των Δημοσίων υπηρεσιών*. ΦΕΚ 114/13 Ιουν. 1947, τ. Α΄

43. Πρακτικά Επιτροπής Εξουσιοδοτήσεως Δ΄ Αναθεωρητικής Βουλής 1946-1947, Περίοδος 8-7-1947 έως 31-10-1947, τόμος Β΄, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 1948 σσ. 611-615

44. Ο. π., συνεδρίαση Ζ΄/31^{ης} Ιουλίου 1947 σ. 611 (Α. Αλεξανδρής)

45. Ο. π., σ. 611 (Β. Παπαρηγόπουλος)

παρατάσεις των προθεσμιών, έχουν ως αποτέλεσμα «να παρέχουν προθεσμίαν εις τους κομμουνιστάς προς ολοκλήρωσιν του ανατρεπτικού των έργου και ουχί τοιαύτην εις το Κράτος προς απαλλαγήν του από τα ανατρεπτικά ταύτα στοιχεία».⁴⁶

Το ενδιαφέρον όμως που προκύπτει είναι το αίτημα ομάδας βουλευτών όπως η κυβέρνηση φέρει στη Βουλή νομοθέτημα «όπως πας υπάλληλος προκειμένου να διορισθεί να υποβάλλει ένορκον δήλωσιν με ορισμένα ερωτήματα κυρίως, εάν είναι κομμουνιστής».⁴⁷ Ο Δ. Λόντος θεωρεί ότι η παράταση της ισχύος του ψηφίσματος είναι αφέλεια. Προέχει η θέσπιση πάγιας διάταξης κατά το αντίστοιχο αμερικανικό διάταγμα. «Δεν δύναται να γίνει δεκτόν να αφεθεί ελευθέρα μία μειοψηφία να συνεχίζει ελευθέρως το αντεθνικόν της έργον και να της παρέχει την άνεσιν το Κράτος να προετοιμάζει την κατάλυσίν του διά της βίας».⁴⁸ Τελικά, το νομοθέτημα αυτό θα προστεθεί στο θεσμικό οπλοστάσιο του εμφυλίου μερικούς μήνες αργότερα, με υπουργό Δικαιοσύνης το Χρ. Λαδά, σφοδρό πολέμιο του ψηφίσματος της εξυγίανσης. Τα πολιτικά δεδομένα πλέον είχαν αλλάξει. Η κυβερνητική εξουσία ασκούσαν κατά το μεγαλύτερό της μέρος της από τη δικομματική κυβέρνηση Σοφούλη, στην οποία πρωταγωνιστικό ρόλο είχε ο Λαδάς μέχρι τη δολοφονία του.

Στους αρνητές της παράτασης συμπεριλαμβάνεται βασικά το κόμμα των Φιλελευθέρων, που είναι και το μοναδικό κόμμα που ασκεί καθήκοντα αντιπολίτευσης.⁴⁹

Ο Λαδάς, ως εκπρόσωπος του κόμματος επαναλαμβάνει για πολλοστή φορά τις απόψεις των Φιλελευθέρων για το ψήφισμα της εξυγίανσης, προσθέτοντας «ότι εφόσον την εκκαθάρισιν ανέλαβε πλέον να κάμει η Γενική Ασφάλεια διά των ομαδικών συλλήψεων και εκτοπίσεων, αίτινες συνεπάγονται την απόλυσιν του υπαλλήλου εκ της δημοσίας υπηρεσίας»,⁵⁰ η παράταση δεν αποσκοπεί παρά στη διατήρηση των προθεσμιών του άρθρου 10, που αφορά διορισμούς, μεταθέσεις και αποσπάσεις υπαλλήλων. Γι' αυτό οι βουλευτές των Φιλελευθέρων δεν θα λάβουν μέρος στη συζήτηση.

Η Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως αποφάσισε την παράταση των προθεσμιών που αφορούν απολύσεις υπαλλήλων μέχρι τέλος Σεπτεμβρίου 1947 και μέχρι τέλους Οκτωβρίου για διορισμούς, μεταθέσεις, αποσπάσεις.⁵¹

46. Ο. π., σ. 612 (Ε. Γονής)

47. Ο. π., σ. 612 (Α. Σακελλαρίου)

48. Ο. π., σ. 612 Δ. Λόντος

49. Όλα τα υπόλοιπα κόμματα που εκπροσωπούνται στη Δ' Αναθεωρητική Βουλή συμμετέχουν στον κυβερνητικό συνασπισμό της κυβέρνησης Μάξιμου.

50. Ο. π., σ. 611 (Χ. Λαδάς)

51. Ψήφισμα ΚΖ', *Περί παρατάσεως ενίων προθεσμιών του Θ' Ψηφίσματος «περί εξυγιάσεως των δημοσίων υπηρεσιών»*, ΦΕΚ 172/ 18 Αυγούστου 1947, τ. Α'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΕΚΤΟΠΙΣΗ - ΕΞΟΡΙΑ

(Ιστορική αναδρομή, νομοθεσία, αναφορές – σχόλια Τύπου, εισηγητικές εκθέσεις, συζητήσεις στη Βουλή, αποφάσεις ΣτΕ, απόψεις νομικών)

Γ΄ ΕΚΤΟΠΙΣΗ - ΕΞΟΡΙΑ

Εκτόπιση, - που είναι υπόλειμμα της αρχαίας ποινής της υπερορίας¹- σημαίνει την αναγκαστική απομάκρυνση για λόγους ασφαλείας ενός προσώπου από τον τόπο της διαμονής του και την αναγκαστική επίσης παραμονή του σε ορισμένο άλλο, αλλά μέσα στα όρια της χώρας.² Η εκτόπιση μπορεί να είναι είτε Διοικητική είτε Δικαστική. Η Διοικητική επιβάλλεται με απόφαση των διοικητικών αρχών εναντίον ατόμων, που θεωρούνται ύποπτα τέλεσης αδικημάτων ή άλλων πράξεων που «αντίκεινται εις την δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν». Η Διοικητική εκτόπιση αντιμετωπίσθηκε ανέκαθεν ως μια μορφή περιορισμού της ελευθερίας του ατόμου στο να επιλέγει τον τόπο της διαμονής του. Είναι μια ποινή που επιβάλλεται όχι από τα δικαστήρια, αλλά από τη διοίκηση και στρέφεται εναντίον υπόπτων και όχι προσώπων που αποδεδειγμένα διέπραξαν αδίκημα. Αντίθετα η Δικαστική εκτόπιση επιβάλλεται από δικαστήριο ως παρακολουθηματική ποινή, επιπλέον της κυρίως ποινής.

Ύστερα από την απελευθέρωση της χώρας και την ίδρυση ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους, η ληστεία στάθηκε πραγματική μάστιγα και αποτέλεσε κοινωνική πληγή,

παράλληλα με τη φυγοδικία και τη ζωοκλοπή, αν και σε μικρότερο βαθμό. Ταυτόχρονα σημειώθηκαν απαγωγές και σφαγές Ελλήνων της υπαίθρου αλλά και ξένων περιηγητών, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να εμφανίζεται στο εξωτερικό ως μια χώρα απολίτιστη και άγρια.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες η κυβέρνηση ψήφισε το νόμο *«Περί καταδιώξεως της ληστείας»*.³ Έτσι εισάγεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα ο θεσμός της διοικητικής εκτόπισης. Ο νόμος αυτός εκτός από τις διατάξεις που διευκόλυναν στην καταπολέμηση της ληστείας, έδινε τη δυνατότητα στις κατά τόπους αρχές να διατάζουν την αλλαγή κατοικίας (μετοίκηση) των πιο στενών συγγενών των καταζητούμενων ληστών, «στην πραγματικότητα την εκτόπισή τους».⁴ *«Συγγενείς, ανιόντες, σύζυγος, τέκνα, αδελφός, πενθερός, πενθερά ληστού επικηρυγμένου εκτοπίζονται από Στερεάς Ελλάδος εις τας νήσους ή την Πελοπόννησον και τανάπαλιν, ένθα δύνανται να εκλέξω-*

1. Αναγκαστική απομάκρυνση προσώπου, το οποίο κρίνεται ως ανεπιθύμητο, έξω από τα όρια του κράτους ή της επικράτειας. Βλ. Μπαμπινιώτη Γ. Δ. Λεξικό της νέας Ελληνικής Γλώσσας. Αθήνα. Κέντρο Λεξικολογίας, επανεκτύπωση. Ιούλιος 1998 σ. 1861

2. Βασιλείου Κ. Σ. Η διοικητική εκτόπιση στην Ελλάδα (1871- 1974), Λονδίνο, PHOENIX, 1974, σ.14

3. Νόμος ΤΟΔ' της 1^{ης} Μαρτίου 1871. Ο νόμος αυτός ψηφίστηκε από τη Βουλή μετά το επεισόδιο και τη σφαγή στο Δήλεσι (Αττικής, 9/21 Απριλίου 1870) μιας ομάδας των Ευρωπαίων περιηγητών από συμμορία ληστών. Σχ. Ε. Κωφός: «Το επεισόδιο του Δήλεσι. Μέτρα κατά της ληστείας» στο: *Συλλογικό Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1977, «τ. ΙΕ'», σ. 306-309.

4. Αλιβιζάτος, ό. π. σ. 460

5. *σιν τόπον διαμονής*».⁵ Μάλιστα στο επόμενο άρθρο (22), ορίζεται ρητά ότι η εκτόπιση *«διατάσσεται υπό της Διοικητικής και Στρατιωτικής Αρχής»*. Έτσι δεν άφηνε καμιά αμφιβολία για το είδος της εκτόπισης.

Με το Ν. Δ. της 19/21 Απριλίου 1924 *«περί συστάσεως εν εκάστω νομό επιτροπών επί της δημοσίας ασφαλείας»*, δημιουργούνταν Επιτροπές Δημόσιας Ασφάλειας στην πρωτεύουσα κάθε νομού, αποτελούμενες από το νομάρχη ως πρόεδρο και μέλη τον εισαγγελέα και το διοικητή χωροφυλακής ή τους νόμιμους αναπληρωτές τους. Οι επιτροπές αυτές ασχολούνταν με την εκτόπιση ατόμων που κατηγορούνταν για αδικήματα του Ποινικού Κώδικα.

Το μέτρο της διοικητικής εκτόπισης προσέλαβε προοδευτικά τεράστιες διαστάσεις, αφοτου χρησιμοποιήθηκε για τη δίωξη πολιτικοκοινωνικών ιδεών. Η εφαρμογή του σε δεκάδες χιλιάδες ανθρώπους, οι οποίοι διώχθηκαν για τα φρονήματά τους αλλοίωσε τον χαρακτήρα του ως απλού μέτρου περιοριστικού της ελευθερίας κινήσεως και διαμονής, όπως ήταν η αρχική πρόθεση του νομοθέτη.

Η αρχή έγινε με τη δικτατορία του Πάγκαλου και με το Ν. Δ. της 5 Μαΐου/2 Ιουνίου 1926 *«περί συστάσεως Επιτροπών Δημ. Ασφαλείας και προσθήκης διατάξεων περί υπερορίας»*. Το νέο νομοθέτημα τροποποιούσε το προηγούμενο του 1924 και διεύρυνε τον κύκλο των ατόμων για τα οποία μπορούσε η Επιτροπή Ασφαλείας να διατάξει την εκτόπισή τους: *«Περί εκτοπίσεως παντός ατόμου υπόπτου υποθάλψεως ληστών ή υποδίκων και παντός άλλου ατόμου υπόπτου διαπράξεως λαθρεμπορίας ή άλλων πράξεων αντικειμένων εις την δημοσίαν τάξιν, ησυχίαν και ασφάλειαν της χώρας»*⁶ Επίσης προέβλεπε την εκτόπιση ατόμων σε άλλη χώρα (υπερορία), για χρονικό διάστημα ενός μέχρι τριών ετών. Έτσι άνοιγε ο δρόμος για τη δίωξη των πολιτικοκοινωνικών ιδεών. Την επόμενη εικοσαετία νέα νομοθετικά διατάγματα έρχονται να προστεθούν στο θεσμό, με αποκορύφωμα αυτά του «Νέου Κράτους».⁷

Μερικούς μήνες μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας η κυβέρνηση Βούλγαρη δημοσίευσε τον Α. Ν. 453/10 Ιουλίου 1945 *«Περί λήψεως μέτρων προς εμπέδωσιν της δημοσίας ασφαλείας και τάξεως»*. Ο νόμος αυτός αναφερόταν σε όσους ήταν μέλη

5. Νόμος ΤΟΔ'/1871, άρθρο 21

6. Άρθρο 2, εδάφιο 7. Στην τροποποίηση προστέθηκε η φράση που αναγράφεται έντονα.

7. Ν. 4229/25 Ιουλίου 1929 *«Περί των μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών»* (ιδιώνυμο).

Α. Ν. 23 Οκτωβρίου 1935 *«Περί εκτοπίσεως ατόμων αποπειραμένων να προκαλέσωσι διατάραξιν της δημοσίας τάξεως και ασφαλείας και της ησυχίας της Χώρας»*.

Α. Ν. 117/1936 *«Περί μέτρων προς καταπολέμησιν του κομμουνισμού και των εκ τούτου συνεπειών»*.

Α. Ν. 1075/11 Φεβρουαρίου 1938 *«Περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των πολιτών»*.

«ιδιωτικών οργανώσεων» και ήταν κάτοχοι οποιοδήποτε οπλισμού, τιμωρούταν με την ποινή του θανάτου ή με πρόσκαιρα δεσμά, αναλόγως με τη θέση που κατείχαν στην οργάνωση (άρ. 1). Επίσης προέβλεπε τις ίδιες ποινές για όσους συγκροτούσαν ομάδες, που αποτελούνταν από *«τρία ή πλείονα πρόσωπα»* (άρ. 2). Τέλος δινόταν το δικαίωμα στον υπουργό των Εσωτερικών με απόφασή του που δημοσιευόταν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως να επικηρύξει *«βάσει προτάσεως ειδικώς ητιολογημένης του αρμοδίου νομάρχου»*, κάθε άτομο για το οποίο εκδόθηκε ένταλμα σύλληψης βάσει των άρθρων 1 & 2 και *«πάντα επικίνδυνον εις την δημοσίαν ασφάλειαν»* (άρ. 5 § 3). Είχε διάρκεια μέχρι την 31-12-1945, μπορούσε όμως να παραταθεί με βασιλικά διατάγματα, όπως και συνέβη μέχρι και τον Αύγουστο του 1963 (Β. Δ. 472/ 1963).

Ο νόμος όμως αυτός παρουσιάζει επιπλέον ενδιαφέρον, αφού επανέφερε σε ισχύ τον αντίστοιχο *«περί καταδιώξεως της ληστείας»*, ξεκινώντας έτσι ένα νέο κύκλο

εκτοπίσεων για τους οπαδούς της Αριστεράς. Η ενεργοποίηση του οφείλεται σε δύο αιτίες. Την εποχή αυτή κάτω από το βάρος των ποικίλων διώξεων των αριστερών ειδικά στην επαρχία και το κράτος της λευκής τρομοκρατίας εμφανίζονται στα βουνά οι πρώτες ομάδες καταδιωκόμενων μελών της αριστεράς, οι οποίες σταδιακά οργανώνονται σε ομάδες αυτοάμυνας. Πέρα από αυτό υπήρχε ένας μεγάλος οπαδών της αριστεράς, οι οποίοι προστατεύονταν από το διφορούμενο άρθρο 3 της Συμφωνίας της Βάρκιζας.⁸ Με την ενεργοποίηση του νόμου αυτού επιτυγχανόταν «μια εντυπωσιακά κυνική εξίσωση του τύπου «πολιτικοί (εγκληματίες ;)= εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου. Η λογική του μέτρου αυτού, [...] ήταν πράγματι ότι ήθελε να θεωρεί τους αντιτιθεμένους προς τη νέα καθεστηκυία τάξη και τους συγγενείς τους εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου που πρέπει να λογοδοτήσουν για τις πράξεις τους, αν όχι για τα φρονήματά τους, μπροστά στα αρμόδια όργανα αυτής ακριβώς της τάξης».⁹

Το Μάιο του 1946, η πρώτη κοινοβουλευτική κυβέρνηση της χώρας της μεταπολεμικής περιόδου με πρωθυπουργό τον Κ. Τσαλδάρη, επαναφέρει σε ισχύ το Διάταγμα του 1926,¹⁰ που αναφερόταν στη διοικητική εκτόπιση «παντός ατόμου,

8. Σύμφωνα με το άρθρο 3 αμνηστεύονταν τα πολιτικά αδικήματα που πραγματοποιήθηκαν από τις 3 Δεκ. 1944 μέχρι τις 12 Φεβ. 1945, με εξαίρεση «τα συναφή κοινά αδικήματα κατά της ζωής και της περιουσίας, τα οποία δεν ήταν απαραίτητως αναγκαία διά την επιτυχία του πολιτικού αδικήματος».

9. Αλιβιζάτος, Ν., ό. π. σ. 460

10. Η επαναφορά έγινε με το Ν. Δ. της 4^{ης} Μαΐου 1946 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των ισχυόντων νόμων «περί συστάσεως εν εκάστω Νομώ Επιτροπών επί της Δημοσίας Ασφαλείας». Μέρος της υπάρχουσας νομοθεσίας, σχετικής με τη διοικητική εκτόπιση των «πολιτικά υπόπτων», καταργήθηκε με τον Α. Ν. 890/5 Φεβ. 1946 «περί καταργήσεως του α. ν. 1075/1938 περί μέτρων ασφαλείας του

υπόπτου διαπράξεως λαθρεμπορίας ή άλλων πράξεων αντικειμένων εις την Δημοσίαν τάξιν, ησυχίαν και ασφάλειαν της χώρας» (άρθρο 2 § 1).

Η σύσταση της πρωτοβάθμιας Επιτροπής – που δημιουργούνταν στην πρωτεύουσα κάθε νομού - περιελάμβανε ως μέλη τους το Νομάρχη, τον Πρόεδρο και τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών ή τους νόμιμους αναπληρωτές τους. Έτσι έχουμε μια καινοτομία σε σχέση με τα Ν. Δ του 1924 & 1926, αφού στην Επιτροπή συμμετείχε ένας επιπλέον δικαστικός, ενώ ο αρμόδιος Διοικητής Χωροφυλακής ή ο Αστυνομικός Διευθυντής, περιορίζονταν στη θέση του εισηγητή «άνευ ψήφου» (άρ. 1). Ακόμα και χωρίς δικαίωμα ψήφου ο εισηγητής είχε βαρύνουσα και αποφασιστική σημασία.¹¹

Έτσι σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο παρεχόταν οι εγγυήσεις της ανεξάρτητης δικαστικής αρχής. Στην πράξη όμως, λογικά ποτέ δε λειτούργησε, με δεδομένο ότι τα μέλη των Επιτροπών δεν καλούνταν να δικάσουν αξιόποινες πράξεις, αλλά ν’

αποφασίσουν κατά πόσον «οι πολιτικά ύποπτοι», που συμπεριλαμβανόταν στους καταλόγους του εισηγητή, ήταν επικίνδυνοι για τη δημόσια ασφάλεια. Κατά κανόνα λοιπόν οι εισηγήσεις του αρμοδίου αστυνομικού οργάνου υιοθετούνταν, αφού κανένα από τα τρία μέλη της επιτροπής όσο καλοπροαίρετη πίστη κι αν διέθετε, δεν μπορούσε να διαθέτει αποδεικτικά στοιχεία, ικανά ν' ανατρέψουν τις προτάσεις του, σε συνδυασμό με το μικρό χρονικό διάστημα των τριών ημερών, που έπρεπε να εκδώσουν την απόφασή τους. (άρ. 4). Ο μέγιστος χρόνος εκτόπισης παρέμεινε ο ίδιος, ένα έτος. (άρ. 2) Έτσι η εγγύηση της δικαστικής εξουσίας, καταντούσε «επουσιώδης, αν όχι παραπλανητική»,¹² εφόσον η θέση της Διοίκησης δεν μπορούσε να ελεγχθεί ουσιαστικά από το δικαστή. Στις περιπτώσεις αυτές ο δικαστής ήταν ένα απλό εκτελεστικό όργανο των αρχών ασφαλείας, με δεδομένο ότι ήταν υποχρεωμένος να προωθήσει το αίτημα, χωρίς να του παρέχεται η δυνατότητα να θέσει την υπόθεση στο αρχείο.

Επιπλέον οι δικαστές «παγιδεύονται σε μια διαδικασία που μόνο σαν σκηνοθεσία μοιάζει με την απονομή της ποινικής δικονομίας που ξέρουν. Εδώ δεν καλούνται να διαμορφώσουν δικαστική κρίση. Καλούνται ωμά να κάνουν μια πολιτική ή ηθική επιλογή: ή να υιοθετήσουν εντελώς παθητικά τις σκοπιμότητες κι αξιολογήσεις των υπηρεσιών ασφαλείας ή να τις αρνηθούν. Και αυτό το δεύτερο δεν εξαρτάται διόλου

κοινωνικού καθεστώτος κ.λ.π. Με το ίδιο διάταγμα καταργούνταν ο ν. 4229/1929 και ο α. ν. 117/1936. Παρέμειναν όμως σε ισχύ τα Ν. Δ. του 1924 & 1926.

11. Κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου στη Βουλή τέθηκε σε ψηφοφορία η πρόταση ομάδας κυβερνητικών βουλευτών γαι να δοθεί δικαίωμα ψήφου και στους εισηγητές. Κατά την ψηφοφορία η τροπολογία απορρίφθηκε με ψήφους 136, ενώ υπέρ αυτής ψήφισαν 34. *Ακρόπολις*, 19 Ιουλίου 1946, «Η Βουλή εψήφισε χθες το νομοσχέδιον περί συστάσεως Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας». & *Το Βήμα*, 19 Ιουλίου 1946, «Εψηφίσθη το Νομοσχέδιον περί Επιτροπών Ασφαλείας».

12. Αλιβιζάτος Ν, *ό. π.* σ. 462

από τα υπηρεσιακά προσόντα. Εξαρτάται αποκλειστικά από ηθικό ανάστημα, που θα ήταν παράλογο ν' απαιτήσουμε από το μέσο δικαστή».¹³

Η σύνθεση των Επιτροπών Ασφαλείας από διοικητικά και δικαστικά πρόσωπα μπορούσε να δώσει αφορμή για καταχρήσεις στην εφαρμογή του μέτρου αυτού, εφόσον οι έννοιες δημόσια ασφάλεια και δημόσια τάξη ήταν τόσο γενικές, ώστε το περιεχόμενό τους δεν ήταν δυνατό να καθορισθεί αντικειμενικά «αλλ' αναγκαστικά θα καθοριζόταν «τη συνδρομή ισχυρού υποκειμενικού στοιχείου, ποικίλλοντος αναλόγως του κρίνοντος προσώπου».¹⁴

Η δεύτερη καινοτομία ήταν η δυνατότητα προσφυγής σε δευτεροβάθμιες Επιτροπές Ασφαλείας, που λειτουργούσαν στην έδρα κάθε Εφετείου, με πρόεδρο το Νομάρχη, και μέλη τον Πρόεδρο και τον Εισαγγελέα Εφετών ή τους νόμιμους

αναπληρωτές τους και εισηγητή τον Ανώτερο Διοικητή Χωροφυλακής ή τον αντίστοιχο Αστυνομικό Διευθυντή (άρ. 3). Η έφεση επιδιόταν στον αναπληρωτή του Εισαγγελέα που

είχε συμμετάσχει στην πρωτοβάθμια επιτροπή, ο οποίος συγκέντρωνε όλα τα αποδεικτικά στοιχεία ύστερα από προανάκριση και όφειλε να διαβιβάσει τη δικογραφία σε διάστημα πέντε ημερών στον Πρόεδρο της δευτεροβάθμιας Επιτροπής. Η απόφαση της Επιτροπής έπρεπε να εκδοθεί επίσης σε τρεις ημέρες, ήταν αμετάκλητη και ο προσφεύγων έπρεπε να κρατηθεί προσωρινά μέχρι την έκδοση της απόφασης. Στις δευτεροβάθμιες Επιτροπές είχαν επίσης τη δυνατότητα προσφυγής και οι εισηγητές αν θεωρούσαν ότι η απόφαση της πρωτοβάθμιας Επιτροπής δεν τους ικανοποιούσε.

Η εκτόπιση δημοσίου υπαλλήλου συνεπαγόταν *«αυτοδικαίως και την παραπομπήν τούτου εις το οικείον υπηρεσιακόν Συμβούλιον με το ερώτημα της απολύσεως»* (άρ.5). Από την έκδοση της τελεσίδικης απόφασης περί εκτόπισης ετίθετο εκτός υπηρεσίας και στερούνταν τις αποδοχές του. Αργότερα ύστερα από απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου, τους χορηγήθηκε το μισό των μηνιαίων αποδοχών τους. Το μέτρο αυτό κρίθηκε αναγκαίο *«προς συντήρησιν των οικογενειών των»*.¹⁵ Το πρώτο τετράμηνο της κυβέρνησης Τσαλδάρη (Απ. – Ιουλ. 1946) πραγματοποιήθηκαν 564 εκτοπίσεις.¹⁶

Οι συλλήψεις πραγματοποιούνταν συνήθως τη νύχτα στα σπίτια των υποψηφίων για εκτόπιση. Άλλοτε τους περνούσαν από τις Επιτροπές Ασφαλείας και άλλοτε όχι. Δεν τους επιτρεπόταν να επικοινωνήσουν με τους οικείους τους, ενώ οι περισσότεροι

13. Μαυρογορδάτου Γ. Θ. : «Το μέτρο της εκτοπίσεως. Η πικρή πείρα από τα καταπιεστικά μέτρα». *Καθημερινή*, Κυριακή 21, Τρίτη 23 (όπου και η παραπομπή) & Τετάρτη 24 Νοεμβρίου 1976.

14. Σβώλου Ι. Α. – Βλάχου Κ. Γ., *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*. Τόμος Α'. Αθήναι 1954, Επανεκτύπωση. Αθήνα. Σάκκουλας. 1978. σ. 318

15. *Το Βήμα*, 29 Ιουλίου 1947, «Το δημοσιοϋπαλληλικόν και ο κ. Γκρίσουωλντ»

16. *Ελεύθερη Ελλάδα*, 7 Αυγούστου 1946, «Απολογισμός αίματος»

δεν έφεραν τίποτα μαζί τους. Ύστερα από ολιγόημερη παραμονή στις κατά τόπους αστυνομικές διευθύνσεις έφθαναν στο Τμήμα Μεταγωγών του Πειραιά. Από εκεί έπαιρναν το δρόμο «για να μεταχθούν στα ξερονήσια του Αιγαίου. [Ήταν] άντρες, γυναίκες, παιδιά, γριές, κόσμος απ' όλες τις τάξεις, επιστήμονες, υπάλληλοι, αγρότες, νοικοκυρές. Όλοι γνωστοί στον τόπο τους για την εντιμότητα και τον πατριωτισμό τους.[...] Το κράτος τους έχει εγκαταλείψει. Η μάνα του λαού όμως, η Αλληλεγγύη, έρχεται καθημερινά με λίγα τρόφιμα και φάρμακα.¹⁷

Οι εξόριστοι συγκεντρώνονται σε άγωνα και άνυδρα νησιά. Γαύδος, Σίκινος, Φολέγανδρος, Άγιος Ευστράτιος, Ανάφη, Μήλος, Σύρος, Λήμνος, Κύθηρα και Αντικύθηρα και αργότερα η Ικαρία, τα Γιούρα, η Χίος, η Θάσος και η Σαμοθράκη. Τα τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας προς τον αντιπολιτευόμενο και αριστερό Τύπο για τις συνθήκες διαβίωσης είναι πολλά και ενδεικτικά της κατάστασης που επικρατεί: έλλειψη κατά-

λυμάτων, νερού, τροφίμων, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης,¹⁸ ενώ ο χαρακτηρισμός πολλών από τις Επιτροπές Ασφαλείας ως ευπόρων έχει ως αποτέλεσμα να στερούνται το ημερήσιο επίδομα (500 δρχ.), που δινόταν στους άλλους εκτοπισμένους.¹⁹ Ο εκτοπισμός του στρατηγού Σαράφη, του Μπακιρτζή και άλλων αξιωματικών του ΕΛΑΣ, στάθηκε αφορμή το θέμα να προσλάβει διαστάσεις και στον ευρωπαϊκό τύπο.²⁰ Τον Οκτώβριο του 1946 οι εκτοπισμένοι ανέρχονται σε 3.723.²¹

Μερικούς μήνες αργότερα ψηφίζεται ο Ν. 98 της 16/17 Σεπτεμβρίου 1946 *«Περί εκτοπίσεως των οικογενειών των στρατιωτικών των εγκαταλειπόντων τας τάξεις του Στρατού προς διάπραξιν αδικημάτων στρεφόμενων κατά της ασφαλείας του Κράτους»*. Ο νόμος αυτός δεν τιμωρούσε τους «υπόπτους διαπράξεως αδικημάτων αίτινες αντίκεινται εις την δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν», αλλά τους συγγενείς στρατιωτικών, οι οποίοι εγκατέλειψαν τη θέση τους στον κυβερνητικό στρατό και προσχώρησαν στις δυνάμεις του αντιπάλου. Το άρθρο 1 όριζε: *«Μέλη οικογενείας*

17. *Ελεύθερη Ελλάδα*, 24 Ιουλίου 1946, «Τμήμα Μεταγωγών Πειραιώς». & *Ελεύθερη Ελλάδα*, 2 Αυγούστου 1946, «Και τα караβάνια των εκτοπιζόμενων. Το Τμήμα Μεταγωγών Πειραιώς γίνεται για μια ακόμα φορά, ο ομφαλός της Ελλάδος»

18. *Ελεύθερη Ελλάδα*, 26 Αυγούστου 1946, «Κραυγή απόγνωσης από τα ξερονήσια του Αιγαίου». Οι ακριβείς συνθήκες διαβίωσης στους τόπους εξορίας περιγράφονται αναλυτικά στην επιστολή του Αλκ. Λούλη, προέδρου του Δ. Σ. της Αλληλεγγύης και εξόριστου του ίδιου στην Ικαρία. *Ριζοσπάστης*, 31 Ιανουαρίου 1947, «Καθήκον Συνειδήσεως – Σώστε τους εξορίστους»

19. Όσοι εκτοπίζονταν «διά της διοικητικής οδού» υπήχθησαν στις διατάξεις του διατάγματος *«Περί προσωρινών καταλόγων απορίας»*. Σύμφωνα με το άρθρο 1, «οι εκτοπιζόμενοι υπό των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας κατά τεκμήριον λογίζονται άποροι, της εγγραφής αυτών εις προσωρινούς καταλόγους απορίας...». Δ. *«Περί προσωρινών καταλόγων απορίας»*. ΦΕΚ 365/ 29-12-1946, τ. Α'.

20. *Ριζοσπάστης*, Κυριακή 22 Σεπτέμβρη 1946, «Πολέμησαν τον εχθρό, εκτοπίστηκαν στα ξερονήσια».

21. Βόγλης Πολυμέρης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας. Οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2004, σ. 96

στρατιωτικών, οίτινες εγκαταλείπουν τας τάξεις του Στρατού προς τον σκοπόν όπως ενωθώσι μετ' άλλων προς εκτέλεσιν αδικημάτων προβλεπομένων υπό του από 18/6/46 Γ' Ψηφίσματος [...], υπόκεινται εις εκτόπισιν εν όλω ή εν μέρει. Ως μέλη οικογενείας του στρατιωτικού, κατά την ανωτέρω έννοιαν, νοούνται η σύζυγος, οι ανιόντες, οι κατιόντες και οι εξ αίματος ή αγχιστείας μέχρι και του δευτέρου βαθμού συγγενείς τούτου». Η εκτόπιση μπορούσε να πραγματοποιηθεί βάσει εγγράφου της αρμόδιας

στρατιωτικής μονάδας που υπηρετούσε ο στρατιωτικός προς την αρμόδια Επιτροπή Ασφαλείας. Κατά της απόφασης εκτόπισης δεν επιτρεπόταν έφεση στη Δευτεροβάθμια Επιτροπή Ασφαλείας. Με το νομοθέτημα αυτό «θεσμοθετείται η ομηρία των συγγενών του παραβάτη».²²

Εκτόπιση δικαστική όμως προέβλεπε τόσο το Γ΄ Ψήφισμα όσο και ο Α. Ν. 509/1947. Το πρώτο όριζε: *«Επί των εκ τούτων εις βαθμόν πλημμελήματος κολαζομένων αδικημάτων δύναται να επιβληθεί και η ποινή εκτοπίσεως τριών τουλάχιστον μηνών»* (άρθρο 15, § 2). Το άρθρο 7 § 2 του Α. Ν. 509 όριζε: *« [...] Ωσαύτως τα Στρατοδικεία δύνανται επιβάλλοντα ποινήν φυλακίσεως να μετατρέπουν ταύτην εις ποινήν εκτοπίσεως ισοχρόνου διάρκειας»*.

Στην ανατολή του 1947 υπάρχουν εκτοπισμένοι σχεδόν σ' όλα τα άγονα νησιά του Αιγαίου. Οι πολιτικοί εξόριστοι διαμαρτύρονται για την παράταση της εκτόπισης, τις συνθήκες στέγασης και την έλλειψη ιατρικής φροντίδας.²³ Θεωρούν ότι η κυβέρνηση Τσαλδάρη τους έχει εγκαταλείψει στην τύχη τους, με αποτέλεσμα οι εφημερίδες να δέχονται ομαδικές επιστολές διαμαρτυρίας.²⁴

Το ανώτατο χρονικό διάστημα εκτοπίσεως που ίσχυε μέχρι τώρα – όπως προαναφέραμε – ήταν το ένα έτος. Με δύο όμως νομοθετικά διατάγματα της κυβέρνησης Μαξίμου, μπορούσε ν' αυξηθεί η συνολικός χρόνος εκτόπισης. Με το Ν. Δ. της 25 Φεβρουαρίου 1947 *«Περί τροποποιήσεως διατάξεων τινών του Ν. Δ. της 19 Απριλίου*

1924 'περί συστάσεως Επιτροπών Ασφαλείας'» παρεχόταν το δικαίωμα στις Επιτροπές Ασφαλείας *«προ της λήξεως του χρόνου εκτοπίσεως να παρατείνει τούτον εντός*

πάντοτε του ανωτάτου ορίου του ενός έτους» (άρθρο 2), ενώ η συνολική διάρκεια της

22. Βασιλείου, ό. π. σ. 37. Ο νόμος αυτός έγινε δεκτός από την Ολομέλεια της Βουλής σε μία μόνη συζήτηση «επί της αρχής, των άρθρων και του συνόλου», την 31^η Ιουλίου 1947 δηλ. την τελευταία μέρα πριν την διακοπή των εργασιών της Βουλής για το πολιτειακό δημοψήφισμα. Εφημερίς των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίασις 55^η/ 31 Ιουλίου 1946, Εν Αθήναις, Τύποις Κλεισιούνη, 1954

23. *Το Βήμα*, 10 Ιανουαρίου 1947, «Διαμαρτυρία πολιτικών εξορίστων»

24. Με επιστολή τους οι εκτοπισμένοι στον Άγιο Κήρυκο 30 εκπαιδευτικοί ζητούν, να επαναληφθεί η μισθοδοσία τους που είχε διακοπεί, να τους χορηγηθεί έκτακτη οικονομική ενίσχυση, να μην απολυθεί κανείς από την υπηρεσία του και να ανακληθούν οι αποφάσεις εκτόπισής τους «οι οποίοι είναι παράνομοι, διότι εστηρίχθησαν εις φανταστικόν κατηγορητήριον». *Το Βήμα*, 30 Ιαν. 1947, «Αδιαφορία προς τους πολιτικούς εξορίστους. Ασθενείς αποθνήσκουν εις υγρά υπόγεια». εκτόπισης δεν μπορούσε να υπερβεί τους 24 μήνες.²⁵

Κατά τη συζήτηση που διεξήχθη την επόμενη μέρα στη Βουλή (26 Φεβ.), ο πρωθυπουργός Δ. Μάξιμος υπεραμύνθηκε των τριών νομοθετικών διαταγμάτων που

δημοσιεύθηκαν την προηγούμενη στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.²⁶ «Συνδυάζουσα η Κυβέρνησις εις την συνείδησίν της το ιερόν πάθος του αγώνος με την νηφαλιότητα του Ελληνικού μέτρου, έθεσεν αμέσως εις εφαρμογήν την αρχήν του κατευνασμού διά της αναστολής της εκτοπίσεως όλων των γυναικών, των παιδιών και των υπερβάντων το εξηκοστόν έτος ανδρών, [...] εδημοσίευσε τρία νομοθετικά διατάγματα μεγίστης ηθικής σημασίας.²⁷ Εκείνες ακριβώς τις ημέρες επισκέφθηκε τον Άγιο Κήρυκο, η επιτροπή του ΟΗΕ, που διερευνούσε τα συνοριακά επεισόδια και εξέτασε ηγετικά στελέχη του ΕΑΜ – ΕΛΑΣ και του ΚΚΕ, όπως τον Τζίμα, το στρατηγό Μπακιρτζή, τον Ασπρίδη κ. ά.²⁸

Αν και η κυβέρνηση ξεκίνησε με μια πολιτική κατευνασμού, το Μάρτιο συνέχισε με ένα κύμα καταστολής και εκτελέσεων, αμέσως μετά την ανάληψη του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως από το Ναπ. Ζέρβα.²⁹ Μεγάλος θόρυβος ξέσπασε ύστερα από τη σύλληψη 556 ηγετικών στελεχών του ΕΑΜ και την εσπευσμένη εκτόπισή τους για ένα έτος στην Ικαρία.³⁰ Οι συλλήψεις συνεχίστηκαν και την επόμενη, προκαλώντας κύματα διαμαρτυρίας. Οι συλληφθέντες κατηγορήθηκαν για ανάμιξη στη στρατολογία ανταρτών και αποστολή πολεμικού υλικού στις ‘συμμορίες’. Ο πρωθυπουργός Δ. Μάξιμος, δήλωσε «ότι οι συλλήψεις έγιναν βάσει των υφισταμένων νόμων ,ενώ αποφεύχθη η σύλληψη υπερηλίκων, παιδιών και γυναικών», αν και για ορισμένες από

αυτές υπάρχουν στοιχεία ότι αναμειγνύονται στην ενίσχυση των συμμοριών.³¹

25. Ν. Δ. 392 της 19 Αυγούστου 1947 (άρθρο 1) «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινών του από 25/2/1947 ν. δ. ‘περί τροποποιήσεως διατάξεων τινών του ν. δ. της 19/4/1924 περί συστάσεως Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας». Επίσης οι Επιτροπές μπορούσαν να άρουν την εκτόπιση ή να μειώσουν το χρόνο, εάν έκριναν «ότι συμφέρον της Δημόσιας ασφαλείας επιβάλλει τούτο».

26. Ν. Δ. 25 Φεβ. 1947 «Περί μέτρων προς διάλυσιν οργανώσεων αντιποιοιμένων κρατικήν αρχήν ή εξουσίαν ή αναμειγνυμένων εις την άσκησιν αυτής», Ν. Δ. 25 Φεβ. 1947 «Περί αμνηστεύσεως ορισμένων πράξεων» και το τρίτο που αφορά τη διαδικασία των εκτοπίσεων.

27. Πρακτικά Δ’ Αναθεωρητικής Βουλής. Περίοδος από 1-10-46/ 27-2-47. Συνεδρίαση 97^η/26 Φεβρουαρίου 1947, τόμος Γ’. Αθήνα, Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1947, σ. 1022 -1023.

28. *Το Βήμα*, 25 Φεβρουαρίου 1947, «Η εξέτασις των εξορίστων εις την Ικαρίαν. Τι κατέθεσεν ο στρατηγός Μπακιρτζής εις το κλιμάκιον της Επιτροπής».

29. Στις δύο πρώτες ημέρες της υπουργίας του Ζέρβα συνελήφθησαν 3.000 άτομα, τα περισσότερα από τα οποία εκτοπίστηκαν. Στο διάστημα της εξάμηνης θητείας του λέγεται, ότι εκτοπίστηκαν συνολικά 15.000 άτομα. Κούνδουρος Σ. Ρούσσο: *Η ασφάλεια του καθεστώτος. Πολιτικοί κρατούμενοι, εκτοπίσεις και τάξεις στην Ελλάδα 1924 -1974*. Πρόλογος Αριστ. Μάνεση, Αθήνα, Καστανιώτης, 1978,σ. 139

30. *Το Βήμα*, 6 Μαρτίου 1947, «Εξετοπίσθησαν εσπευσμένως εις Ικαρίαν 556 ηγετικά στελέχη του ΕΑΜ επί εν έτος».Να σημειωθεί ότι οι συλλήψεις και οι εκτοπισμοί αυτοί πραγματοποιήθηκαν από τις Αρχές , χωρίς προηγούμενη απόφαση των Επιτροπών Ασφαλείας.

31. *Το Βήμα*, 7 Μαρτίου 1947, «Νέαι συλλήψεις και εκτοπίσεις αριστερών. Πως δικαιολογεί τα μέτρα ο κ. Μάξιμος».

Ο αριθμός των εκτοπιζομένων βαίνει διαρκώς αυξανόμενος, παρά και τις απολύσεις από τους τόπους εξορίας που πραγματοποιούνται. Το Υπουργείο Δημοσίας

Τάξεως δίνει στη δημοσιότητα τόσο τα ονόματα αυτών που εξορίζονται όσο και αυτών

που απολύονται, προσδοκώντας έτσι στην άσκηση ψυχολογικής πίεσης και στο 'σταμπάρισμά' τους. Ενδιαφέρον προκαλεί η είδηση για απόλυση μιας παρτίδας 279 εκτοπισμένων, «οι οποίοι διά δηλώσεων αβιάστως και ελευθέρως διατυπωθεισών κατεδίκασαν την κομμουνιστικήν ανταρσίαν ως αντεθνικήν και προδοτικήν και απεκήρυξαν τας μεθόδους του ΚΚΕ».³² Σε αρκετές περιπτώσεις οι προσωπικές αντιδικίες στάθηκαν αιτία για ομαδικές εκτοπίσεις.³³

Τα ξημερώματα της 9^{ης} Ιουλίου η Αστυνομία συνέλαβε σε όλη την Αττική 2.613 στελέχη του ΕΑΜ. Ως αιτία της σύλληψης αναφέρθηκε από την κυβέρνηση, ότι επρόκειτο να εκραγεί επαναστατικό κίνημα, ύστερα - από πληροφορίες των αρχών - στα πλαίσια της προσπάθειας του ΚΚΕ «να μεταφέρει τον κατά του Έθνους αγώνα και εις τα αστικά κέντρα και ειδικότερα εις την πρωτεύουσιν».³⁴ Παρόμοιες συλλήψεις 1.500 ατόμων πραγματοποιήθηκαν τρεις ημέρες αργότερα.³⁵

Ο αριθμός των εκτοπισμένων στην Ικαρία ανέρχεται σε 12.000 τον Αύγουστο του 1947. Με επιστολή της προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης και τον Πρόεδρο του Αρείου Πάγου, ομάδα εξόριστων δικηγόρων καταγγέλλει την ανακριτική επιτροπή που έφθασε στο νησί, ότι αντί να προσπαθήσει να εξακριβώσει αν πράγματι οι κατηγορίες που αποδίδονται στους εκτοπισμένους ευσταθούν, τα μέλη της επεχείρησαν να τους αποσπάσουν δηλώσεις μετάνοιας.³⁶ Σταδιακά εγκαθίστανται σε περιφραγμένα στρατόπεδα, ενώ οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης ελλόχευαν τον κίνδυνο μετάδοσης ασθενειών, λόγω της έλλειψης ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Διαμαρτυρίες υπήρξαν

32. *Το Βήμα*, 31 Ιουλ. 1947, «Διετάχθη η απόλυσις 279 κρατουμένων»

33. Το κόμμα των Φιλελευθέρων διαμαρτύρεται για τον εκτοπισμό 300 οπαδών του από τον Έβρο, γιατί οι εκτοπίσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν «ύστερα από εισηγήσεις προσωπικών εχθρών». *Το Βήμα*, 21 Αυγ. 1947, «300 Φιλελεύθεροι εξ Έβρου έχουν εκτοπισθεί εις Ικαρίαν εισηγήσει προσωπικών εχθρών». Οι περισσότεροι από τη Θράκη εκτοπίζονταν στη Σαμοθράκη. Για τις συνθήκες διαβίωσης βλ. *Ριζοσπάστης*, 31 Ιαν. 1947 «Σαμοθράκη: Κόλαση για τους εξόριστους Μακεδόνες και Θράκες», Επίσης : *Το Βήμα*, 2 Ιουνίου 1947 «Η ζωή των 15.000 πολιτικών κρατουμένων. Μια ανταπόκρισις Άγγλου δημοσιογράφου». Αναφέρεται στις συνθήκες διαβίωσης στη Θάσο και Σαμοθράκη.

34. Οι συλληφθέντες οδηγήθηκαν σταδιακά στη Σχολή Ναυτικών Δοκιμών (Πειραιάς) και από εκεί με πλοία στην Ψυτάλλεια, όπου επρόκειτο να εγκατασταθούν Επιτροπές Ασφαλείας, οι οποίες θα προέβαιναν «εις εκκαθαρίσεις των συλληφθέντων και απόλυσιν ατόμων μη ενεχομένων εις την επαναστατικήν κομμουνιστικήν κίνησιν». *Το Βήμα*, 10 Ιουλίου 1947 «Από των πρώιμών ωρών χθες συνελήφθησαν και εκτοπίζονται 2.613 στελέχη του ΕΑΜ. Η κυβέρνησις βεβαιεί ότι την νύκτα επρόκειτο να εκραγεί επαναστατικόν κίνημα».

35. *Το Βήμα*, 15 Ιουλίου 1947 «Την εσπέραν της Κυριακής και χθες συνελήφθησαν εις τας Αθήνας 1.500 αριστεροί. Μετεφέρθησαν όλοι εις Αγ. Κήρυκον Ικαρίας»

36. *Το Βήμα*, 27 Αυγούστου 1947, «Οι εξόριστοι της Ικαρίας ηρνήθησαν ν' ανακριθούν» Για το ίδιο θέμα ο Στ. Μερκούρης, πρώην Υπουργός Δημοσίας Τάξεως γράφει ότι οι συλλήψεις αυτές

πραγματοποιήθηκαν «επί τη βάσει ανευθύνων μόνον πληροφοριών προς την Ασφάλειαν», με σκοπό «να και ως προς το ύψος του χορηγούμενου επιδόματος και για τις μικρές ποσότητες τροφίμων που τους χορηγούσαν».³⁷

Στις 23 Αυγούστου 1947 η κυβέρνηση Μαξίμου παραιτήθηκε, ενώ στις 7 Σεπτεμβρίου ορκίστηκε η δικομματική κυβέρνηση Σοφούλη, που συγκέντρωσε την αποδοχή όλης σχεδόν της Βουλής. Από τις πρώτες φροντίδες της ήταν απόλυση μεγάλου αριθμού εξόριστων. Επίσης έλαβε την απόφαση για να επισκεφθούν τους τόπους εξορίας

και συγκεκριμένα την Ικαρία, τη Μακρόνησο και τον Αϊ – Στράτη οι υπουργοί Δημοσίας Τάξεως, Δικαιοσύνης & Στρατιωτικών «για να προβούν εις επιτόπιον έρευναν των συνθηκών διαβιώσεως», ώστε να εισηγηθούν τη λήψη κατάλληλων μέτρων, «όπως ουδείς μείνει εν εκτοπίσει ή κρατούμενος εφόσον δεν βαρύνεται αποδεδειγμένως με κατηγορίας σχετιζόμενας με την ανταρσίαν».³⁸ Επίσης αποφασίστηκε όπως όλοι οι εξόριστοι στα Κυκλαδονήσια, συγκεντρωθούν στην Ικαρία και τον Άγιο Ευστράτιο, επειδή κρίθηκε ότι η διαβίωσή τους θα είναι καλύτερη.³⁹

Κατά τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου απολύθηκαν σταδιακά με απόφαση της κυβέρνησης Σοφούλη, περίπου 10.000 εξόριστοι. Από Ικαρία (5.000), από Άγιο Ευστράτιο (4.500) και Λήμνο (500). Παρόλα αυτά υπολογίζεται ότι παρέμειναν ακόμη εκτοπισμένοι στα τρία αυτά νησιά 8.500 άνθρωποι.⁴⁰ Πρόβλημα ανέκυψε ως προς την εξεύρεση πλωτών μέσων για τη μεταφορά τους στον Πειραιά ή τη Θεσσαλονίκη. Λύση στο πρόβλημα έδινε τις περισσότερες φορές το Πολεμικό Ναυτικό, ύστερα από αναμονή ημερών.

Ο Υπουργός Δημοσίας Τάξεως Ρέντης απαντώντας σε ερώτηση δημοσιογράφων, σχετικά με 150 κρατούμενους που βρίσκονται έγκλειστοι σε συρματοπλέγμα και κατά πόσο αυτοί θεωρούνται επικίνδυνοι, απάντησε ότι οι εξόριστοι που βρίσκονται στα

δικαιολογήσει την από δεκαπενταμήνου εφαρμοζομένην πολιτικήν του Λαϊκού Κόμματος». Οι Επιτροπές που στάλθηκαν στην Ικαρία, δεν μπόρεσαν να εξακριβώσουν την ενοχή τους στις κατηγορίες περί συνωμοσίας, «αλλά δι' ηθικής πίεσεως προσεπάθησαν να λάβουν δηλώσεις μετανοίας». *Το Βήμα*, 23 Σεπτεμβρίου 1947 «Ο κατευνασμός και ως απαρχήν...»

37. Σύμφωνα με καταγγελίες εξόριστων έλαβαν για το χρονικό διάστημα από 1^η Ιουλίου – 23 Αυγούστου 1947 ημερησίως κατά άτομο 581 δρχ. και σε τρόφιμα 90 δράμια αλεύρι, 2 δρ. ζάχαρη, 5 δρ. φασόλια, 8,5 δρ. ζυμαρικά, ½ δρ. ελιές και 1,5 δρ. λάδι. *Το Βήμα*, 28 Αυγ. 1947, «Οι εκτοπισμένοι απαντούν εις τους υπουργούς». Επίσης: «Απολύονται και άλλοι εξόριστοι. Οι όροι διαβιώσεώς των εις την Ικαρίαν. Η εφημερίδα αναδημοσιεύει το άρθρο του απεσταλμένου των TIMES' στο νησί.

38. *Το Βήμα*, 16 Σεπ. 1947, «Διάβημα του ΕΑΜ προς την κυβέρνηση. Η απάντησις των κ. κ. Σοφούλη & Τσαλδάρη. Τρεις υπουργοί θα επισκεφθούν τους εξορίστους». Η έρευνά μας στον Τύπο έδειξε ότι η επίσκεψη αυτή δεν πραγματοποιήθηκε και αποτέλεσε αντικείμενο κριτικής.

39. *Το Βήμα*, 19 Σεπ. 1947, «Όλοι οι εξόριστοι θα συγκεντρωθούν εις 2 νήσους. 2.000 απολυθέντες αναμένουν πλοίοι εις Ικαρίαν».

40. 7.000 στην Ικαρία, 1000 στον Άγιο Ευστράτιο και 500 στη Λήμνο. *Το Βήμα*, 24 Σεπ. 1947, «Απελύθησαν έως τώρα περί τους 10.000 εξόριστοι. Διετάχθη η διάλυσις του στρατοπέδου Ικαρίας».

νησιά, διέπονται από ειδικό νόμο που καθορίζει τις συνθήκες εκτοπισμού και δεν προβλέπει τη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας. Μάλιστα ο ίδιος διέταξε να αφαιρεθούν τα συρματοπλέγματα, στα οποία είχαν απομονωθεί αυτοί οι άνθρωποι.⁴¹

Μερικές ημέρες αργότερα ο Ρέντης σε συνέντευξη τύπου, πραγματοποίησε έναν απολογισμό του κυβερνητικού έργου. Έτσι κατά τον υπουργό Δημοσίας Τάξεως ως το τέλος Ιουλίου 1947, το σύνολο των εκτοπισμένων ανερχόταν σε 17.500- 18.000 άτομα. Από την προηγούμενη κυβέρνηση [Μάξιμου] απολύθηκαν τον Αύγουστο 3.530. Από τη σημερινή κυβέρνηση [Σοφούλη] απολύθηκαν όλοι κάτω των 16 ετών και οι άνω των 60. Σύνολο 2.500. Επίσης απολύθηκαν 4.500 άτομα, για τα οποία δεν υπήρχαν σοβαρές κατηγορίες είτε κρίθηκαν με επιείκεια. Ο αριθμός αυτός αναμένεται ν' αυξηθεί σημαντικά, γιατί εξακολουθούν οι εργασίες εκκαθάρισης των φακέλων των εκτοπισθέντων.⁴²

Αρκετοί από τους απολυθέντες μόλις έφτασαν στις πατρίδες τους, άρχισαν να εκτοπίζονται εκ νέου, γιατί βαρύνονταν με αποφάσεις των Επιτροπών Ασφαλείας για παράταση του χρόνου της εκτόπισής των. Σε πολλές περιπτώσεις οι αποφάσεις αναστέλλονταν και οι εκτοπιζόμενοι απολύονταν ξανά.⁴³ Ο Ρέντης ύστερα από επικρίσεις ορισμένων αντιπολιτευόμενων εφημερίδων, λόγω της απόλυσης μεγάλου αριθμού εξορίστων, δήλωσε «ότι αι επικρίσεις αιταί δύναται να ευσταθήσουν», γιατί η προηγούμενη κυβέρνηση προέβη σε αθρόες συλλήψεις και εκτοπίσεις, χωρίς απόφαση των Επιτροπών Ασφαλείας. Η ίδια η κυβέρνηση [Μαξίμου] αναγκάστηκε κι έστειλε στα νησιά επιτροπές, οι οποίες απέλυσαν περίπου 3.500 άτομα. Αυτό σημαίνει ότι ένας μεγάλος αριθμός συλληφθέντων είναι πρόσωπα, που δεν είχαν καμιά ενοχή ή ανάμιξη.⁴⁴

Παρόλο που η «ανταρσία» αποτέλεσε αντικείμενο έντονων συζητήσεων στη Βουλή τόσο στην Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως και λιγότερο σε επίπεδο Ολομέλειας, λόγω των συχνών και παρατεταμένων διακοπών της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής,⁴⁵

41. *Το Βήμα*, 24 Σεπτεμβρίου 1947, *Ο. π.*

42. *Το Βήμα*, 8 Οκτωβρίου 1947, «Εκ 18.000 εξορίστων απελύθησαν 10.000. Θα απολυθούν συντόμως όλοι οι μη επικίνδυνοι».

43. Σύμφωνα με δηλώσεις του Ρέντη. *Το Βήμα*, 10 Οκτωβρίου 1947, «Η εκ νέου εκτόπισις πολιτικών εξορίστων».

44. *Το Βήμα*, 11 Οκτωβρίου 1947, «Η απόλυσις κι άλλων εξορίστων»

45. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι σύμφωνα με δήλωση του βουλευτή Δ. Σφαέλλου από τις 13 Μαΐου 1946 έως 26 Φεβρουαρίου 1947, η Βουλή είχε λειτουργήσει μόνο 34 ημέρες σε Ολομέλεια και επρόκειτο πάλι να διακόψει τις εργασίες της από 28 -2 / 20 -4- 1947, σύμφωνα με το ΚΑ΄ Ψήφισμα της 2ας Μαρτίου 1947. Βλ. Πρακτικά Δ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, περίοδος από 1-10-46 έως 27-2-1947, τόμος Γ΄, Εν Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 1947, Συνεδρίαση 97^η/ 26 Φεβρουαρίου 1947, σ. 1030, στην οποία πραγματοποιήθηκε απολογισμός του μέχρι τότε έργου της κυβέρνησης Μαξίμου.

ποτέ δεν πραγματοποιήθηκε εκτεταμένη συζήτηση για την εκτόπιση – εξορία. Το μόνο που απαντάμε είναι σποραδικές αναφορές με αφορμή τη συζήτηση Ψηφισμάτων ή

για την επικύρωση αναγκαστικών νόμων. Σημαντικότερη από όλες είναι η τοποθέτηση του νεαρού τότε βουλευτή Γ. Μαύρου, ο οποίος αγορεύοντας στη συζήτηση του

σχεδίου ψηφίσματος *«περί αμνηστίας παραδιδόμενων στασιαστών»*, αναφέρθηκε στο ζήτημα των εξορίστων, που *«δημιουργεί απαράδεκτον ομαδικήν ποινικήν ευθύνην δια αδικήματα, τα οποία διέπραζαν άλλοι. Όταν χορηγούμεν αμνηστίαν εις τον Αρχηγόν του ανταρτικού στρατού δεν έχομεν δικαίωμα ούτε νομικώς, ούτε πολιτικώς, ούτε ηθικώς να κρατώμεν εν εκτοπίσει πολίτας εναντίον των οποίων ουδέν απολύτως στοιχείων δράσεως κατά του Κράτους υπάρχει»*.⁴⁶

Το Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως με ανακοίνωσή του διέψευσε τα δημοσιευθέντα σε εφημερίδες του Λαϊκού Κόμματος, ότι το 80% *«των επανελθόντων από την εξορία, εντάχθησαν εις συμμορίας»*. Αναφέρεται ενδεικτικά το παράδειγμα του Πειραιά, όπου από τους 1693 εκτοπισθέντες απολύθηκαν οι 777, οι οποίοι και παρέμειναν στα σπίτια τους. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου από τους 12.000 απολυθέντες μόνο 61 *«προσεχώρησαν εις τας συμμορίας»*⁴⁷ Και διερωτάται: *«Δι' ολίγους εξορίστους ακολουθήσαντας τους αντάρτας, ήτο δίκαιον να δεινοπαθούν εν εξορία δώδεκα χιλιάδες άνθρωποι»*,⁴⁸

Το ανώτατο όμως όριο της εκτόπισης των δύο ετών δεν είχε διάρκεια. Με το Ν. Δ. 687 της 8 Μαΐου 1948, *«Περί μέτρων αναφερομένων εις τους εκτοπιζομένους»*, η κυβέρνηση συνασπισμού του Θ. Σοφούλη, παρείχε την ευκαιρία στις Επιτροπές Ασφαλείας να παρατείνουν την εκτόπιση *«και πέραν του υπ. αριθ. 392/1947 νομ. Διατάγμ. οριζομένου ανωτάτου ορίου των 24 μηνών κατά χρόνον όμως μη δυνάμενον να υπερβή εις εκάστην παράτασιν το εν έτος»*. . Με βάση το νομοθέτημα αυτό υπήρξαν άνθρωποι που παρέμειναν στην εξορία για δέκα ή δεκαπέντε χρόνια μέχρι το 1962, οπότε αυτή καταργήθηκε επίσημα με το Ν. Δ. 4234/30- 7- 1962

Η φιλοσοφία της κυβέρνησης για τη νέα παράταση της εκτόπισης απεικονίζεται στην εισηγητική έκθεση του υπουργού Δικαιοσύνης Α. Αλεξανδρή : *«Κατά τους αμέσως προσεχείς μήνας σοβαρός αριθμός εκ των εκτοπίσει τελούντων συμπληρώνει το*

46. Πρακτικά Δ' Αναθεωρητικής Βουλής, περίοδος από 21-4-1947 έως 13-9-1947, τόμος Δ', Εν Αθήναις, Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1947, συνεδρίασις ΡΜΗ'/11 Σεπτεμβρίου 1947, σ. 1497

47. *Το Βήμα*, 4 Δεκεμβρίου 1947, «Εκ των 12.000 επανελθόντων εξορίστων μόνο 61 προσεχώρησαν εις συμμορίας».

48. *Το Βήμα*, 3 Δεκεμβρίου 1947, «Ο θόρυβος διά τους επανελθόντας εξορίστους. Ανακριβές ότι ενετάχθησαν εις τα συμμορίας».

ανώτατον όριον της εκτοπίσεως και συνεπώς πρέπει να αφεθώσιν ελεύθερα. Η αναρχοκομμουνιστική όμως ανταρσία συνεχίζεται έντονος και η απόλυσις των ατόμων τούτων

εκ του τόπου της εκτοπίσεως θα εσήμαινεν εν τοις πράγμασιν ενίσχυσιν του συμμοριακού αγώνος, διότι και τα μέτρα της καταδιώξεως των συμμοριτών θα εδυσχέραινε και

τον αριθμόν αυτών θα επηύξυνε διά της εντάξεως εις την ενεργόν συμμοριακήν δράσιν, μεγάλου μέρους εκ του αριθμού των διά των ανωτέρω λόγον απολυθησομένων [...]».⁴⁹

Οι συνθήκες διαβίωσης στους τόπους εκτόπισης και εξορίας ποικίλουν, ενώ φαίνεται ότι υπήρχε ελευθερία κινήσεων μέχρι το τέλος του 1947, με δεδομένο την έλλειψη νομοθετικού πλαισίου, που να καθορίζει τις συνθήκες παραμονής και διαβίωσης.⁵⁰ Ο μόνος περιορισμός που υφίστανται είναι ότι οι εκτοπιζόμενοι τελούσαν υπό αστυνομική επιτήρηση, *«απομακρυνόμενοι δε του τόπου της εκτοπίσεώς των άνευ αδείας, τιμωρούνται δια φυλακίσεως τουλάχιστον εξ μηνών»*.⁵¹

Λόγω του διαρκώς αυξανόμενου αριθμού των πολιτικών κρατουμένων⁵² και με αφορμή την απόδραση του Παρτσαλίδη και των Αφών Παπαρήγα από την Ικαρία η κυβέρνηση Σοφούλη με τον Α. Ν. 511/31 Δεκ. 1947 *«Περί μέτρων αναφερομένων εις τους υπό εκτόπισιν διατελούντας»*, περιόρισε την ελευθερία των κινήσεών τους. Έτσι παρεχόταν η δυνατότητα στις αστυνομικές αρχές, στην περιφέρεια των οποίων βρίσκονταν εκτοπισμένοι να καλούν αυτούς απεριορίστα σε προσκλητήρια, ν' απαγορεύουν την κυκλοφορία ορισμένες ώρες της νύχτας, οποιαδήποτε συγκέντρωση την ίδρυση *«πάσης φύσεως συλλόγων, λεσχών και εντευκτηρίων»*, την έκδοση εντύπων ή χειρογράφων, τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν επιβλαβή στη δημόσια τάξη, και την άσκηση του επαγγέλματός των, εφόσον αυτό δεν γινόταν για καθαρά βιοποριστικούς σκοπούς. Δινόταν επίσης η δυνατότητα ελέγχου της προσωπικής αλληλογραφίας και κάθε αντικειμένου που ελάμβαναν, ενώ καθοριζόταν το ανώτατο χρηματικό ποσό, που μπορούσε να κατέχει κάθε εξόριστος, σύμφωνα με

τον εσωτερικό κανονισμό των φυλακών. Το καινούριο όμως στοιχείο είναι ότι παρείχε το δικαίωμα στο Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως να οργανώνει τη ζωή των εκτοπισμένων, σε πειθαρχημένη βάση, σύμφωνα με τον Α. Ν. 2430/1940.⁵³

49. Η έκθεση αυτή δημοσιεύεται στο: Βασιλείου Κ. Σ.: ό. π. σ. 39

50. Ο σχετικός νόμος 1075/1938, όπως αναφέραμε καταργήθηκε με τον Α. Ν. 890/1946

51. Ν. Δ. 392 της 19^{ης} Αυγούστου 1947, άρ. 2

52. *Το Βήμα*, 11, 16 & 27 Ιανουαρίου 1948, «Νέες εκτοπίσεις στην Ικαρία. Δημοσίευση ονομαστικών καταλόγων».

53. Ο Α. Ν. 2430/1940 «*Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Νόμου 5539/1932 'περί Μονοπωλίου Ναρκωτικών'*», στο άρθρο 6 § 2, (ΦΕΚ209/6-7-1940 τ. Α'), αναφέρεται στις συνθήκες διαβίωσης. Έτσι οι εκτοπισμένοι μπορούσαν ύστερα από απόφαση του Υφυπουργού Δημοσίας Ασφαλείας «*να συγκεντρώνονται εις ιδιαίτερον χώρον οργανούμενοι εις πειθαρχημένην διαβίωσιν και υποχρεούμενοι εις εργασίας...*».

Ο νόμος αυτός επειδή εκδόθηκε χωρίς προηγούμενη εξουσιοδότηση της Βουλής επικυρώθηκε με το Ν. 539/11 Φεβρουαρίου 1948. Στην εισηγητική του έκθεση ο Υπουργός Δημοσίας Τάξεως Κ. Ρέντης δικαιολογεί την εκτόπιση ως άμυνα του Κράτους «*κατά της συνεχιζόμενης ανταρσίας*». Η αύξηση όμως του αριθμού των εκτοπισμένων έχει ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση «*εις ωρισμένας νήσους αναρχικών στοιχείων άτινα και εν εκτοπίσει διατελούντα, συνεχίζουν υπό τα όμματα των εντεταλμένων με την επιτήρησίν των οργάνων, την εγκληματικήν αυτών κατά της Κοινωνίας και της Πατρίδος δράσιν, προπαγανδίζοντα τας ανατρεπτικάς αυτών ιδέας εις τους φιλησύχους κατοίκους των Νήσων, συσπειρούμενα εις συνωμοτικάς οργανώσεις, τρομοκρατούντα τους μεταξύ αυτών αθνεστέρους εις επαναστατικότητα εκτοπισμένους και οργανώνοντα σχέδια αποδράσεως αυτών*».⁵⁴ Για τους παραπάνω λόγους επιδιώκεται η ενίσχυση των δικαιωμάτων της Αστυνομικής Αρχής που είναι επιφορτισμένη με την επιτήρησή τους. Ταυτόχρονα είναι δυνατό να στερηθούν ορισμένα από τα (ατομικά) δικαιώματα που οι νόμοι εξασφαλίζουν στους άλλους πολίτες, «*διότι δεν είναι δυνατόν να απολαύουν των αγαθών του φιλελευθερισμού οι έχοντες ως έργον την ανατροπήν της Κοινωνίας και την υποδούλωσιν του Έθνους*».⁵⁵

Ύστερα από πρόταση του βουλευτή Ν. Καράμπελα και σύμφωνη γνώμη του υπουργού Δημοσίας Τάξεως Ρέντη, «*ίνα μη λαμβάνουν χρήματα οι Δημόσιοι υπάλληλοι, οι εκτοπισθέντες*»⁵⁶ απαλείφθηκε η σχετική αναφορά που υπήρχε στον 511/1947.

Σύμφωνα με έκθεση του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, τον Ιούνιο-Ιούλιο του 1948, ο συνολικός αριθμός των εκτοπισμένων με απόφαση των Επιτροπών Ασφαλείας ξεπερνούσε τις 16.000. Από αυτούς 7.283 άνδρες βρίσκονταν στην Ικαρία διασκορπισμένοι σε χωριά και υπό αστυνομική επιτήρηση, 8.111 άντρες στη Γιάρο περιορισμένοι σε στρατόπεδο και 1.050 γυναίκες στη Χίο, κλεισμένες σε στρατόπεδο

και ανάμεσά τους 57 παιδιά.⁵⁷ Στους παραπάνω αριθμούς δεν συμπεριλαμβάνονται οι έγκλειστοι του στρατοπέδου της Μακρονήσου, που την εποχή αυτή ανέρχονται σε 15.224 άνδρες.⁵⁸ Σύμφωνα με επιστολή της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι, στην εφημερί-

54. Κώδιξ Θέμιδος 1948, σ. 30

55. Ο. π.

56. Πρακτικά Συνεδριάσεων Δ' Αναθεωρητικής Βουλής, περίοδος από 1-11-1947 έως 23-1-1948, τόμος Α', Εν Αθήναις, Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου 1948, Συνεδριάσεις ΜΒ'22 Ιανουαρίου 1948, σ. 469. Στους εκτοπισμένους δημοσίου υπαλλήλους όσο και σε αυτούς των ΝΠΔΔ, «καταβάλλονται αι υπό των κειμένων διατάξεων καθοριζόμεναι εκάστοτε αποδοχαί και οικονομικά ενισχύσεις» (Α. Ν. 511/1947 άρθρο 4 § 2). Ύστερα από την πρόταση Καράμπελα, διαμορφώθηκε ως εξής: «Οι υπάλληλοι ούτοι στερούνται του μισθού και των αποδοχών των, λαμβάνοντες τα όσα χορηγούνται εις τους εν ταις φυλακαίς κρατούμενους». Ν. 539/1948 άρ. 4 § 2.

57. Αλιβιζάτος, ό. π. σ. 466 & Κούνδουρος, ό. π., σ. 139

58. Κουνδούρος, ό. π. σ. 140

δα Le Monde στο τέλος του 1949 κρατούνταν σε στρατόπεδα συγκεντρώσεων 20.291 άτομα.⁵⁹ Έκτοτε ο αριθμός των εξορίστων βαίνει διαρκώς μειούμενος⁶⁰ έως την επίσημη κατάργηση της εκτόπισης με το Ν. Δ. 4234 *«Περί ρυθμίσεως θεμάτων αφορώντων την ασφάλειαν της χώρας»*. (ΦΕΚ 116/30 Ιουλίου 1962). Όσοι βρίσκονταν ακόμη στην εξορία⁶¹ με βάση το ν. 687/1948 ήταν πλέον ελεύθεροι, εφόσον έπαυε να υφίσταται *«από της δημοσιεύσεως του παρόντος, εάν αυτή διήρκησεν ενσυνεχεία επί πλήρην διετίαν»* (άρ. 3 § 7).

Το ΣτΕ ύστερα από προσφυγή εκτοπισμένου για παράταση του χρόνου εκτόπισής του από την Πρωτοβάθμια Επιτροπή Ασφαλείας και την απόρριψη της έφεσής του από την αντίστοιχη Δευτεροβάθμια Επιτροπή εξέδωσε την υπ. αρ. 724/1954 απόφασή του.⁶² Σύμφωνα μ' αυτήν η *«εκτόπισις προσώπων επικινδύνων εις δημοσίαν ασφάλειαν αποτελεί προοληπτικόν διοικητικόν μέτρον και όχι ποινήν. Όθεν νόμοι επιτρέποντες επιβολήν εκτοπίσεως δεν αντίκεινται εις το Σύνταγμα (άρ. 28). Η κατά την έννοιαν του ν. δ. 392/1947 άρ.1§ 1 «ανταρσία» δεν δύναται να θεωρηθεί ως τερματισθείσα, ως μη ορισθέντος τούτου διά ρητής νομοθετικής διατάξεως. Εντός του πλαισίου της διά του ν. 2329/1953 κυρωθείσης από 4-11-1950 Διεθνούς Συμβάσεως της Ρώμης (άρ. 5) κείται παρεκκλίσις από της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όταν αύται δικαιολογούνται εκ δημοσίου κινδύνου απειλούντος την ζωήν του έθνους. Αιτιολογία εν αποφάσει Επιτροπής Ασφαλείας περιέχουσα συν τοις άλλοις και αιτίαισιν, ότι ο εκτοπισθείς δεν επέδειξε δείγματα ιδεολογικής μεταστροφής προς την εθνικόφρονα παράταξιν είναι νόμιμος και δεν*

πάσχει κατάχρησιν εξουσίας, εφόσον ο χαρακτηρισμός αυτού ως επικινδύνου στηρίζεται εις την όλην διαγωγήν αυτού».

Σύμφωνα με τον Αλ. Σβώλο η διοικητική εκτόπιση θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι δεν προσκρούει στο Σύνταγμα « *εάν επρόκειτο περί απλού περιορισμού μικράς διάρκειας*». ⁶³ Η λογική όμως του ΣτΕ περί παράτασης του χρόνου εκτοπίσεως, «εφόσον διαρκεί η ανταρσία», σύμφωνα με το Ν. Δ. 687/1948 είναι αστήρικτη. Η ανταρσία πρέπει να θεωρηθεί ότι έχει λήξει, λόγω της στρατιωτικής συντριβής των ανταρτών και της αποχώρησής τους από τη χώρα και της πλήρους εσωτερικής ομαλότητας που

59. Ό. π. σ. 139

60. Όταν ο Κ. Καραμανλής έγινε για πρώτη φορά πρωθυπουργός υπήρχαν 898 εκτοπισμένοι. Πηγή: Κούνδουρος, ό. π. σ. 152

61. Σύμφωνα με ανεπίσημες πηγές το Μάρτιο του 1962 υπήρχαν 296 εκτοπισμένοι. Ό. π. σ. 160

62. Εισηγητής ήταν ο σύμβουλος Γ. Χαμπούρης και δικηγόροι οι Ηλ. Ηλιού, Α. Σβώλος και Ι. Καραμπελλόπουλος. Νέον Δίκαιον, 1954, σ. 466

63. Σβώλος Αλ.: «*Εκτόπιση*». Σχόλιο στην απόφαση 724/1954 του ΣτΕ. Νέον Δίκαιον, 1954, σ. 466
έχει επέλθει, με αποτέλεσμα να μην υφίσταται πλέον «*συμμοριακός αγών*» και η δυνατότητα ένταξης σ' αυτόν «*των απολυθησομένων εκ της εκτοπίσεως*».

Εκείνο όμως που είναι νομικά αστήρικτο είναι η εμμονή του ΣτΕ να κηρυχθεί η ανταρσία ότι έχει λήξει με νόμο, σαν να επρόκειτο μεταξύ εμπολέμων κρατών. «*Αλλ' εφαρμογή των επί πολέμου Κρατών κρατούντων δεν είναι νοητή εν προκειμένω*». ⁶⁴ Με βάση τη σχετική νομοθεσία της περιόδου, το κράτος θεώρησε την ανταρσία ως σύνολο επί μέρους αδικημάτων «*μηδέποτε δεχθέντος να θεωρήσει τους κατ' αυτού λαβόντας τα όπλα ως 'εμπολέμους'*». ⁶⁵ Αν λοιπόν η ανταρσία δεν κηρυχθεί με νόμο ότι έχει τερματισθεί, η σχετική νομοθεσία θα εξακολουθήσει να ισχύει στο διηνεκές. Επιπλέον το ΣτΕ δεν δεχόταν ως επαρκές στοιχείο τον καθορισμό του χρόνου της ανταρσίας σε διάφορα νομοθετήματα. ⁶⁶

Πέρα από τα παραπάνω ο θεσμός της διοικητικής εκτόπισης έρχεται σε αντίθεση με τη Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 2329/1953. Αν και στο άρθρο 5 αναφέρονται περιπτώσεις στέρησης της προσωπικής ελευθερίας, επειδή ο συλληφθείς διέπραξε ή θα διαπράξει επιχείρημα, η εκτόπιση δεν περιλαμβάνεται μεταξύ αυτών. Επιπλέον το κράτος έχει την υποχρέωση «*όπως ούτος παραπεμφθεί συντόμως ενώπιον δικαστού [...] διά να δικασθεί εντός λογικής προθεσμίας ή απολυθεί κατά την διαδικασία*». ⁶⁷ Για όλους τους παραπάνω λόγους θεωρεί την παραπάνω απόφαση του ΣτΕ νομικά αστήρικτη και λανθασμένη.

Με αφορμή τις εκτοπίσεις που πραγματοποιήθηκαν από τη δικτατορία με το θέμα ασχολήθηκαν πρώην δικαστικοί. Δεν είναι αντίθετοι με το θεσμό ως ποινή, αλλά μόνο όταν επιβάλλεται από δικαστήριο. Θεωρούν ότι η διοικητική εκτόπιση, όταν επιβάλλεται από την εκτελεστική εξουσία συνεπάγεται στέρηση της προσωπικής ελευθερίας του ατόμου και κατά συνέπεια είναι αντισυνταγματική. Όταν όμως αυτές πραγματοποιούνται «υπό δικαστικών έλεγχων» παρέχονται όλες οι απαραίτητες εγγυήσεις γιατί αυτή «αποτελεί εγγύησιν διά την προσωπικήν ελευθερίαν, ως προστατεύουσαν αυτήν από πάσης τυχόν αυθαιρεσίας της Διοικήσεως»,⁶⁸ ως ανεξάρτητη

64. Σβώλου Ι. Α. – Βλάχου Κ. Γ., ό. π. σ. 321

65. Ό. π. σ. 322

66. Αναφερόμαστε στο ν.1854/1951 «περί απονομή συντάξεως κ.λ.π.», που όριζε «ότι η διάρκεια του αγώνος κατά των κομμουνιστοσυμμοριτών άρχεται από 1-4-1946 και εξικνείτο μέχρι 31-10-1949» (άρ.36 §7) για να παραταθεί αργότερα μέχρι 31-12-1950. Επίσης το ν. 2058/1952 «Περί μέτρων ειρηνεύσεως», στον οποίο αναφέρεται ως διάρκεια του αντισυμμοριακού αγώνος το χρονικό διάστημα από 1-4-1946 έως 31-12-1949 (άρ. 32)

67. Σβώλου Ι. Α – Βλάχου Κ. Γ., ό. π. σ. 323

68. Αλ. Φλώρου: «Η αντισυνταγματικότητα των νόμων περί διοικητικής εκτοπίσεως», *Το Βήμα*, 20 Ιουνίου 1972. Ανάλογες απόψεις διατυπώνονται στα: Αντ. Φλώρου: «Η διαδικασία των εκτοπίσεων», *Το Βήμα*, 15 Αυγούστου 1970 & «Οι εκτοπίσεις», *Το Βήμα*, 30 Αυγούστου 1972

εξουσία. Κατά τον καθηγητή Μάνεση μόνο μέσω της δικαστικής εξουσίας αποφεύγεται «η σύγχυσις της ασφάλειας του κράτους προς την ασφάλειαν των εκάστοτε κυβερνώντων, οι οποίοι δεν πρέπει να χρησιμοποιούν αυτήν (ασφάλειαν του Κράτους) ως πρόφασιν καταπίεσεως των πολιτικών αντιπάλων των».⁶⁹

Με τη νομιμότητα ή μη της διοικητικής εκτόπισης ασχολήθηκε και ο Κ. Δημάκης με μία εμπεριστατωμένη μελέτη.⁷⁰ Διαρθρώνεται σε τρία βασικά μέρη: Στους νόμους περί εκτοπίσεως, στην έννοια της πολιτικής ελευθερίας όπως είναι διατυπωμένη στο Σύνταγμα και στη Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης.

Ο βασικός νόμος με βάση τον οποίο πραγματοποιούνταν οι εκτοπίσεις από το 1946 μέχρι την κατάργησή τους ήταν το Ν. Δ. της 4^{ης} Μαΐου 1946⁷¹, που επανέφερε σε ισχύ την § 7 του άρθρου 2 του Ν. Δ. του 1924. Οι Επιτροπές Ασφαλείας είχαν το δικαίωμα να εκτοπίζουν κάθε άτομο «υπόπτου υποθάλψεως [...] ή άλλων πράξεων αντικειμένων εις την δημόσιαν τάξιν και ασφάλειαν της χώρας».

Γύρω από την ερμηνεία της διάταξης αυτής εγέρθηκαν πολλές αντιρρήσεις και δημιουργήθηκαν αρκετά νομικά προβλήματα, γιατί δεν ήταν σαφές αν η διάταξη αυτή αναφερόταν σε κάθε πράξη των αδικημάτων που κατονομάζονται (υπόπτοι υποθάλψεως ληστών, φυγοδίκων και ατόμων υπόπτων διαπράξεως λαθρεμπορίας) ή σε κάθε πράξη «αντικείμενην εις την δημόσιαν ασφάλειαν». Ο Δημάκης υποστήριξε

ότι οι άλλες πράξεις είναι συναφείς με τα αναφερόμενα αδικήματα. Άρα με βάση την παραπάνω ερμηνεία η Διοίκηση δεν είχε το δικαίωμα να προβαίνει σε εκτοπίσεις *«των υπόπτων διαδόσεως πολιτικών ιδεών, έστω και αν η διάδοσις τούτων αποτελεί ποινικώς κολάσιμον πράξιν»*.⁷² Ας σημειωθεί ότι και κανένας από τους μεταγενέστερους νόμους σχετικός με την εκτόπιση⁷³ περιελάμβανε διάταξη που εξουσιοδοτούσε τις Επιτροπές Ασφαλείας να προβαίνει σε εκτοπίσεις προσώπων. Κατά συνέπεια εφόσον η διάταξη αυτή δεν έχει το περιεχόμενο που της αποδόθηκε *«η Διοικήσεις εκ πλάνης επίστευσε ότι ηδύνατο επί ταύτης να στηρίζει τας εκτοπίσεις ατόμων υπόπτων*

69. Αναφέρεται στο Αλ. Φλώρου: Η Διοικητική Εκτόπισις,, *Το Βήμα*, 4 Φεβρουαρίου 1971.

70. Δημάκη Κ. Ι : *Η εκτόπισις ως διοικητικόν μέτρον διώξεως ιδεών*, Νέον Δίκαιον, Φεβρουάριος – Μάρτιος 1961, σσ. 65 – 77

71. Όλη η προηγούμενη νομοθεσία σχετική με τις εκτοπίσεις καταργήθηκε (όπως προαναφέραμε) με τον Α. Ν. 890/1946 ή με προγενέστερα νομοθετήματα. Δημάκη Κ. Ι : Ο. π. σ. 70. Αντίθετα ο Αλιβιζάτος υποστηρίζει ότι «η διοικητική εκτόπιση «όπως τη ρύθμιζαν οι πριν του 1936 νόμοι, έπεσε σιωπηρά σε αχρηστία». Αλιβιζάτος Ν.: Ο. π. σ. 459 Ο Κούνδουρος (σ. 129) αναφέρεται σε «νομοτεχνικό ξεκαθάρισμα». Όλη η νομοθεσία του «Νέου Κράτους» καταργήθηκε από την εξόριστη Ελληνική κυβέρνηση του Καΐρου με τη Σ. Π. της 4^{ης} Φεβρουαρίου 1942, που καταργούσε το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου 1936 και κατά συνέπεια και τους νόμους του.

72. Δημάκη Κ. Ι : ό. π. σ. 68

73. Ν. Δ. 25^{ης} Φεβρουαρίου 1947, Ν. Δ. 392/ 1947, Ν. Δ. 511/1947, Ν. Δ. 687/1948 κ. ά.

διά τα πολιτικά των φρονήματα».⁷⁴

Το δεύτερο ζήτημα το οποίο γεννάται είναι αν ανέχεται το Σύνταγμα (1864/1911) τη δίωξη των πολιτικών ή άλλων ιδεών, έστω και με την εγγύηση της δικαστικής εξουσίας. Το άρθρο 4 εγγυάται την ελευθερία του ατόμου, στην οποία εξέχουσα θέση κατέχει η ελευθερία των ιδεών. Άρα εγγυάται και την ελεύθερη πολιτική δράση. Ανέχεται όμως και κάποιους περιορισμούς στην ελευθερία, όταν αυτοί επιβάλλονται με νόμο. Οι περιορισμοί αυτοί είναι ανεκτοί, όταν τείνουν να προλάβουν συγκρούσεις, που θα οδηγούσαν ενδεχομένως στη μείωση ή τη στέρηση των ατομικών δικαιωμάτων, ενώ είναι απαράδεκτοι όταν αρνούνται ή καταλύουν την ελευθερία και έχουν θέση, όταν επιβάλλονται σε όλους. Δεν είναι κατανοητοί όταν κηρύσσουν εκτός νόμου ορισμένες ιδέες ή απαγορεύουν σε άτομα ή ομάδες τη διάδοση των ιδεών αυτών. Έτσι μονοπωλείται η πολιτική ζωή. Ας μη ξεχνάμε ότι η ουσία της δημοκρατίας είναι η γέννηση και η ανεμπόδιστη κυκλοφορία κάθε είδους ιδεών, όπως και η καθολική εφαρμογή της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας.

Κατά συνέπεια η άρνηση ή απαγόρευση ορισμένων ιδεών με νόμο και η δίωξη ακόμα και από τη δικαστική εξουσία των οπαδών των ιδεών αυτών αντίκειται προς το Σύνταγμα. *«Όσο υπάρχουν και ισχύουν αι αξιωματικά αρχαί της λαϊκής κυριαρχίας,*

της ελευθερίας και της ισότητας, αι διακρίσεις και οι διωγμοί των πολιτών εξ αιτίας των ιδεών των, είναι συνταγματικώς απαράδεκτοι».⁷⁵

Σε ότι αφορά τη Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης – η οποία βέβαια δεν ίσχυε την εποχή του εμφυλίου – από τη στιγμή που αυτή κυρώθηκε από την Ελλάδα, καταργήθηκαν από αυτήν όλοι οι εσωτερικοί νόμοι και τα ψηφίσματα που ήταν αντίθετα με το περιεχόμενό της.

Συμπερασματικά, εκτόπιση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά μόνο με δικαστική απόφαση, ύστερα από καταδίκη για αδίκημα που διαπράχθηκε και για το οποίο προβλέπει ο νόμος ποινή εκτόπισης. *«Αλλά και εις την περίπτωση ακόμη ταύτην, δεν θα δύναται να επιβληθεί εκτόπισις ή άλλη ποινή διά τας πεποιθήσεις και ιδέας ή την διάδοσιν ιδεών, συνεπώς και την πολιτικήν δράσιν, διότι ταύτα δεν επιτρέπεται υπό του Συντάγματος να αναχθούν εις αδίκημα»*.⁷⁶

Κατά τον Ν. Αλιβιζάτο η μέθοδος των εκτοπίσεων γνώρισε κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου μια **ποιοτική** έξαρση, «γιατί για πρώτη φορά εφαρμόστηκε για μια

74. Δημάκη Κ. Ι.: ό. π. σ. 71

75. Ο. π., σ. 74

76. Ο. π., σ. 77

μαζική καταστολή, πέρα από κάθε έννοια εξατομίκευσης, όχι βέβαια της ποινής – αφού θεωρητικά, δεν επρόκειτο για ποινή, αλλά για διοικητικό μέτρο – αλλά της υποψίας.»⁷⁷ Με βάση τη λογική αυτή εκτοπίστηκαν χιλιάδες άτομα⁷⁸ με την υποψία ότι βοηθούσαν τις δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού, χωρίς προηγούμενη απόφαση των Επιτροπών Ασφαλείας⁷⁹ ή και ολόκληρες οικογένειες στρατιωτικών, οι οποίοι είχαν προσχωρήσει στις δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού, για να διαπράξουν κάποιο από τα αδικήματα του Γ΄ Ψηφίσματος, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 98/1946.

Ποσοτική, «γιατί η συγκέντρωση των ‘υπόπτων’ σ’ ένα στρατόπεδο αναμορφώσεως, όπως αυτό της Μακρονήσου, δεν είχε πια ως πρωταρχικό στόχο την απομάκρυνση υπόπτων ατόμων από τον κοινωνικό τους περίγυρο [...], αλλά την εξασφάλιση της ανάνηψής’ τους [...] διαμέσου πολλαπλών πιέσεων που αποσκοπούσαν να σπάσουν την πίστη τους και να συντρίψουν την προσωπικότητά τους. Στόχος μακροπρόθεσμος, συστατικό στοιχείο του οποίου αποτελούσε η πρακτική των «δηλώσεων μετανοίας», η ιδέα αυτή της «ανάνηψης» βασιζόταν σε μια ιδιαίτερη διασταλτική αντίληψη της τιμωρίας της «ανατρεπτικής» βούλησης, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε εξωτερική της με συγκεκριμένες πράξεις αντίληψη

η οποία απετέλεσε το θεμελιακό στοιχείο της νομοθεσίας έκτακτης ανάγκης που υιοθετήθηκε κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής [...]⁸⁰

77. Αλιβιζάτος, ό. π. σ. 470

78. Τέτοιου είδους εκτόπιση συνέβη κατά τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο, όταν με εντολή του στρατηγού Θ. Τσακαλώτου, συνελήφθησαν περισσότερα από 4.500 άτομα, για τα οποία υπήρχαν υπόνοιες ότι βοηθούσαν τους αντάρτες. Αβέρωφ – Τσιτσίκας, *Φωτιά και τσεκούρι, Ελλάδα 1946-1949 και τα προηγούμενα*, Αθήνα, Εστία⁷ 1996, σ. 409. Παρόμοιες εκτοπίσεις συνέβησαν στο εξάμηνο που ο Ζέρβας διετέλεσε υπουργός Δημοσίας Τάξεως.

79. Οι μεγάλης κλίμακας εκτοπίσεις χωρίς προηγούμενη απόφαση των Επιτροπών Ασφαλείας φαίνεται ότι αποφασίζονταν από τα Υπουργεία Εσωτερικών και Δημοσίας Τάξεως, κάνοντας χρήση του Α. Ν. της 23^{ης} Οκτ. 1935 «Περί εκτοπίσεως ατόμων ...», οποίος όμως επίσημα είχε καταργηθεί. (Βλ. σημείωση 70).

Ύστερα από προσφυγή 40 περίπου εκτοπισμένων, χωρίς προηγούμενη απόφαση των Επιτροπών Ασφαλείας, το Συμβούλιο Εφετών Αθηνών απέρριψε τις μηνύσεις για παράνομες συλλήψεις και φυλακίσεις με το εξής σκεπτικό: «Λόγω της οσημέραι εντεινομένης δράσεως των αναρχικών οργανώσεων και των υποκειμένων αυταίς συμμοριακών ομάδων, των πληροφοριών περί επικείμενης επεκτάσεως των επαναστατικών ενεργειών και εν αυτή τη πρωτεύουσα και του εντεύθεν εξυπακουσμένου αμέσου και άλλως αναποτρέπτου κινδύνου δι' αυτήν ταύτην την υπόστασιν του κράτους και το δικαίωμα υπ' ῥξεως των νομιμοφρόνων πολιτών, εκρίθη εκρίθη συμφώνως προς το άρθρον 4 της Σ. Π. Θ' της 20^{ης} Νοεμβρίου 1935, η απόφασις της Κυβερνήσεως βάσει της οποίας εγένοντο εις σχετικώς ευρείαν κλίμακα νύκτωρ κατ' οίκον συλλήψεις των κατά τας πληροφορίας των αρμοδίων καταδιωκτικών αρχών υπόπτων συμμετοχής εις τας απειλουμένας αναρχικάς εκδηλώσεις [...] Αι ούτω ενεργηθείσαι συλλήψεις, άνευ αποφάσεως των Επιτροπών Ασφαλείας ούτε παράνομον κράτησιν συνιστούν, ούτε διατάραξιν της οικοακής ειρήνης [...] υφισταμένης καταστάσεως ανάγκης, αιρούσης τον άδικον χαρακτήρα της πράξεως».

Βούλευμα 3076/1947 Συμβουλίου Εφετών Αθηνών, Σύνοψις Νομολογίας, 1935-1952, τ. Γ', σ. 584-585, Αθήναι, έκδ. Αρχείου Νομολογίας 1954

80. Αλιβιζάτος, ό. π. σσ. 471-472

Γενικά οι εκτοπίσεις ατόμων σ' έναν εμφύλιο πόλεμο δεν μπορούν να θεωρηθούν ασυμβίβαστες, λόγω της εχθρικής στάσης που αναπτύσσεται ανάμεσα στα αντίπαλα στρατόπεδα. Η εφαρμογή όμως αντιποίνων, όπως η εκτόπιση οικογενειών ανταρτών ή μεγαλύτερων ομάδων ή ακόμα και χωριών, ήταν ένα μέτρο ιδιαίτερα σκληρό, χωρίς να συνέντευχεν λόγοι εθνικής ασφάλειας. Μπορούμε να το θεωρήσουμε «κατάλοιπο των απαρχαιωμένων θεωριών του ψυχολογικού καταναγκασμού στο ποινικό δίκαιο»,⁸¹ το οποίο τελικά δημιούργησε περισσότερους εχθρούς και φανατικούς αντιπάλους.

Η θέσπιση έκτακτων μέτρων απέδειξε τον κίνδυνο που εμπεριέχουν οι έκτακτες διαδικασίες και η γρήγορη απονομή δικαιοσύνης, χωρίς να παρέχονται οι απαραίτητες δικονομικές και άλλες εγγυήσεις στους κατηγορούμενους. Η σκληρότητα του θεσμικού οπλοστασίου αυτής της εποχής αναγνωρίστηκε από την ίδια την Πολιτεία, λίγο μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου: «[...] 7. Κατά την περίοδον της ανταρσίας και του συμμοριτοπολέμου ελήφθησαν σκληρά μέτρα οία επέβαλον αι περιστάσεις. Τα μέτρα ταύτα, ως εκ των συνθηκών υπό τας οποίας

ελαμβάνοντο, φυσικό ήτο να πλήξουν και πρόσωπα τα οποία ή δεν είχαν καμμίαν συμμετοχήν εις την ανταρσίαν ή είχαν επουσιώδη ανάμιξιν εις αυτήν [...]. Αι επιβληθείσαι προς τα πρόσωπα τούτα πολλάκις αυστηρόταται ποιναί, εάν εδικαιολογούντο υπό τας τότε συνθήκας [...], σήμερον ότε η ανταρσία κατεστάλη δεν δικαιολογούνται». ⁸²

81. Κούνδουρος, ό. π., σ. 140

82. Εισηγητική έκθεση υπουργού Δικαιοσύνης της 12^{ης} Δεκεμβρίου 1951, για το νόμο 2058/1952 «Περί μέτρων ειρηνεύσεως» Κώδιξ Θέμιδος 1952, σ. 206

Δ' ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Έντυπο σχεδίου εξυγίανσης

2. Τύπος δήλωσης νομιμοφροσύνης

3. Πίνακας απολυθέντων υπαλλήλων με βάση το Θ' Ψήφισμα

4. Νομοθετήματα εμφυλίου πολέμου

5. Νομοθεσία εξυγίανσης δημοσίων υπηρεσιών

6. Νομοθεσία εκτόπισης – εξορίας

1. ΕΝΤΥΠΟ ΣΧΕΔΙΟΥ

ΝΑ ΠΩΣ ΘΑ ΓΙΝΕΙ Η "ΕΞΥΓΙΑΝΣΗ,"

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΥΓΙΕΙΝΗΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΟΝ Ι.

Εν Αθήναις τη Δύσουςτου
1946

ΣΧΕΔΙΟΝ

Πρός

Αριθ. Εμπ. Πρωτ. Τμήμα Αστυνομίας πόλεων Αθηνών
Ενταύθα

Παρακαλούμεν όπως μεριμνήσετε διά τήν όσο τώ δυνατόν ταχυ-
τέραν αποστολήν ήμιν στοιχείων περί τῆς δόξης δράσεως κατά τε τήν περίλη-
ξιν τῆς κατ' οὐκ καί τήν μεταπελευθερωτικήν τῆς αὐτῆς ἄχρι σήμερον
τοῦ γεννηθέντος
ἐν κατοικοῦντος εἰς τήν περιφέρει-
αν τοῦ ὑμετέρου τμήματος καί ἐπὶ τῆς δόξης
ὑπηρετοῦντος δέ παρὰ τῆς

Εντολή Υπουργοῦ
Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΧΡ. ΤΣΥΡΩΝΗΣ

Σχόλιο εφημερίδας: Το έγγραφο αυτό δείχνει πολύ καθαρά ποία πρόκειται να είναι τα κριτήρια, επί τη βάσει των οποίων θα γίνει η «εξυγίανση» των δημοσίων υπαλλήλων. Η υπαλληλική ιδιότητα, η στάση κατά τη διάρκεια της κατοχής θα κριθούν ανάλογα με τα στοιχεία που θα δώσουν οι υπηρεσίες Ασφαλείας των αστυνομικών τμημάτων., *Ελεύθερη Ελλάδα*, 21 Αυγούστου 1946.

2. ΤΥΠΟΣ ΔΗΛΩΣΗΣ ΝΟΜΙΜΟΦΡΟΣΥΝΗΣ

Ο τύπος της δηλώσεως στην οποία έπρεπε ν' απαντήσουν οι δημόσιοι υπάλληλοι και ο οποίος καθορίστηκε από το Υπουργικό Συμβούλιο έχει ως εξής :

- Μήπως εχρησιμοποιήσατε μέχρι σήμερα άλλα ονόματα πλην του γνησίου και ποία ;
- Πού διαμείνατε από 1 Μαΐου 1941 ;
- Υπήρξατε ποτέ μέχρι σήμερα μέλος Κομμουνιστικής ή άλλης οργανώσεως αποτελούσης όργανον του ΚΚΕ ή εξυπηρετούσης τους σκοπούς του ; (ιδίως ΚΚΕ, ΕΑΜ, ΑΚΕ, ΕΛΑΣ, ΕΤΑ, ΟΠΛΑ, ΕΠΟΝ, Εθνική Αλληλεγγύη, Αυτοάμυνα κλπ.), ποίας και κατά ποία χρονικά διαστήματα; Ή ελάβατε ποτέ αμέσως ή εμμέσως μέρος εις διενέργειαν εράνου υπέρ τινός των οργανώσεων τούτων ή υπέρ των οπαδών αυτών ή υπέρ του σκοπού ον αύται επιδιώκουν, είτε κατ' εντολήν των οργανώσεων τούτων, είτε και τη ίδια πρωτοβουλία σας;
- Εξακολουθείτε σήμερα να είσθε μέλος τοιαύτης οργανώσεως και ποίας; Μήπως έχετε εν αυτή άλλο όνομα και ποίον ;
- Μήπως συνεργάσθητε ή συνεργάζεσθε αμέσως ή εμμέσως μετά τίνος τοιαύτης οργανώσεως, χωρίς να είσθε μέλος αυτής και ποίας και κατά ποίαν εποχήν;

- Μήπως και χωρίς να είσθε μέλος επροπαγανδίσατε ποτέ ευθέως ή πλαγίως υπέρ τίνος εξ αυτών ;
- Καταδικάζετε τον Κομμουνισμό ως πολιτικήν ιδεολογίαν αποβλέπουσαν την υπό της δυναμικής μειοψηφίας βιαιάν κατάληψιν και διατήρησιν της αρχής ;
- Επιδοκιμάζετε την σημερινήν δράσιν της συμμοριακής σπείρας ;
- Αναγνωρίζετε ότι η εν Ελλάδι συμμοριακή σπείρα και ο εν Ελλάδι Κομμουνισμός δρουν προδοτικώς κατά των συμφερόντων και της ακεραιότητος της χώρας μας και συνεργαζόμενοι μετά γειτονικών Κρατών εχθρικώς προς την Ελλάδα διακειμένων φονεύουν και βασανίζουν αδικαιολογήτως αθώους Έλληνας, πυρπολούν και διαρπάζουν τας περιουσίας των, καταστρέφουν τα κοινωφελή έργα και απάγουν γέροντας και κατοίκους ;
- Είσθε διατεθειμένος να υπηρετήσετε τιμίως και πιστώς την Πατρίδα και το Δημοκρατικόν αυτής καθεστώς ;
- Υπόσχεσθε ότι δεν θέλετε πράξει τι το αντικείμενον προς τας Εθνικάς υποχρεώσεις και προς τα καθήκοντά σας, ως ταύτα διαγράφονται υπό των νόμων και διαταγών της νομίμου Κυβερνήσεως ; Ιδίως υπόσχεσθε ότι δεν θέλετε μεταδώσει υπηρεσιακά μυστικά ή άλλας πληροφορίας περιερχομένας εις γνώσιν σας, δεν θέλετε καθ' οιονδήποτε τρόπον **αντιδρά** εις το έργον του Κράτους και των πάσης φύσεως κοινωφελών ιδρυμάτων ;

Στα παραπάνω ερωτήματα οι υπάλληλοι θα απαντούσαν με την παρακάτω δήλωση:

«Μελετήσας επισταμένως και εν απολύτω ψυχραιμία το ανωτέρω ερωτηματολόγιον, δηλώ επί λόγω της τιμής μου και εν γνώσει των υπό της παρ. 3 του άρθρου 4 του νόμου 516/48 οριζομένων ποινικών κυρώσεων εν περιπτώσει ψευδούς δηλώσεως, ότι αι απαντήσεις μου, έργον ελευθέρας και ανεπηρεάστου θελήσεως μου, ανταποκρίνονται πλήρως προς την αλήθειαν και ότι ουδέν απέκρυψα εν σχέσει προς τα τεθέντα μοι ερωτήματα.»¹

1. Το Βήμα, 5 Μαΐου 1948, «Ποίον τύπον δηλώσεως νομιμοφροσύνης θα υποβάλλουν οι πάσης φύσεως Δημόσιοι Υπάλληλοι και εις ποία ερωτήματα θα απαντήσουν.

3. ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΠΟΥ ΑΠΟΛΥΘΗΚΑΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ Θ' ΨΗΦΙΣΜΑ

ΑΡΙΘΜΟΣ			ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Α/Α	ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ	ΑΠΟΛΥΜΕΝΩΝ	
1	Παιδείας	1236	40 Πανεπιστημιακοί - 32 διοικητικοί 232 καθηγητές μέσης - 932 δάσκαλοι Συμπεριλαμβάνονται υπάλληλοι
2	Γεωργίας	304	συνεταιρισμών, ΑΤΕ και διοικητικοί 2 Αντ/γοι ε. α. διοικητές οργανισμών -
3	Στρατιωτικών Δημοσίας	73	71 υπάλληλοι υπουργείου & ΜΤΣ 12 πυροσβέστες - 38 υπάλ. πολιτικό
4	Τάξεως	58	προσωπικό - 8 αγροτικής ασφάλειας
5	Δικαιοσύνης	41	11 Δικαστές - 30 δικαστικοί υπάλληλοι
6	ΤΤΤ	40	τηλεγραφετές - ταχυδρομικοί
7	Υγιεινής	19	1 Δ/ντής - 18 υπάλληλοι
8	Οικονομικών	25	2 Δ/ντές - 23 υπάλληλοι
9	Εργασίας	25	2 Δντές - 23 υπάλληλοι
10	Πρόνοιας	8	υπάλληλοι
11	Μεταφορών	3	υπάλληλοι
ΣΥΝΟΛΟ		1832	

ΠΗΓΗ: ΦΕΚ, τ. Γ' από 30-9-1946 έως 31-12-1947.

Η δημοσίευση στα ΦΕΚ ονομάτων που τίθενται σε διάθεση «προς κρίσιν» και απολύονται μετά χρονικό διάστημα τεσσάρων μηνών ξεκινά από 30-9-1946 και επεκτείνεται μέχρι 11-10-1947, οπότε υπάρχει και η τελευταία αναφορά σε απολυμένους με βάση το Θ' Ψήφισμα. Οι περισσότερες απολύσεις πραγματοποιήθηκαν από την πολυκομματική κυβέρνηση Μάξιμου, με δεδομένο ότι υπήρχε ευρεία συναίνεση των κυβερνητικών εταίρων για ταχεία εφαρμογή των διατάξεων του ψηφίσματος, ενώ αυτές σταματούν ένα μήνα μετά την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τη δικομματική κυβέρνηση Σοφούλη.

Ο αριθμός των υπάλληλων που τέθηκαν σε διαθεσιμότητα ανέρχεται σε 2006. Για 174 από αυτούς έγινε ανάκληση με αποτέλεσμα να απολυθούν συνολικά 1832 υπάλληλοι, δηλ. το 90% αυτών που τέθηκαν σε κατάσταση διαθεσιμότητας. Τα στοιχεία δείχνουν ότι ο αριθμός των απολυμένων είναι μικρός ως προς το σύνολο των υπηρετούντων τότε δημοσίων υπαλλήλων (2,2 %), ενώ θα ανέμενε κανείς πολύ περισσότερους, αν λάβουμε υπόψη και τον τεράστιο θόρυβο που δημιουργήθηκε τόσο από τον Τύπο όσο και από την αντιπολίτευση και τις συζητήσεις στη Βουλή. Με το ψήφισμα όμως αυτό οι κυβερνήσεις Τσαλδάρη και Μάξιμου κράτησαν σε πολιτική ομηρία το δημοσιοϋπαλληλικό σώμα, ειδικά τις παραμονές του κρίσιμου δημοψηφίσματος για την επάνοδο του βασιλιά.

Το άρθρο 10 – που απετέλεσε σημείο έντονων διαξιφισμών στη Βουλή περισσότερο ακόμη και από την ίδια την εξυγίανση – και παρείχε το δικαίωμα στον αρμόδιο υπουργό να προβαίνει σε διορισμούς, τοποθετήσεις, μεταθέσεις και αποσπάσεις «κατά παρέκκλισιν» των πάγιων διατάξεων, χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον από την κυβέρνηση για διορισμούς πολλαπλάσιους από τις απολύσεις που πραγματοποιήθηκαν. Το αποτέλεσμα ήταν να επέλθει αύξηση στο σώμα των υπαλλήλων ενώ αναμενόταν μια σημαντική μείωση, με δεδομένο ότι πραγματοποιήθηκαν εκατοντάδες απολύσεις συμβασιούχων ειδικά από τα υπουργεία Εφοδιασμού και Πρόνοιας.

Πρωταθλητές της εκκαθάρισης αναδείχθηκαν τα Υπουργεία Παιδείας και Γεωργίας. Αυτό θεωρείται φυσιολογικό, λόγω του μεγάλου αριθμού υπαλλήλων που υπηρετούσαν σε αυτά και το πλήθος των αποκεντρωμένων υπηρεσιών που υπάγονταν στη δικαιοδοσία τους.

Το μεγαλύτερο πλήγμα της εκκαθάρισης δέχτηκε ο εκπαιδευτικός κόσμος της χώρας και ιδιαίτερα οι (δημοδι)δάσκαλοι. Αυτό δεν πρέπει να μας εκπλήσσει αν λάβουμε υπόψη το μένος της ομάδας των σκληρών βουλευτών, οι οποίοι επανειλημμένα κατηγόρησαν τους εκπαιδευτικούς και ιδιαίτερα τους δασκάλους, ότι μολύνουν τη νεολαία με αντεθνικά κηρύγματα. Για τον ίδιο λόγο ο υπουργός Παιδείας Παπαδήμος - που υπήρξε ο μακροβιότερος υπουργός των κυβερνήσεων του εμφυλίου – σε αντίθεση με άλλους συναδέλφους του υπήρξε ένθερμος οπαδός όχι μόνο της εξυγίανσης αλλά και των συνεχών παρατάσεων, ώστε να μπορέσουν οι Επιτροπές του υπουργείου του, να ελέγξουν όλους τους υπαλλήλους.

Υπήρξαν όμως και υπουργεία ή οργανισμοί του Δημοσίου που προχώρησαν στην εξυγίανση με εξαιρετική βραδύτητα ή δεν την έλαβαν υπόψη τους καθόλου. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε το υπουργείο Οικονομικών, όπου από την έρευνα δεν προέκυψε η απόλυση ούτε ενός υπαλλήλου οικονομικής υπηρεσίας ούτε κανενός από την Τράπεζα της Ελλάδος και την Εθνική, παρά μόνο ελαχίστων από την Αγροτική. Θεωρούμε ότι το Θ΄ Ψήφισμα δεν προσέφερε τίποτα θετικό στη δημόσια διοίκηση, παρά μόνο αναστάτωση.

4. ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΑ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

1. Ψήφισμα Γ΄ /18 Ιουνίου 1946 **«Περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων την δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν»**. (ΦΕΚ 197/18 Ιουνίου 1946, τ. Α΄) Τροποποιήσεις:

α. Ψήφισμα ΛΑ΄/17 Οκτωβρίου 1947 *Περί συμπληρώσεως του «περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων την Δημοσίαν Τάξιν και Ασφάλειαν» ψηφίσματος Γ΄ /1946, ως προς διά του τύπου πραττόμενα αδικήματα* (ΦΕΚ 221/17 Οκτωβρίου 1947, τ.Α΄)

β. Ψήφισμα ΛΒ΄/22 Οκτωβρίου 1947. *Περί συμπληρώσεως του Γ΄ ψηφίσματος «περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων την δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν»* (ΦΕΚ 224/10 Οκτωβρίου 1947, τ. Α΄)

2. Ψήφισμα ΣΤ΄/15 Ιουλίου 1946 **«Περί της ισχύος και της εκκαθάρισεως των νομοθετημάτων της περιόδου των Κυβερνήσεων της εχθρικής κατοχής των ετών 1941-1944»**. (ΦΕΚ 220/20 Ιουλίου 1946, τ. Α΄)

3. Ψήφισμα Η/ 1 Αυγούστου 1946 *«Περί εξουσιοδοτήσεως προς έκδοσιν ψηφισμάτων και νομοθετικών διαταγμάτων κατά την διάρκεια των διακοπών της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής»*. (ΦΕΚ 232 /3 Αυγούστου 1946, τ. Α')

Αντίστοιχα είναι και τα ψηφίσματα: ΙΒ'/1946, Κ'/1947, ΚΑ'/1947, ΚΕ'/1947, Λ'/1947, ΜΓ'/1948, ΞΗ'/ 1949

4. Ψήφισμα Θ'/27 Αυγούστου 1946 *«Περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών»* (ΦΕΚ 251 /28 Αυγούστου 1946, τ. Α') Τροποποιήσεις:

α. Ψήφισμα ΙΓ'/25 Οκτωβρίου 1946 *Περί τροποποιήσεως διατάξεων τινων του Θ' Ψηφίσματος «περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών»* (ΦΕΚ 320/27 Οκτ. 1946, τ. Α')

β. Ψήφισμα ΙΗ' /13 Δεκεμβρίου 1946 *Περί τροποποιήσεως του Θ' ψηφίσματος «περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών»* (ΦΕΚ 358 /20 Δεκ. 1946, τ. Α') Παρατάσεις:

α. Ψήφισμα ΚΒ' *«Περί παρατάσεως της προθεσμίας του άρθρου 3 παρ. 1 και 10 παρ. 1 του υπό στοιχείον Θ' Ψηφίσματος κλπ.»* (ΦΕΚ 62/14 Απριλίου 1947, τ. Α')

β. Ψήφισμα ΚΔ' *Περί παρατάσεως προθεσμιών τινων του Θ' Ψηφίσματος «περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων υπηρεσιών»* (ΦΕΚ 114 /13 Ιουνίου 1947, τ. Α')

γ. Ψήφισμα ΚΖ' *Περί παρατάσεως ενίων προθεσμιών του Θ' Ψηφίσματος «περί εξυγιάνσεως των δημοσίων υπηρεσιών» κλπ.* (ΦΕΚ 172 /18 Αυγούστου 1947)

5. Ν. 98/ 16 Σεπ. 1946 *«Περί εκτοπίσεως των οικογενειών των στρατιωτικών των εγκαταλειπόντων τας τάξεις του Στρατού προς διάπραξιν αδικημάτων στρεφόμενων κατά της ασφαλείας του Κράτους»* (ΦΕΚ 284 /17 Σεπ. 1946, τ. Α')

6. Ψήφισμα ΙΕ' *«Περί των αδικημάτων του τύπου»* (ΦΕΚ 343/25 Νοεμβρίου 1946)

7. Ν. Δ. 25 Φεβρουαρίου 1947 *Περί τροποποιήσεως διατάξεων τινων του Νομοθετικού Διατάγματος της 19 Απριλίου 1924 «περί συστάσεως Επιτροπών Ασφαλείας»* (ΦΕΚ 29 /25 Φεβ. 1947, τ. Α')

8. Ν. Δ. 25 Φεβρουαρίου 1947 *«Περί μέτρων προς διάλυσιν οργανώσεων αντιποιοιμένων κρατικήν αρχήν ή εξουσίαν ή αναμειγνυομένων εις την άσκησιν αυτής»* (ΦΕΚ, ό. π.)

9. Ν. Δ 25 Φεβρουαρι 1947 *«Περί αμνηστεύσεως ορισμένων πράξεων»* (ΦΕΚ, ό. π.)

10. Ψήφισμα ΛΖ'/7 Δεκεμβρίου 1947 *«Περί αποστερήσεως της Ελληνικής ιθαγενείας προσώπων αντεθνικώς δρώντων εις το εξωτερικόν»* (ΦΕΚ 267/7 Δεκ 1946,τ. Α')

11. Ψήφισμα ΛΘ΄/7 Δεκεμβρίου 1947 *«Περί προσωρινής απογορεύσεως της διακοπής της παραγωγής και αναστολής του δικαιώματος της απεργίας»*. (ΦΕΚ 268 /7 Δεκεμβρίου 1947, τ. Α΄) Καταργήθηκε με το ΝΕ΄ Ψήφισμα (ΦΕΚ 122 /7 Μαΐου 1948)

12. Α. Ν. 509/27 Δεκεμβρίου 1947 *«Περί μέτρων ασφαλείας του Κράτους, του πολιτεύματος, του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών»* (ΦΕΚ 293/27 Δεκεμβρίου 1947, τ. Α΄) Κύρωση:

Ψήφισμα ΜΗ΄/ 15 Απριλίου 1948 *Περί κυρώσεως του υπ. αρ. 509/1947 αναγκ. νόμου «περί μέτρων ασφαλείας του Κράτους, του Πολιτεύματος, του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών»*. (ΦΕΚ 95 /19 Απριλίου 1948, τ. Α΄)

13. Α. Ν. 511/31 Δεκεμβρίου 1948 *«Περί μέτρων αναφερομένων εις τους υπό εκτόπισιν διατελούντας»* (ΦΕΚ 299/31 Δεκεμβρίου 1947) Κύρωση:

Νόμος 539/3 Φεβρ. 1948 *«Περί κυρώσεως του αν. νόμου 511/31-12-1947 «περί μέτρων αναφερομένων εις τους υπό εκτόπισιν διατελούντας»* (ΦΕΚ 34/11 Φεβρ. 1947, τ. Α΄)

14. Α. Ν. 512 /3 Ιανουαρίου 1948 *«Περί μέτρων ασφαλείας των εταιριών κλπ. κοινής ωφελείας διαρκούσης της ανταρσίας»* (ΦΕΚ 2 / 3 Ιαν. 1948, τ. Α΄) Κύρωση:

Ψήφισμα ΝΒ΄/4 Μαΐου 1948 *Περί κυρώσεως του υπ. αριθ. 512/1948 α. ν. «περί μέτρων ασφαλείας των εταιριών διαρκούσης της ανταρσίας»* (ΦΕΚ 116/4 Μαΐου 1948, τ. Α΄)

15. Α. Ν. 516/8 Ιανουαρίου 1948 *«Περί ελέγχου της νομιμοφροσύνης των δημοσίων κλπ. υπαλλήλων και υπηρετών»* (ΦΕΚ 6/8 Ιανουαρίου 1948) Κύρωση:

Ψήφισμα ΜΘ΄/17 Απριλίου 1948 *Περί κυρώσεως του υπ. αριθ. 516/1948 αναγκ. νόμου «περί ελέγχου της νομιμοφροσύνης των δημοσίων κλπ. υπαλλήλων και υπηρετών»* (ΦΕΚ 98/19 Απριλίου 1948)

16. Ψήφισμα Μ΄/20 Ιανουαρίου 1948 *«Περί δημεύσεως των περιουσιών των συμμετασχόντων εις τον συμμοριακόν αγώνα»* (ΦΕΚ 17 /21 Ιανουαρίου 1948, τ. Α΄)

17. Ψήφισμα Ν΄ /20 Απριλίου 1948 *«Περί εκπτώσεως κληρούχων συμμετασχόντων εις τον κατά του Κράτους συμμοριακόν αγώνα»* (ΦΕΚ 101/17 Απριλίου 1948)

18. Ψήφισμα ΝΑ΄/23 Απριλίου 1948 *«Περί εκπτώσεως από του βαθμού και στερήσεως της συντάξεως, διακρίσεων κλπ. στρατιωτικών εν γένει δρώντων αντεθνικώς»*. (ΦΕΚ 104/24 Απριλίου 1948, τ. Α΄)

19. Ν. Δ. 687 /8 Μαΐου 1948 *«Περί μέτρων αναφερομένων εις τους εκτοπιζομένους»* (ΦΕΚ 133 /8 Μαΐου 1948, τ. Α')
20. Ψήφισμα ΞΖ'/14 Ιουλίου 1949 *«Περί κυρώσεως ψηφισμάτων, νομοθετικών διαταγμάτων και αναγκαστικών νόμων»* (ΦΕΚ 158 /19 Ιουλίου 1949)
21. Ψήφισμα ΟΓ'/9 Οκτωβρίου 1949 *«Περί μέτρων Εθνικής Αναμορφώσεως»* (ΦΕΚ 261 /14 Οκτωβρίου 1949, τ. Α')
22. Α. Ν. 1504 /30 Σεπτεμβρίου 1950 *«Περί αναθεωρήσεως αποφάσεων των στρατοδικείων, παροχής ευεργετημάτων εις προσερχομένους συμμορίτας, τροποποίησης του νόμου 3861 και άλλων τινών διατάξεων»* (ΦΕΚ 255 /9 Οκτωβρίου 1950, τ. Α')
23. Νόμος 2058/ 18 Απριλίου 1952 *«Περί μέτρων ειρηνεύσεως»* (ΦΕΚ 95/18 Απριλίου 1952, τ. Α')
24. Ν. Δ. 4234/1962 *«Περί ρυθμίσεως θεμάτων αφορώντων την ασφάλειαν της χώρας»* (ΦΕΚ 116/ 30 Ιουλίου 1962, τ. Α')

ΨΗΦΙΣΜΑ Θ'

«Περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών»

Η Επιτροπή Εξουσιοδοτήσεως της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής, έχουσα υπόψη:

1. Ότι επί δεκαετίαν η Χώρα εστερήθη διά ελευθέρου ελέγχου εγγυωμένου καλής και

χρηστήν διοίκησιν κοινοβουλευτικού πολιτεύματος.

2. Ότι εντός της αυτής δεκαετίας υπεβλήθη αύτη εις πολυετή εχθρικήν στρατιωτικήν κατοχήν, κατακτητών και επιδρομέων.

3. Ότι εν συνεχεία υπέστη την συμφοράν της εσωτερικής στάσεως και υφίσταται ακόμη τα επακόλουθά της,

4. Ότι συνεπεία πάντων τούτων, ο εις την υπηρεσίαν του Κράτους διοικητικός

μηχανισμός εξηρθρώθη, η τάξις και η πειθαρχία της κρατικής διοικητικής οργανώσεως εκλονίσθησαν και προ παντός η στελέχωσις της διοικήσεως περιλαμβάνει ήδη και πρόσωπα ακατάλληλα ή ανίκανα διά τα εμπιστευμένα εις αυτά έργα.

5. Ότι τα αυτά χαρακτηρίζουν και την διοικητικήν οργάνωσιν και σύνθεσιν της τοπικής αυτοδιοικήσεως, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, παρεχωρημένων δημοσίων υπηρεσιών και μεγάλων Τραπεζών, ζωτικής σημασίας δια την άμεσον βοήθειαν, την οποίαν πρέπει να παρέχουν εις το Κράτος,

6. Ότι διά να είναι δυνατή η απρόσκοπτος λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών και των ως άνω βοηθητικών τούτων, προς πραγμάτωσιν της ηθικής και οικονομικής ανασυγκροτήσεως της Χώρας επιβάλλεται η εξυγίανσίς των,

7. Ότι το έργον τούτο, - έργον ηθικού καθαριού και βασική προϋπόθεσις της ανορθώσεως, - ανήκει εις την εκ των ελευθέρων εκλογών προκύψασαν Λαϊκήν Αντιπροσωπείαν, και επιβάλλεται υπό σαφούς Λαϊκής επιταγής και του υψίστου νόμου σωτηρίας της Πατρίδος,

ΨΗΦΙΖΕΙ

Άρθρον 1.

1. Δικαστικοί Λειτουργοί, τακτικοί και έκτακτοι Καθηγηταί των Πανεπιστημίων, του Πολυτεχνείου και των Ανωτάτων Σχολών, δημόσιοι υπάλληλοι και υπηρέται εν γένει των πολιτικών υπηρεσιών του Κράτους και της Βουλής, οιασδήποτε κατηγορίας και φύσεως, ισόβιοι ή μόνιμοι αναστελλομένης της ισχύος των σχετικών περί ισοβιότητος και μονιμότητος διατάξεων του ισχύοντος Συντάγματος απολύονται κατά τους ορισμούς του παρόντος Ψηφίσματος.

2. Ομοίως απολύονται μέλη και όργανα της διοικήσεως ως και νομικοί σύμβουλοι ή έμμισθοι δικηγόροι ή υπάλληλοι ή υπηρέται τακτικοί έκτακτοι ή επί συμβάσει της τοπικής αυτοδιοικήσεως, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, των δημοσίου δικαίου Οργανισμών, των παρωχημένων υπό του Κράτους Δημοσίων ή Δημοτικών υπηρεσιών (επιχειρήσεων ή εκμεταλλεύσεων έργων ή εγκαταστάσεων κοινής ωφελείας ή συγκοινωνιακών μέσων) ή αυτοτελών υπηρεσιών εφ' ων ο αρμόδιος Υπουργός ασκεί την εποπτεϊαν ή των πάσης φύσεως ιδρυμάτων των οπωσδήποτε επιχορηγουμένων υπό του Κράτους, της Εταιρίας Υπεγγύων προσόδων, των υπό μεσεγγύησιν Εταιριών ή νομικών προσώπων,

ασφαλιστικών ταμείων παντός είδους, της Τραπεζής Ελλάδος, Εθνικής Τραπεζής της Ελλάδος και της Αγροτικής Τραπεζής της Ελλάδος, ως και του προσωπικού των Συνεταιριστικών εν γένει οργανώσεων.

3. Δεν υπάγονται εις τας διατάξεις του παρόντος Ψηφίσματος οι Εκκλησιαστικοί Λειτουργοί, Αξιωματικοί και Υπαξιωματικοί των κατά ξηράν, θάλασσαν και αέρα ενόπλων δυνάμεων ως και οι ανήκοντες εις τα Σώματα Αστυνομίας Πόλεων και Χωροφυλακής· υπάγονται όμως οι πολιτικοί υπάλληλοι και υπηρέται των αντιστοίχων Υπουργείων και υπηρεσιών.

Άρθρον 2

Λόγοι απολύσεως κατά τους ορισμούς του παρόντος Ψηφίσματος των εις το προηγούμενον άρθρον αναφερομένων ορίζονται:

1. Διαγωγή ασυμβίβαστος προς την ιδιότητα των, επιδειχθείσα κατά το χρονικόν διάστημα από της αναστολής μέχρι της αποκαταστάσεως του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος,

2. Εκουσία και συνειδητή συνεργασία μετά των κατακτητών ή επιδρομέων της Χώρας, προς υποβοήθησιν των κατ' αυτής σκοπών των ή προς επίτευξιν οιονδήποτε ωφελημάτων,

3. Οιαδήποτε συμμετοχή ή συνέργεια εις την εκδήλωσιν της από 3^{ης} Δεκεμβρίου 1944 μέχρι 12^{ης} Φεβρουαρίου 1945 στάσεως και οιαδήποτε, έκτοτε και εφεξής, μέχρις λήξεως της ισχύος του παρόντος, δράσις - ή και συμμετοχή εις τοιαύτην - κατά της εν τω Κράτει εννόμου τάξεως ή υπέρ των συμμετασχόντων εις την άνω στάσιν ή και υπέρ των αντικρατικών και αντεθνικών επιδιώξεων και σκοπών τούτων,

4. Έλλειψις επιστημονικής ή τεχνικής ή επαγγελματικής εν γένει επαρκείας κατά λόγον της ιδιότητός των - ή έλλειψις ήθους - ή και ανικανότητος προς εκπλήρωσιν των καθηκόντων των κατά την ιδιότητά των, λόγω σωματικής ή διανοητικής ή ψυχικής καταπτώσεως.

Άρθρον 3

1. Η κατά τους ορισμούς του παρόντος Ψηφίσματος απόλυσις των εν αμέσως επομένω άρθρω αναφερομένων, γίνεται εντός τεσσαράκοντα πέντε ημερών από της ισχύος του παρόντος των δε λοιπών των εν τω πρώτω άρθρω του παρόντος εντός τετραμήνου από της αυτής.

2. Ληξασών των εν τη προηγουμένη παραγράφω προθεσμιών λήγει η ισχύς του παρόντος Ψηφίσματος, πλην των διατάξεων του άρθρου 8 του παρόντος.

Άρθρον 4

1. Τα μέλη του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και της παρ' αυτής Εισαγγελίας, Πρόεδροι και Εισαγγελείς Εφετών, τα μέλη του Ελεγκτικού Συνεδρίου, οι τακτικοί και έκτακτοι Καθηγηταί των Πανεπιστημίων, του Πολυτεχνείου και των λοιπών Ανωτάτων Σχολών, οι Εκπαιδευτικοί Σύμβουλοι, οι Νομικοί Σύμβουλοι του Κράτους και οι Γενικοί Διευθυνταί και Διευθυνταί των Υπουργείων (Κεντρικής Διοικήσεως) και της Βουλής, καθώς επίσης και οι διοικηταί και διοικητικοί σύμβουλοι νομικών προσώπων δημ. δικαίου, παρεχωρημένων υπό του Κράτους δημοσίων υπηρεσιών και των εν παραγρ. 2 του άνω άρθρου 1 Ψηφίσματος διά Β. Δ. εκδιδόμενου προτάσει του Υπουργικού Συμβουλίου, κατόπιν σχετικής αποφάσεως αυτού.

2. Η περί ης, εν τη προηγούμενη παραγράφω, απόφασις του Υπουργικού Συμβουλίου, εκδίδεται μετά ητιολογημένην έκθεσιν του αρμοδίου Υπουργού ή του Προέδρου της Βουλής προκειμένου περί Γενικών Διευθυντών ή Διευθυντών της Βουλής. Ειδικώς προκειμένου περί απολύσεως Διοικητών και Διοικητικών Συμβούλων παρεχωρημένων υπό του Κράτους δημοσίων υπηρεσιών και των εν παραγράφω 2 του άνω άρθρου 1 Τραπεζών, αρμόδιος είναι ο Υπουργός του Συντονισμού, πλην της Αγροτικής υπαγομένης εις τον Υπουργόν Γεωργίας.

Άρθρον 5

1. Οι λοιποί εν άρθρω πρώτω (παραγράφοις 1 και 2) αναφερόμενοι, - εκτός των εν παραγράφω 1^η του προηγούμενου άρθρου - απολύονται, κατά τους ορισμούς του παρόντος Ψηφίσματος, διά Βασιλικού Διατάγματος εκδιδόμενου προτάσει του κατά τα εν τω προηγούμενω άρθρω αρμοδίου Υπουργού.

2. Το περί ου εν τη προηγούμενη παραγράφω Β. Δ. εκδίδεται μόνον μετά προηγούμενην και σύμφωνον και ητιολογημένην γνωμοδότησιν Επιτροπής, συγκροτούμένης κατά τας διατάξεις της επομένης παραγράφου.

3. Εντός τεσσαράκοντα πέντε ημερών από της ισχύος του παρόντος, προτάσει των κατά τ' άνω αρμοδίων Υπουργών, διά πράξεων του Υπουργικού Συμβουλίου, συνιστώνται καθ' αρμοδιότητα Υπουργείων, μία ή και πλείονες εις έκαστον Επιτροπαί τριμελείς ή πενταμελείς, εκ των αναφερομένων εν παραγράφω 1^η του προηγούμενου άρθρου, αίτινες γνωμοδοτούσι περί απολύσεως, κατά τους ορισμούς του παρόντος των εν τη παραγράφω πρώτη του

παρόντος άρθρου αναφερομένων. Ομοίως ορίζονται και αναπληρωματικά μέλη των άνω Επιτροπών. Η αυτή πράξις του Υπουργικού Συμβουλίου, ορίζει και την κατηγορίαν ή τας κατηγορίας υπαλλήλων και υπηρετών της αρμοδιότητος του οικείου Υπουργείου, αίτινες τίθενται υπό την κρίσιν της συνιστωμένης Επιτροπής προς γνωμοδότησιν.

Άρθρον 6

Διευθυνταί κατ' απονομήν και λοιποί υπάλληλοι και υπηρέται της Βουλής, απολύονται δι' αποφάσεως του Προέδρου αυτής μετά σύμφωνον γνωμοδότησιν τριμελούς εκ μονίμων υπαλλήλων Επιτροπής, συνιστωμένης δι' αποφάσεώς του αναλόγως εφαρμοζομένων των διατάξεων του προηγούμενου άρθρου.

Άρθρον 7

1. Άμα τη ισχύϊ του παρόντος, έκαστος κατ' τ' άνω αρμόδιος Υπουργός και ο Πρόεδρος της Βουλής δικαιούται δι' αποφάσεώς του, δημοσιευμένης εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, να θέτει εις ειδικήν κατάστασιν διαθεσιμότητος, προς κρίσιν κατά το παρόν, υπαλλήλους και υπηρέτας εκ των αναφερομένων εις την πρώτην και δευτέραν παράγραφον του πρώτου άρθρου, διά το χρονικόν διάστημα από ταύτης και μέχρι λήξεως της ισχύος του παρόντος κατά το άνω άρθρον 3^{ον}. Οι τιθέμενοι εις τοιαύτην κατάστασιν, απέχουσιν απολύτως από ταύτης πάσης εκπληρώσεως καθηκόντων, λαμβάνουσι δε διαρκούσης ταύτης μόνον τα $\frac{3}{4}$ των αποδοχών των.

2. Αι περί ων εις τας παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 5 και το προηγούμενον άρθρον Επιτροπαί γνωμοδοτούσιν υποχρεωτικώς περί απολύσεως ή μη κατά τους όρους του παρόντος, των τιθεμένων εις την άνω ειδικήν κατάστασιν ως και παντός άλλου, εφ' όσον πέμπεται αυτοαίς σχετικόν ερώτημα υπό του αρμοδίου Υπουργού και εντός δέκα πέντε ημερών από της λήψεως τούτου.

Άρθρον 8

1. Οι απολυόμενοι κατά τους ορισμούς του παρόντος συνταξιοτούνται εάν κατά τας κειμένας διατάξεις συντρέχουσιν αι προϋποθέσεις συνταξιοδοτησέων των.

2. Οι οπωσδήποτε μη διακαιούμενοι συντάξεως εν απολύσει κατά τους ορισμούς του παρόντος, λαμβάνουσιν από ταύτης και επί εν τετράμηνον από της λήξεως της ισχύος του παρόντος τα $\frac{3}{4}$ των αποδοχών των.

3. Οι κατά τας διατάξεις του παρόντος απολυόμενοι της θέσεως των στερούνται εφ' όρου ζωής του δικαιώματος α) ίνα καταλάβωσιν άλλην έμμισθον δημοσίαν, δημοτικήν ή κοινοτικήν θέσιν ή έκτακτον ως εκ των εν άρθρω 1 παραγ. 1 έως 3 αναφερομένων και β) να διορισθώσι συμβολαιογράφοι, δικηγόροι ή υποθηκοφύλακες.

4. Διαγράφονται των πινάκων επιτυχόντων, επιλαχόντων ή δικαιουμένων διορισμού καθ' ορισμένην σειράν εκείνοι δι' ους συντρέχει τις των περιπτώσεων 1 έως 3 του άρ. 2 του παρόντος.

Άρθρον 9

Κατά την αυτήν εν τω παρόντι Ψηφίσματι διαδικασίαν επικυρούνται ή ακυρούνται οιαδήποτε απολύσεις ή υποβιβασμοί υπαλλήλων και υπηρετών, εκ των εν παραγράφοις 1 και 2 αναφερομένων, γεγόμεναι προ και μετά την 31 Μαρτίου 1946 και από της εχθρικής κατοχής και της απελευθερώσεως της Χώρας μέχρι σήμερα εις την εκτέλεσιν οιονδήποτε νομοθετικών ή διοικητικών πράξεων των κατά τον χρόνον τούτον Κυβερνήσεων, υφ' οιονδήποτε τύπον και όνομα αν εξεδόθησαν, συντακτικής πράξεως, νόμου, αναγκαστικού νόμου κ.ο.κ. μετά κρίσιν, τη αιτήσει των ενδιαφερομένων και εφ' όσον αι ούτωςι γενομένοι απολύσεις ή υποβιβασμοί δεν ήθελον κριθεί επαρκώς ητιολογημένοι. Οι ων επικυρούται τοιαύτη απόλυσις, δεν απολαμβάνουσι των ευεργητημάτων του άνω άρθρου 8 παρ. 1 και 2.

Άρθρον 10

1.Εντός τριμήνου από της ισχύος του παρόντος διορισμοί των εχόντων τα νόμιμα προσόντα, τοποθετήσεις, μεταθέσεις και αποσπάσεις δικαστικών λειτουργών και δημοσίων υπαλλήλων εν γένει και υπηρετών των πολιτικών υπηρεσιών του Κράτους δύνανται να ενεργώνται και διά β. δ. εκδιδόμενου προτάσει του αρμοδίου Υπουργού ή δι' αποφάσεως του προκειμένου περί υπαλλήλων μέχρι και του βαθμού του εισηγητού κατά παρέκκλισιν από πάσης σχετικής διατάξεως του Συντάγματος ή των κειμένων νόμων.

2. Μέχρι της δι' εκλογών αναδείξεως δημοτικών και κοινοτικών αρχών, αυτά απολύονται δι' αποφάσεως του Υπουργού των Εσωτερικών, κατ' απόλυτον κρίσιν αυτού και κατά παρέκκλισιν των διατάξεων του άρθρ. 122 του Κώδικος της δημοτικής και κοινοτικής νομοθεσίας. Η ανωτέρω διάταξις ισχύει και διά

τας από 1^{ης} Απριλίου και εφεξής γενομένας απολύσεις.

Άρθρον 11

Αποφάσεις, γνωμοδοτήσεις, πράξεις και β. δ. εκδιδόμενα κατ' εφαρμογήν του παρόντος ψηφίσματος, εις ουδεμίαν υπόκεινται προσβολήν, ενώπιον οιονδήποτε τακτικού πολιτικού ή διοικητικού δικαστηρίου, αποκλειομένης ιδία πάσης προσφυγής ή αιτήσεως ακυρώσεως κατ' αυτών ενώπιον του Συμβουλίου Επικρατείας· αυτά είναι απολύτως υποχρεωτικά διά τα δικαστήρια και την Διοίκησιν.

Άρθρον 12

Η ισχύς του παρόντος άρχεται από της δημοσιεύσεώς του εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Εις το ημέτερον Υπουργικόν Συμβούλιον ανατίθεμεν την δημοσίευσιν και εκτέλεσιν του παρόντος.

Εν Αθήναις τη 27 Αυγούστου 1946

A. N. 516 «Περί ελέγχου νομιμοφροσύνης των δημοσίων κλπ. υπαλλήλων και υπηρετών».(ΦΕΚ 6 /8 Ιανουαρίου 1946, τ. Α')

Άρθρον 1

1. Επί πλέον των υπό των κειμένων ήδη διατάξεων απαιτουμένων προσόντων διά τον

διορισμόν ή πρόσληψιν δημοσίων εν γένει υπαλλήλων και υπηρετών (ισοβίων, μονίμων, εκτάκτων, ημερομισθίων, επί συμβάσει) ως και των πάσης φύσεως υπαλλήλων, υπηρετών και εργατών, νομικώνσυμβούλων ή εμμίσθων δικηγόρων, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, δήμων και κοινοτήτων, παρωχημένων υπό του Κράτους, δημοσίων ή δημοτικών υπηρεσιών, ανωνύμων τραπεζικών εταιριών, πάσης φύσεως ιδρυμάτων οπωσδήποτε επιχορηγούμενων υπό του Κράτους, της εταιρίας υπεγγύων προσόδων, των υπό μεσεγγύησιν εταιριών ή νομικών προσώπων, των ασφαλιστικών ταμείων παντός είδους και των συνεταιριστικών εν γένει οργανώσεων, απαιτείται εφεξής όπως ο διοριζόμενος ή προσλαμβανόμενος είναι **νομιμόφρων** υπό την εν άρθρω 3 του παρόντος έννοιαν. Διορισμός ή πρόσληψις γενομένη κατά παράβασιν των διατάξεων της παρούσης παραγράφου είναι εξ υπαρχής άκυρος και ουδέν συνεπάγεται αποτέλεσμα.

2. Η διαπίστωσις της νομιμοφροσύνης, περί ης αι διατάξεις της προηγουμένης παραγράφου, ενεργείται κατά τας διατάξεις του άρθρου 4 του παρόντος, δέον όπως ρητώς αναφέρηται εν τω εγγράφω του διορισμού ο αριθμός της σχετικής αποφάσεως του κατά την παρ. 2 του άρθρ. 4 οικείου συμβουλίου.

3. Διοικηταί, διευθυνταί και προϊστάμενοι υπηρεσιών εν γένει, μη τηρούντες τας διατάξεις του παρόντος άρθρου ή και καθ' οιονδήποτε τρόπον προβαίνοντες εις την καταστρατήγησιν αυτών τιμωρούνται υπό των κατά τας διατάξεις του Γ' ψηφίσματος Στρατοδικείων, μετά δε την λήξιν της ανταρσίας υπό των αρμοδίων πριν δικαστηρίων, διά φυλακίσεως τουλάχιστον τριών μηνών και εν υποτροπή τουλάχιστον ενός έτους.

Άρθρον 2

1. Οι κατά την δημοσίευσιν του παρόντος υπηρετούντες υπάλληλοι ή υπηρέται, περί ων η παρ. 1 του προηγουμένου άρθρου, εφόσον ήθελε διαπιστωθεί ότι δεν είναι νομιμόφρονες κατά την έννοιαν του άρθρου 3, απολύονται οριστικώς της υπηρεσίας, τηρουμένων των διατάξεων του άρθρου 4 του παρόντος, αναστελλομένων ειδικώς διά την περίπτωσιν ταύτην των περί της ισοβιότητος και μονιμότητος σχετικών διατάξεων του Συντάγματος ως και πάσης άλλης περί προστασίας της συμβάσεως εργασίας διατάξεως. Οι ούτω απολυόμενοι υπάλληλοι, υπηρέται ή εργάται δικαιούνται λόγω της τοιαύτης απολύσεως των, αποζημιώσεως ίσης προς τας αποδοχάς των δύο μηνών.

2. Η απόλυσις των εν τη προηγουμένη παραγ. 1 υπαλλήλων, υπηρετών ή εργατών συντελείται διά πράξεως εκδιδομένης υπό τον τύπον όστις κατά τας κειμένας εκάστοτε διατάξεις απαιτείται διά την εκ της υπηρεσίας απόλυσιν αυτών. Η πράξις αύτη εκδίδεται μόνον μετά σύμφωνον γνώμην του κατά το άρθρον 4 οικείου Συμβουλίου. Ειδικώς προκειμένου περί μελών του Συμβουλίου της Επικρατείας, περί δικαστικών λειτουργών από του βαθμού του Προέδρου και Εισαγγελέως Εφετών και άνω, περί μελών του Ελεγκτικού Συνεδρίου και του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, περί τακτικών ή εκτάκτων καθηγητών του Παν/μίου, του Πολυτεχνείου και των Ανωτάτων Σχολών, περί εκπαιδευτικών Συμβούλων, περί οργανικών Γενικών Διευθυντών ή Διευθυντών Κεντρικών Υπηρεσιών Υπουργείων ή της Βουλής, περί Διοικητών, Διοικητικών Συμβούλων και Υποδιοικητών ή Γενικών Διευθυντών Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, Τραπεζών, παρωχημένων Δημοσίων Υπηρεσιών, η περί απολύσεως πράξις εκδίδεται μετ' απόφασιν του Υπουργικού Συμβουλίου.

Άρθρον 3

Μη νομιμόφρων διά την εφαρμογήν των διατάξεων του παρόντος θεωρείται ο εν άρθρω 1 του παρόντος υπάλληλος ή υπηρέτης εφόσον διεξάγοντος του Κράτους τον αγώνα υπέρ της υπάρξεώς του και της ακεραιότητος της Χώρας κατά της προδοτικής ανταρσίας πιστεύει εις τα κηρύγματα των προπαρασκευασάντων και επιχειρούντων την ανταρσίαν, εμφορείται από αντεθνικάς αντιλήψεις ή προπαγανδίζει καθ' οιονδήποτε τρόπον υπέρ του Κομμουνιστικού Κόμματος ή των μετ' αυτού κατά του Κράτους συμπαρπόντων, ως και:

1. Ο ενεργών πράξεις σαμποτάζ ή κατασκοπίας ή αποπείρας ή προπαρασκευάς διά τοιαύτας πράξεις ή εν γνώσει του συνδέεται μετά προσώπων ενεργούντων τοιαύτας πράξεις.

2. Ο μετέχων στάσεως ή παροτρύνων ή συνηγορών υπέρ στάσεως ή προς διατάραξιν της εννόμου τάξεως εν γένει,

3. Ο αποκαλύπτων ή αποπειρόμενος ν' αποκαλύψει εις οιονδήποτε πρόσωπον εμπιστευτικά έγγραφα ή πληροφορίας.

4. Ο εκτελών ή αποπειρόμενος να εκτελέσει τα υπαλληλικά του καθήκοντα κατά τρόπον τοιούτον, ώστε να υπηρετήσιν συμφέροντα άλλης Χώρας ή της ανταρσίας.

5. Ο προβαίνων εις οιαδήποτε ενέργειαν ή εκδήλωσιν εναντίον της ακεραιότητος της Χώρας.

Άρθρον 4

1. Εν εκάστω Υπουργείω, Νομικώ Προσώπω Δημοσίου Δικαίου, Δήμω, παρωχημένη Δημοσία Υπηρεσία, Αωνύμω Τραπεζιτική Εταιρία και ταις λοιπαίς εν παραγρ. 1 του άρθρου 1 απαριθμούμεναις υπηρεσίαις, οργανισμοίς κλπ., συνιστάται δι' αποφάσεως του αρμοδίου Υπουργού (προκειμένου περί της Βουλής υπό του Προέδρου αυτής, προκειμένου περί Δήμων υπό του Υπουργού Εσωτερικών, προκειμένου περί Τραπεζών και λοιπών ιδρυμάτων, οργανισμών ή επιχειρήσεων κλπ. υπό του Υπουργού του Υπουργείου εις ό, κατά τας κειμένας διατάξεις, υπάγονται) εν ή πλείονα τριμελή Συμβούλια, εξ ανωτέρων υπαλλήλων της αυτής ή άλλης υπηρεσίας ανεξαρτήτως αρμοδιότητος ή δικαστικών λειτουργιών, εγνωσμένης νομιμοφροσύνης και διακρινομένων διά το ήθος των, καλούμενα **Συμβούλια Νομιμοφροσύνης**. Έργον των Συμβουλίων τούτων είναι ν' αποφαινούνται περί της νομιμοφροσύνης των αιτουμένων διορισμών εις τας εν παρ. 1 του άρθρου 1 του παρόντος θέσεις ως και των ήδη υπηρετούντων εις τας θέσεις ταύτας. Ειδικώς προκειμένου περί της νομιμοφροσύνης των δικαστικών λειτουργιών γνωμοδοτεί Συμβούλιον Νομιμοφροσύνης απαρτιζόμενον εκ τριών δικαστικών λειτουργιών, εχόντων βαθμόν τουλάχιστον Προέδρου ή Εισαγγελέως Εφετών οριζομένων υπό του Υπουργού της Δικαιοσύνης, προκειμένου δε περί παρέδρων και εισηγητών του Συμβουλίου της Επικρατείας το Συμβούλιον αποτελείται εκ τριών Συμβούλων της Επικρατείας. Ο αρμόδιος Υπουργός δύναται δι' αποφάσεώς του να αντικαθιστά οποτεδήποτε τα μέλη του Συμβουλίου Νομιμοφροσύνης ή να ορίζει τους αναπληρωτάς αυτών.

2. Τα Συμβούλια Νομιμοφροσύνης αποφαινούνται υποχρεωτικώς περί της νομιμοφροσύνης των αιτουμένων όπως διορισθώσιν ή προσληφθώσιν το πρώτον, επί τη βάσει της ιδίας αυτών αντιλήψεως και των πληροφοριών τας οποίας δύναται να συγκεντρώσουν εγγράφως ή προφορικώς εξ άλλων υπηρεσιών ή ιδιωτικών επιχειρήσεων εις ας υπηρέτησε τυχόν προηγουμένως ο αιτούμενος τον διορισμόν ως και εκ πληροφοριών των αρμοδίων αστυνομικών ή στρατιωτικών υπηρεσιών, δυνάμενα και να καλώσι τον υποψήφιον εις αυτοπρόσωπον εμφάνισιν και υποβάλωσι τούτον εις εξέτασιν. Η απόφασις των Συμβουλίων τούτων, εν η περιπτώσει είναι δυσμενής διά τον υποψήφιον έχει υποχρεωτικήν ισχύν και αποτελεί κώλυμα διορισμού αυτού εις οιαδήποτε των εν άρθρ. 1 θέσεων. Προς τον σκοπόν τούτον κοινοποιείται αυτή μερίμνη της εκδόσεως

ταύτην Επιτροπής Νομιμοφροσύνης εις πάσας τας Επιτροπάς Νομιμοφροσύνης του Κράτους.

3. Περί των υπηρετούντων υπαλλήλων επιλαμβάνεται το Συμβούλιον Νομιμοφροσύνης είτε οίκοθεν είτε κατόπιν ερωτήματος του αρμοδίου Υπουργού ή Προέδρου της Βουλής ή Δημάρχου, Διοικητικού Τραπέζης ή του ιεραρχικώς ανωτέρου οργάνου των εν παρ. 1 του άρθρου 1 Νομικών Προσώπων, επιχειρήσεων, οργανισμών κλπ. Προκειμένου ν' αποφανθεί το κατά την παρ. 1 Συμβούλιον περί της Νομιμοφροσύνης των υπηρετούντων υπαλλήλων σχηματίζει την κρίσιν αυτού επί τη βάσει της προσωπικής αντιλήψεως των μελών του περί του κρινομένου, λαμβάνον άμα υπ' όψιν του τας υπηρεσιακάς εκθέσεις περί τούτου και συλλέγον πάσαν χρήσιμον πληροφορίαν εγγράφως και προφορικώς παρά των αρμοδίων αστυνομικών ή στρατιωτικών υπηρεσιών.

Το αυτό Συμβούλιον υποχρεούται όπως κατόπιν αποφάσεως του αρμοδίου Υπουργού, απαιτήσει από πάντας τους υπαλλήλους, υπηρέτας κλπ. ή από τον κρινόμενον μόνον, όπως προβεί εις έγγραφον δήλωσιν περί της Νομιμοφροσύνης του, κατά τύπον ορισθησόμενον υπό του Υπουργικού Συμβουλίου. Η άρνησις της υπογραφής τοιαύτης δηλώσεως αποτελεί τεκμήριον περί της μη νομιμοφροσύνης του υπαλλήλου. Η απόφασις του Συμβουλίου Νομιμοφροσύνης διαπιστούσα την μη νομιμοφροσύνην του υπαλλήλου έχει υποχρεωτικήν ισχύν διά τον αρμόδιον Υπουργόν ή άλλο αρμόδιον διά την απόλυσιν όργανον (Διοικητήν Τραπέζης, Διευθυντήν Επιχειρήσεως κλπ.), όστις υποχρεούται όπως εντός 15 ημερών από της εκδόσεως της προβεί εις την έκδοσιν της πράξεως απολύσεως εκ της υπηρεσίας του μη νομιμόφρονος υπαλλήλου.

4. Υπάλληλος ή υπηρέτης προβαίνων εις έγγραφον περί της νομιμοφροσύνης του δήλωσιν, περί ης εν τη προηγουμένη παραγράφω, ήτις αποδεικνύεται εκ των υστέρων ψευδής, τιμωρείται διαρκούσης της ανταρσίας υπό των κατά τας διατάξεις του Γ΄ Ψηφίσματος «περί εκτάκτων μέτρων κλπ.» Στρατοδικείων διά φυλακίσεως τουλάχιστον ενός έτους και εις βαρείας περιπτώσεις δι' ειρκτής. Αι διατάξεις του αυτού Γ΄ Ψηφίσματος εφαρμόζονται και διά την ανάκρισιν των αδικημάτων τούτων.

Άρθρον 5

1. Συνιστάται δευτεροβάθμιον Συμβούλιον Νομιμοφροσύνης αποτελούμενον από ένα των Αντιπροέδρων του Συμβουλίου Επικρατείας,

ένα Αρεοπαγίτην ή Σύμβουλον Επικρατείας, έναν Πρόεδρον ή Εισαγγελέα Εφετών, ένα Αστυνομικόν Διευθυντήν Α΄ τάξεως και ένα ανώτατον Δημόσιον υπάλληλον έχοντα βαθμόν Γενικού Διευθυντού ή Διευθυντού Α΄ τάξεως Υπουργείου, οριζομένου υπό του Υπουργικού Συμβουλίου διά πράξεως οριζούσης και τους αναπληρωτάς των. Ενώπιον του δευτεροβαθμίου τούτου Συμβουλίου επιτρέπεται η άσκησης προσφυγής παρά των κατά τα

άρθρα 1 και 2 υπαλλήλων ή υποψηφίων υπαλλήλων, οίτινες εκρίθησαν υπό των κατά το προηγούμενον άρθρον 4 Συμβουλίων ως μη νομιμόφρονες. Το δευτεροβάθμιον Συμβούλιον αποφαινόμενον κατά πλειοψηφίαν επικυρεί ή εξαφανίζει την υπό του Πρωτοβαθμίου Συμβουλίου εκδοθείσαν απόφασιν. Εν τη δευτέρα περιπτώσει προκειμένου μεν περί υποψηφίου υπαλλήλου δεν υφίσταται πλέον κώλυμα διορισμού αυτού, προκειμένου δε περί υπηρετούντος τοιούτου θεωρείται ως ουδέποτε εκδοθείσα η απόφασις του πρωτοβαθμίου Συμβουλίου, η δε εις εκτέλεσιν ταύτης τυχόν εκδοθείσα περί απολύσεως εκ της υπηρεσίας πράξις ανακαλείται υποχρεωτικώς υπό του εκδόντος αυτήν.

2. Επιτρέπεται η σύστασις πλειόνων του ενός Τμημάτων του δευτεροβαθμίου Συμβουλίου Νομιμοφροσύνης, εάν αι ανάγκαι της υπηρεσίας αυτού το επιβάλλωσιν. Η άσκησης της ενώπιον του Συμβουλίου τούτου προσφυγής δεν αναστέλλει την εκτέλεσιν της αποφάσεως του πρωτοβαθμίου Συμβουλίου.

3. Διά Β. Διαταγμάτων εκδοθησομένων, τη προτάσει του Προέδρου της Κυβερνήσεως και του Υπουργού της Δικαιοσύνης θέλει καθορισθεί ή ενώπιον των Συμβουλίων Νομιμοφροσύνης διαδικασία ως και πάσα άλλη λεπτομέρεια αφορώσα την εκτέλεσιν του παρόντος Νόμου.

Άρθρον 6

1. Διαρκούσης της παρούσης ανταρσίας η κατά τας διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 1 απόλυσις γίνεται υπό του αρμοδίου Υπουργού και άνευ της υπό της παρ. 2 του άρθρου 2 προβλεπομένης γνώμης των Συμβουλίων Νομιμοφροσύνης. Κατά των τοιούτων περί απολύσεων πράξεων επιτρέπεται μόνον μετά την έκδοσιν της ανταρσίας προσφυγή ενώπιον του δευτεροβαθμίου Συμβουλίου Νομιμοφροσύνης μη αναστέλλουσα την απόλυσιν. Εν η περιπτώσει το δευτεροβάθμιον τούτο Συμβούλιον ήθελε κρίνει ότι ο απολυθείς είναι νομιμόφρων τηρούνται αναλόγως τα εν άρθρω 5 περί τούτου οριζόμενα. Η τοιαύτη περί απολύσεως άνευ γνώμης του οικείου

Συμβουλίου απόφασις δύναται να ανακληθεί οποτεδήποτε λόγω πλάνης περί τα πραγματικά γεγονότα καθ' ον τύπον εξεδόθη.

2. Αι κατά την εφαρμογήν του παρόντος κενοθησόμεναι θέσεις δύνανται να πληρωθούν διά διορισμού ή μεταθέσεως ή αποσπάσεως των κεκτημένων τα νόμιμα προσόντα, μόνον εφ' όσον είναι απολύτως απαραίτητος η πλήρωσις αυτών λόγω επειγουσών υπηρεσιακών αναγκών. Η τοιαύτη πλήρωσις συντελείται διά μεν τους μέχρι και του βαθμού του εισηγητού ή αντιστοίχου προς αυτόν υπαλλήλους, υπηρέτας, εργάτας κλπ. δι' αποφάσεως του αρμοδίου Υπουργού, διά δε τους λοιπούς διά Β. Διατάγματος τη προτάσει του αρμοδίου Υπουργού, κατά παρέκκλισιν δε υπό των κειμένων διατάξεων απαιτουμένων διατυπώσεων ή άλλων προϋποθέσεων.

Άρθρον 7

Αι διατάξεις του παρόντος Νόμου δεν έχουσιν εφαρμογήν προκειμένου περί των μονίμων στρατιωτικών (Ξηράς, Θαλάσσης, Αέρος) και των υπηρετούντων εις τα Σώματα Ασφαλείας ως και περί των μελών Διοικητικών Συμβουλίων και πάσης φύσεως υπαλλήλων των υπό του υπ. αριθ. 512/1947 Νόμου προβλεπομένων Εταιριών, Οργανισμών κλπ.

Άρθρον 8

Πάσαι αι επί τη βάσει του παρόντος Νόμου εκδιδόμεναι πράξεις εις ουδέν απολύτως υπόκεινται ένδικον μέσον ενώπιον οιοδήποτε δικαστηρίου. Ιδία δε αποκλείεται πάσα προσφυγή ή αίτησις ακυρώσεως κατ' αυτών ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας δι' οιονδήποτε λόγον ανεξαιρέτως.

Πάσα τοιαύτη προσφυγή ή αίτησις ακυρώσεως απορρίπτεται ως απαράδεκτος άνευ ουδεμιάς περαιτέρω ερεύνης.

Άρθρον 9

Η ισχύς του παρόντος άρχεται από της δημοσιεύσεως αυτού εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως υποβληθήσεται δε προς κύρωσιν ευθύς άμα τη επαναλήψει των εργασιών της Βουλής.

Εν Αθήναις τη 8 Ιανουαρίου 1948

Ν. Δ. *Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των ισχυόντων Νόμων «περί συστάσεως εν εκάστω Νομώ Επιτροπών επί της Δημοσίας Ασφαλείας».*
(ΦΕΚ 145/ 4 Μαΐου 1946 τ. Α')

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
Προτάσει του Ημετέρου Υπουργικού
Συμβουλίου, απεφασίσαμεν και διατάσσομεν.

Άρθρον 1

1. Το άρθρον 1 του Ν. Δ. της 19/21 Απριλίου 1924 «περί συστάσεως εν εκάστω Νομώ Επιτροπών επί της Δημοσίας Ασφαλείας», ως ετροποποιήθη υπό του άρθρου 1 του Ν. Δ. 207/41 αντικαθίσταται ως εξής: Συνιστάται εν τη πρωτεύουση εκάστου Νομού πρωτοβάθμιος Επιτροπή επί της Δημοσίας Ασφαλείας αποτελούμενη εκ του Νομάρχου, του Προέδρου και του Εισαγγελέως Πρωτοδικών ή των νομίμων αυτών αναπληρωτών. Πρόεδρος της Επιτροπής είναι ο νομάρχης, τούτου δε απόντος ή κωλυομένου ο Πρόεδρος των Πρωτοδικών και εν απουσία ή κωλύματι και τούτου ο Εισαγγελεύς. Εις την Επιτροπήν συμμετέχει ως Ειδηγητής άνευ ψήφου ο αρμόδιος Διοικητής Χωροφυλακής ή Αστυνομικός Διευθυντής.

Άρθρον 2

Η παράγραφος 7 του άρθρου 2 του από 19/21 Απριλίου 1924 Ν. Δ. «περί συστάσεως εν εκάστω Νομώ Επιτροπών επί της Δημοσίας Ασφαλείας», ως ετροποποιήθη μεταγενεστέρως, αντικαθίσταται ως εξής:

1. «Περί εκτοπίσεως παντός ατόμου υπόπτου υποθάψεως ληστών ή φυγοδίκων και παντός άλλου ατόμου υπόπτου διαπράξεως λαθρεμπορίας ή άλλων πράξεων αντικειμένων εις την Δημοσίαν Τάξιν, ησυχίαν και ασφάλειαν της Χώρας ορίζουσα την διάρκειαν ταύτης ήτις δεν δύναται να είναι ανωτέρα του έτους και τον τόπον εις ον θέλει εκτοπισθεί.

2. Κατά της τοιαύτης αποφάσεως της Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας επιτρέπεται έφεσις ενώπιον της οικείας δευτεροβαθμίου Επιτροπής Ασφαλείας επιτρέπεται έφεσις εντός τριών ημερών από της κοινοποιήσεώς της, υπό του εκτοπιζομένου ή του Εισηγητού

Διοικητού Χωροφυλακής ή Αστυνομικού Διευθυντού.

3. Η έφεσις επιδίδεται εις τον αναπληρωτήν του μετασχόντος εις την έκδοσιν της αποφάσεως Εισαγγελέως, όστις συλλέγει διά προανακρίσεως τα προτεινόμενα αποδεικτικά στοιχεία και εντός πέντε ημερών διαβιβάζει την δικογραφίαν προς τον Πρόεδρον της δευτεροβαθμίου Επιτροπής.

4. Η έφεσις έχει αναστέλλουσαν δύναμιν εφ' όσον ο εκτοπιζόμενος υποβάλλει εαυτόν εις εκτέλεσιν της αποφάσεως, εφαρμοζομένου διά την προσωρινήν κράτησίν του του άρθρου 1του Ν. Δ. υπ. αρ. 833/1941

Άρθρον 3

1. Συνιστάται δευτεροβάθμιος Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας παρά τη έδρα εκάστου Εφετείου. Η Επιτροπή αύτη αποτελείται εκ του Νομάρχου της έδρας του εφετείου, του Προέδρου και Εισαγγελέως Εφετών ή των νομίμων αναπληρωτών των. Ο Νομάρχης αντικαθίσταται εν Αθήναις μεν υπό ενός Διευθυντού του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως, οριζομένου υπό του Υπουργού, εν ταις έδραις δε των Γενικών Διοικήσεων υπό του Γενικού Διοικητού, τούτου δε απόντος ή κωλυομένου υπό του νομίμου αναπληρωτού του.

2. Πρόεδρος της Επιτροπής ταύτης είναι ο Γενικός Διοικητής ή ο Νομάρχης, εν κωλύματι δε τούτων ο Πρόεδρος Εφετών και εν κωλύματι τούτου ο Εισαγγελεύς Εφετών.

3. Εις τας Επιτροπάς ταύτας μετέχει ως Εισηγητής άνευ ψήφου ο Ανώτερος Διοικητής Χωροφυλακής και όπου δεν υπάρχει τοιούτος ο εν τη έδρα Διοικητής Χωροφυλακής, εις ας δε πόλεις λειτουργεί ο θεσμός της Αστυνομίας Πόλεων, ο οικείος Αστυνομικός Διευθυντής.

4. Αι τε πρωτοβάθμιοι και δευτεροβάθμιοι Επιτροπαί, συγκαλούμεναι επιμελεία του Προέδρου, υποχρεούνται όπως αποφαίνονται εντός τριών ημερών από της υποβολής μεν της σχετικής προτάσεως υπό του οικείου Αστυνομικού Διοικητού ή Διευθυντού αι πρωτοβάθμιοι, από της συζητήσεως δε αι δευτεροβάθμιοι.

5. Ο υπό των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας εκτοπισμός υπαλλήλου τινός ή υπηρέτου του Δημοσίου ή των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, συνεπάγεται αυτοδικαίως και την παραπομπήν τούτου εις το οικείον υπηρεσιακόν Συμβούλιον με το ερώτηματης απολύσεως. Από της τελεσιδικίας της αποφάσεως περί εκτοπίσεως ο εκτοπισθείς υπάλληλος ή υπηρέτης τίθεται εκτός υπηρεσίας και στερείται απασών των αποδοχών του.

Άρθρον 4

Η ισχύς του παρόντος υποβληθησομένου προς κύρωσιν άρχεται από της δημοσιεύσεώς του εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

ΝΟΜΟΣ υπ. αριθ. 98

«Περί εκτοπίσεως των οικογενειών των στρατιωτικών των εγκαταλειπόντων τας τάξεις του Στρατού προς διάπραξιν αδικημάτων στρεφόμενων κατά της ασφαλείας του Κράτους». (ΦΕΚ 284/17 Σεπτεμβρίου 1946, τ. Α')

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ψηφισάμενοι ομοφώνως μετά της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής αποφασίζομεν και διατάσσομεν:

Άρθρον 1

1. Μέλη οικογενείας στρατιωτικών οίτινες εγκαταλείπουν τας τάξεις του Στρατού προς τον σκοπόν όπως ενωθώσι μετ' άλλων προς εκτέλεσιν αδικημάτων προβλεπομένων υπό του από 18-6-1946 Γ' Ψηφίσματος της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής «περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων την Δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν», υπόκεινται εις εκτόπισιν, εν όλω ή εν μέρει, κατά τας επομένους διατάξεις.

2. Ως μέλη οικογενείας του Στρατιωτικού, κατά την ανωτέρω έννοιαν, νοούνται η σύζυγος, οι ανιόντες, οι κατιόντες και οι εξ αίματος ή αγχιστείας μέχρι και του δευτέρου βαθμού συγγενείς τούτου.

Άρθρον 2

1. Η εκτόπισις γίνεται βάσει εγγράφου προτάσεως της αρμοδίας Στρατιωτικής Αρχής, ήτις διέγραψεν ως λιποτάκτην τον εγκαταλειπόντα τας τάξεις του Στρατιωτικών απευθυνομένης εις την υπό του άρθρου 1 του από 4.5.46 Νομοθετικού Διατάγματος «περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των ισχυόντων Νόμων περί συστάσεως εν εκάστω νομώ επιτροπών επί της Δημοσίας Ασφαλείας» προβλεπομένην Επιτροπήν.

2. Η επιτροπή αποφασίζει επί της εκτοπίσεως συμφώνως τω παρόντι νόμω και ταις σχετικαίς προς την λειτουργίαν και αρμοδιότητά της διατάξεσι συν τη παραλλαγή ότι επί της τοιαύτης αποφάσεως της δεν επιτρέπεται έφεις εις την δευτεροβάθμιον Επιτροπήν Δημοσίας Ασφαλείας.

Άρθρον 3

Η ισχύς του παρόντος Νόμου άρχεται από της δημοσιεύσεώς του εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Ο παρών Νόμος ψηφισθείς υπό της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής και παρ' ημών σήμερον κυρωθείς δημοσιευθήτω διά της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως και ετελεσθήτω ως Νόμος του Κράτους.

Εν Αθήναις της 16 Σεπτεμβρίου 1946

Άρθρον 2

Το άρθρον 8 του Ν. Δ. της 19 Απριλίου 1924 ως αντικατεστάθη διά του άρθρου 4 του Ν. Δ. 207 του 1941, αντικαθίσταται ως εξής:

« 1. Η περί εκτοπίσεως απόφασις ανακαλείται υπό της εκδούσης ταύτην Επιτροπήν Ασφαλείας. Η αυτή Επιτροπή, ως και η Δευτεροβάθμιος Επιτροπή δύνανται εις πάσαν περίπτωσιν να άρει την διαταχθείσαν εκτόπισιν ή να μειώσει τον χρόνον διαρκείας αυτής, εάν κρίνει ότι το συμφέρον της δημοσίας ασφαλείας επιβάλλει τούτο. Δύναται επίσης δια τον αυτόν λόγον προ της λήξεως του χρόνου εκτοπίσεως να παρατείνει τούτον εντός πάντοτε του ανωτάτου ορίου του ενός έτους. Κατά της περί παρατάσεως αποφάσεως της Πρωτοβαθμίου Επιτροπής χωρεί έφεσις συμφώνως προς την παρ. 7 του άρθρου 2 του παρόντος».

2. Η περί της εκτοπίσεως απόφασις δύναται ν' ανακληθεί οποτεδήποτε υπό του Υπουργού Δημοσίας Τάξεως, εάν κατά την κρίσιν του, συντρέχουν ειδικοί λόγοι. Δύναται επίσης ο αυτός Υπουργός να διατάσσει την διακοπήν της εκτοπίσεως, είτε εφ' ωρισμένον χρόνον είτε επ' άοριστον.

3. Κυρούνται αι μέχρι της ενάρξεως της ισχύος του παρόντος διαταχθείσαι υπό του Υπουργού Δημοσίας Τάξεως ανακλήσεις ή διακοπαί εκτοπίσεως και απολύσεως των προσωρινώς κρατουμένων προς εκτόπισιν.

4. Τα οδοιπορικά έξοδα των εκτοπιζομένων ως άνω και η διατροφή των εξ αυτών απόρων, βαρύνουσι τον προϋπολογισμόν του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως.

Άρθρον 3

Οι εν εκτοπίσει τελούντες, κλητεύομενοι ως κατηγορούμενοι ενώπιον οιοδήποτε δικαστηρίου μέταγονται συνοδεία εις το ακροατήριον αυτού. Αν καταδικασθώσιν εις ποινήν στερητικής της ελευθερίας, ο χρόνος εν τη φυλακή εκτίσεως της ποινής υπολογίζεται εις τον χρόνον της εκτοπίσεως. Καλούμενοι ως μάρτυρες μακράν του τόπου της εκτοπίσεως των δεν μέταγονται ενώπιον του δικαστηρίου, εξετάζονται όμως ενόρκως, εντολή του αρμοδίου εισαγγελέως, υπό του εν τόπω της εκτοπίσεως ανακριτικού υπαλλήλου, η δ' ένορκος κατάθεσίς των αναγιγνώσκεται επ' ακροατηρίω επί ποινή ακυρότητος της διαδικασίας.

Άρθρον 4

Τα πρόσωπα, περί των τον άρθρον 1 του νόμου 98/1946, εκτοπίζονται εφόσον συντρέχουν αι περιπτώσεις της παρ. 7 του άρθρου 2 του Ν. Δ. της 19 Απριλίου 1924, ως αντικατεστάθη διά του άρθρου 2 του Ν. Δ. της

Ν. Δ. «Περί τροποποιήσεως διατάξεων τινων του Ν. Δ. της 19 Απριλίου 1924 «περί συστάσεως Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας».

(ΦΕΚ 29/25 Φεβρουαρίου 1947, τ. Α')

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Έχοντες υπόψη τας διατάξεις του υπό στοιχείον Κ' Ψηφίσματος της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων «περί παροχής εξουσιοδοτήσεως εις την εκτελεστικήν εξουσίαν προς έκδοσιν Ν. Διαταγμάτων κλπ.» μετά γνώμην της επί της Δικαιοσύνης Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, προτάσει του ημετέρου Υπουργικού Συμβουλίου, απεφασίσαμεν και διατάσσομεν:

Άρθρον 1

Οι αριθμοί 3 και 4 της παρ. 7 του άρθρου 2 του Ν. Δ. της 19 Απριλίου 1924 ως ανατικαταστάθη διά του άρθρου 2 του Ν. Δ. της 4/4 Μαΐου 1946, αντικαθίσταται ως εξής:

«3. Η έφεσις επιδίδεται εις τον αναπληρωτήν του μετασχόντος εις την έκδοσιν της αποφάσεως Εισαγγελέως ή αν ο εκτοπιζόμενος κρατείται ή διαμένει εκτός της περιφερείας της πρωτοβαθμίου Επιτροπής, εις τον εισαγγελέα των Πρωτοδικών του τόπου κρατήσεως ή διαμονής του, όστις διαβιβάζει παραχρήμα ταύτην εις τον ανωτέρω αναπληρωτήν του μετασχόντος εις την έκδοσιν της αποφάσεως εισαγγελέως. Ούτος συλλέγει διά προανακρίσεως τα προτεινόμενα αποδεικτικά μέσα και εντός πέντε ημερών διαβιβάζει την δικογραφίαν εις τον Πρόεδρον της Δευτεροβαθμίου Επιτροπής, όστις εισάγει την έφεσιν ενώπιον αυτής εντός 5 ανυπερθέτως ημερών αφ' ης περιέλθει αυτώ δικογραφία».

«4. Η έφεσις αναστέλλει την εκτέλεσιν της περί εκτοπίσεως αποφάσεως της πρωτοβαθμίου Επιτροπής, μέχρις όμως της εκδόσεως της αποφάσεως της δευτεροβαθμίου Επιτροπής κρατείται προσωρινώς ο εκκαλών υπό της οικείας αστυνομικής αρχής, εκτός εάν ο Υπουργός της Δημοσίας Τάξεως διατάξει την απόλυσιν αυτού, δυνάμενος να θέσει εις τον απολυόμενον και όρους περιοριστικούς της κινήσεως αυτού. Ο χρόνος της προσωρινής ταύτης κρατήσεως συνυπολογίζεται εις την διάρκειαν της εκτοπίσεως.

4 Μαΐου 1946, κυρωθέντος διά του Νόμου 41/1946. Κατά της αποφάσεως της Επιτροπής επιτρέπεται έφεσις συμφώνως προς τας αυτάς διατάξεις εφαρμόζονται δ' εν γένει και πάσαι αι διατάξεις του παρόντος Νόμου.

Άρθρον 5

Η ισχύς του παρόντος άρχεται από της δημοσιεύσεώς του εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Εν Αθήναις τη 25 Φεβρουαρίου 1947

Ν. Δ. 392 **Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινων του από 25-2-1947 Ν. Δ. «περί τροποποιήσεως διατάξεων τινων του Ν. Δ. της 19-4-1924 «περί συστάσεως Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας».** (ΦΕΚ 177/19 Αυγούστου 1947, τ. Α')

ΠΑΥΛΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Έχοντες υπόψη το Ψήφισμα ΚΕ' της 30 Ιουνίου 1947 της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων «περί εξουσιοδοτήσεως προς έκδοσιν Ψηφισμάτων και Νομοθετικών Διαταγμάτων κατά την διάρκεια των διακοπών της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής» μετ' απόφασιν της Επιτροπής Εξουσιοδοτήσεως της Βουλής, προτάσει του Ημετέρου Υπουργικού Συμβουλίου, απεφασίσαμεν και διατάσσομεν:

Άρθρον 1

Το εδάφιον 1 του άρθρου 2 του Ν. Δ. της 25-2-1947 «περί τροποποιήσεως διατάξεων τινων του Ν. Δ. της 19-4-1924 «περί συστάσεως Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας», αντικαθίσταται ως ακολούθως:

«1. Η περί εκτοπίσεως απόφασις ανακαλείται υπό της εκδόσεως ταύτην Επιτροπή Ασφαλείας. Η αυτή επιτροπή δύναται εις πάσαν περίπτωσιν να άρει την διαταχθείσαν εκτόπισιν ή να μειώσει τον χρόνον διαρκείας αυτής, εάν κρίνει ότι το συμφέρον της Δημοσίας ασφαλείας επιβάλλει τούτο. Δύναται επίσης διά τον αυτόν λόγον, προ της λήξεως του χρόνου της εκτοπίσεως, να παρατείνει τούτον εν συνεχεία, χωρίς όμως ο προδιαδραμών χρόνος της παρατεινομένης εκτοπίσεως και ο της νέας παρατάσεως να δύναται αθροιστικώς να υπερβαίνει τους είκοσι τέσσερας μήνας.

Κατά της παρατάσεως αποφάσεως της Πρωτοβαθμίου Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας χωρεί έφεσις, συμφώνως προς την παρ. 7 του άρθρου 2 του παρόντος.

Κυρούνται αι μέχρι της ισχύος του παρόντος εκδοθείσαι αποφάσεις των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας αι διατάσσουσαι παράτασιν του χρόνου της εκτοπίσεως. Αι αποφάσεις αύται ισχύουσι διά συνολικόν συνεχή χρόνον εκτοπίσεως μη υπερβαίνοντα τον καθοριζόμενον διά του παρόντος άρθρου.

Άρθρον 2

Οι δι' αποφάσεων των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας εκτοπιζόμενοι, τελούν υπό ατυνομικήν επιτήρησιν, απομακρυνόμενοι δε του τόπου της εκτοπίσεώς των άνευ αδείας, τιμωρούνται διά φυλακίσεως τουλάχιστον έξ μηνών.

Η μήνυσις κατά τούτων υποβάλλεται υπό της Αστυνομικής Αρχής του τόπου της εκτίσεως του εκτοπισμού των εις τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, εντός τριημέρου από της απουσίας, εισάγεται δε εις δίκην δι' απευθείας κλήσεως και άνευ προανακρίσεως κατά την πρώτην δικάσιμον του Πλημμελειοδικείου, κοινοποιουμένου του κλητηρίου θεσπίσματος κατά το άρθρον 145 της Ποινικής Δικονομίας. Ως τόπος τελευταίας διαμονής των εν εκτοπίσει τελούντων θεωρείται ο τόπος εις ον το τελευταίον εξέτιον την εκτόπισιν των.

Εν Αθήναις τη 18 Αυγούστου 1947.

ια. να υποβάλλει εις έρευναν παν αντικείμενον αποστελλόμενον προς τους υπό εκτόπισιν τελούντας,

ιβ. να ελέγχει την αλληλογραφίαν αυτών εφαρμοζομένων αναλόγως των διατάξεων των παρ. 3 και 4 του άρθρου 22 του από 9/17 Ιουλίου 1923 Β. Δ.

2. Πάσα παράβασις αστυνομικής διατάξεως, εκδοθείσης εις εκτέλεσιν των υπό της προηγουμένης παραγράφου οριζομένων, τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρις ενός έτους και εν υποτροπή διά φυλακίσεως τουλάχιστον τριών μηνών.

Α. Ν. 511 «Περί μέτρων αναφερομένων εις τους υπό εκτόπισιν διατελούντας»
(ΦΕΚ 299/31 Δεκεμβρίου 1947 τ. Α΄)

ΠΑΥΛΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Άρθρον 1

1. Η Αστυνομική Αρχή, εις την περιφέρειαν της οποίας ευρίσκονται υπό την επιτήρησιν της άτομα τελούντα υπό εκτόπισιν βάσει αποφάσεων των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας δύναται:

α. να υποχρεεί ταύτα να παρουσιάζονται ενώπιόν της καθ' ορισμένα χρονικά διαστήματα,

β. να απαγορεύει την κυκλοφορίαν αυτών καθ' ορισμένας ώρας της νυκτός,

γ. να απαγορεύει την απομάκρυνσιν αυτών πέραν ορισμένης ακτίνας από του τόπου εκτοπίσεως,

δ. να υποχρεεί αυτούς να δηλώσωσι πάσαν αλλαγήν της κατοικίας των,

ε. να ενεργεί κατ' οίκον ερεύνας καθ' οιανδήποτε ώραν της ημέρας ή της νυκτός,

στ. να απαγορεύει πάσαν συγκέντρωσιν αυτών,

ζ. να απαγορεύει την υπ' αυτών ίδρυσιν πάσης φύσεως συλλόγων, λεσχών και εντευκτηρίων,

η. να απαγορεύει την έκδοσιν και την μεταξύ αυτών κυκλοφορίαν εντύπων ή χειρογράφων, άτινα ήθελε θεωρήσει επιβλαβή εις την δημοσίαν τάξιν

θ. να απαγορεύει την υπ' αυτών άσκησιν του επαγγέλματός των, εφόσον ήθελε κρίνει ότι αύτη δεν γίνεται δια σκοπούς καθαρώς βιοποριστικούς,

ι. να καθορίζει το ανώτατον όριον του χρηματικού ποσού όπερ έκαστος των εις εκτόπισιν τελούντων δικαιούται να κατέχει. Ως προς τα επί πλέον ποσά και τα πολύτιμα αντικείμενα εφαρμόζονται αι διατάξεις των άρθρων 8-12 του από 9/17 Ιουλίου 1923 Β. Δ. «περί εσωτερικού κανονισμού των φυλακών»,

Άρθρον 2

1. Επί των διατελούντων υπό εκτόπισιν βάσει αποφάσεων των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας, δύναται ο Υπουργός Δημοσίας Τάξεως να ασκεί τα υπό της παρ. 2 του άρθρου 25 του Νόμου 5530 του 1932, ως αύτη αντικατεστάθη διά του άρθρου 6 του Αναγκ. Νόμου 2430 του 1940, παρεχόμενα δικαιώματα εις τον Υφυπουργόν Δημοσίας Ασφαλείας.

2. Αποφάσεις του Υπουργού Δημοσίας Τάξεως, ληφθήσαι προ της ισχύος του παρόντος και αναφερόμεναι εις τα υπό της προηγουμένης παραγράφου χορηγούμενα αυτώ δικαιώματα, κυρούνται.

Άρθρον 3

Τα άρθρα 133 της Ποιν. Δικονομίας, 164 και 267 του Ποιν. Νόμου έχουσιν εφαρμογήν και επί των καλουμένων προς εξέτασιν παρά των δικαστικών λειτουργών των δυνάμει του Νομ. Διατάγματος υπ. αριθ. 219 του 1947 διατεθειμένων εις το Υπουργείον Δημοσίας Τάξεως, οίτινες κατά την εκτέλεσιν των υπό του ειρημένου Νομ. Διατάγματος καθοριζομένων καθηκόντων των κέκτηνται και πάντα τα λοιπά δικαιώματα, τα υπό των κειμένων νόμων παρεχόμενα εις τους ενεργούντας προανάκρισιν κατά τας διατάξεις της Ποιν. Δικονομίας.

Άρθρον 4

Αι διατάξεις του άρθρου 3 παρ. 5 του Νομ. Διατάγματος της 4^{ης} Μαΐου 1946 «περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των ισχυόντων Νόμων περί συστάσεως εν εκάστω νομώ Επιτροπών επί της Δημοσίας Ασφαλείας», έχουσιν εφαρμογήν επί πάντων των υπαλλήλων των αναφερομένων εις το άρθρον 1 του Ψηφίσματος Θ' «περί εξυγιάνσεως των Δημοσίων Υπηρεσιών κλπ»,

πλην των εν τω αυτώ άρθρω ρητώς αναφερομένων εξαιρέσεων.

Εις τους υπαλλήλους τούτους καταβάλλονται αι υπό των κειμένων διατάξεων καθοριζόμεναι εκάστοτε αποδοχαί και οικονομικά ενισχύσεις διά τους εκτοπιζομένους δημοσίους υπαλλήλους και τοιούτους νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

Άρθρον 5

Η ισχύς του παρόντος άρχεται από της δημοσιεύσεώς του εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, υποβληθήσεται δε ευθύς μετά την επανάληψιν των εργασιών της Βουλής προς κύρωσιν.

Εν Αθήναις τη 31 Δεκεμβρίου 1947

Ν. Δ. 687 «Περί μέτρων αναφερομένων εις τους εκτοπιζομένους» (ΦΕΚ 133/8 Μαΐου 1948, τ. Α')

ΠΑΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Έχοντες υπόψη το ψήφισμα ΜΓ' της 1^{ης} Μαρτίου 1948 της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων «περί εξουσιοδότησεως προς έκδοσιν Ψηφισμάτων και Νομοθετικών Διαταγμάτων κατά την διάρκεια των διακοπών της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής», την κατά την συνεδρίασιν ΛΑ' της 27 Απριλίου 1948 ληφθείσαν απόφασιν της Επιτροπής Εξουσιοδότησεως της Βουλής, προτάσει του Ημετέρου Υπουργικού Συμβουλίου, απεφασίσαμεν και διατάσσομεν:

Άρθρον 1

1. Εξαιρετικώς διαρκούσης της ανταρσίας, αι Επιτροπαί Δημοσίας Ασφαλείας δύνανται, δι' ητιολογημένης αποφάσεώς των και οσάκις κρίνωσιν ότι το συμφέρον της Δημοσίας ασφαλείας το επιβάλλει, να παρατείνωσιν (την) εκάστοτε διανυομένην εκτόπισιν και πέραν και πέραν του υπό του υπ. αριθ. 392/1947 Νομ. Διατάγματος οριζομένου ανωτάτου ορίου των 24 μηνών, κατά χρόνον όμως μη δυνάμενον να υπερβεί εις εκάστην παράτασιν το εν έτος.

2. Κατά των περί παρατάσεως της εκτοπίσεως αποφάσεων χωρεί έφεσις, υπό του υπό εκτόπισιν τελούντος, ενώπιον της οικείας Δευτεροβαθμίου Επιτροπής Δημοσίας Ασφαλείας. Η έφεσις όμως αυτή δεν αναστέλλει την εκτέλεσιν της αποφάσεως.

Ν. Δ. 4234 «Περί ρυθμίσεως θεμάτων αφορώντων την ασφάλειαν της χώρας» (ΦΕΚ 116/30 Ιουλίου 1962, τ. Α')

Άρθρον 3

7. Εκτόπισις υπόπτων τελέσεως πράξεων αντικειμένων εις την δημοσίαν τάξιν, ησυχίαν και ασφάλειαν της χώρας, διαταχθείσα δι' αποφάσεων των Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας βάσει του Νόμου 687/1948, **αίρεται** από της δημοσιεύσεως του παρόντος, εάν αυτή διήρκησεν εν συνεχεία επί πλήρη διετίαν.

3. Η κατά τα ανωτέρω έφεσις κατατίθεται υπό του ενδιαφερομένου εντός τριών ημερών από της εις αυτόν κοινοποιήσεως της αποφάσεως εις την Δικαστικήν ή Αστυνομικήν Αρχήν του τόπου εν ω διανύει την εκτόπισιν παρά της οποίας δέον απαιρητήτως να συντάσσεται σχετική έκθεσις καταθέσεως υπογραφομένη υπό του εκκαλούντος και του προς ον η κατάθεσις οργάνου.

Η έκθεσις αυτή διαβιβάζεται παραχρήμα εις τον αναπληρωτήν του μετασχόντος εις την έκδοσιν της εφεσιβαλλομένης αποφάσεως Εισαγγελέως. Ο τελευταίος ούτος ενεργεί επί της εφέσεως τα καθοριζόμενα υπό της παρ. 3 του άρθρου 2 του Νομ. Διατάγματος της 4^{ης} Μαΐου 1946 «περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των ισχυόντων Νόμων «περί συστάσεως εν εκάστω Νομώ Επιτροπών επί της Δημοσίας Ασφαλείας».

Άρθρον 2

Ο Υπουργός της Δημοσίας Τάξεως παρεκτός των εν τω άρθρω 2 παρ. 2 του Νομ. Διατάγματος της 25^{ης} Φεβρουαρίου 1947 «περί τροποποιήσεως διατάξεων τινων του Νομ. Διατάγματος της 19^{ης} Απριλίου 1924 «περί συστάσεως Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας», οριζομένων δικαιωμάτων του, δύναται, εάν κρίνει ότι συντρέχουσιν ειδικοί λόγοι, να μετριάξει τον χρόνον της εκτοπίσεως και να αλλάσσει τον τόπον του εκτοπισμού.

Εν Αθήναις τη 7 Μαΐου 1948

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α΄ ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΕΡΓΑ

1. Αβέρωφ –Τοσίτσας, «Φωτιά και τσεκούρι», Ελλάς, 1946 – 49 και τα προηγθέντα», Αθήνα, Εστία⁷, 1996
2. Αλιβιζάτος Νίκος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας 1922 – 1974*, Αθήνα, Θεμέλιο³, 1995
3. Αλιβιζάτος Νίκος, «Καθεστώς έκτακτης ανάγκης και πολιτικές ελευθερίες 1946-1949», στο Συλλογικό: *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1984 σσ. 383 – 398
4. Βασιλείου Κ. Σ. *Η διοικητική εκτόπιση στην Ελλάδα (1871- 1974)*, Λονδίνο, PHOENIX, 1974
5. Βόγλης Πολυμέρης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας, Οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2004
6. Γιαννουλόπουλος Ν. Γιάννης, *Ο μεταπολεμικός κόσμος, Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία (1945 – 1963)*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1992
7. Δελαπόρτας Παύλος, *Το σημειωματάριο ενός Πιλάτου*, Αθήνα, Θεμέλιο², 1978;
8. Ζαφειρόπουλος Δ., *Ο αντισυμμοριακός αγών, 1946-1949*, Αθήναι, χ. εκδ., 1956
9. Ηλιού Φίλιππος, *Ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος – Η Εμπλοκή του ΚΚΕ*, Αθήνα, Θεμέλιο², 2005
10. Καλτσόγια – Τουρναβίτη Νίκη, *Συμβολή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία (1935-1975)*, Αθήνα, Πάντειος ΑΣΠΕ, 1979
11. Καλτσόγια - Τουρναβίτη Νίκη, *Προβληματική της σύγχρονης Ελληνικής Συνταγματικής Ιστορίας 1935-1975*, (Προσπάθεια οριοθετήσεως), Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1981
12. Καλτσόγια – Τουρναβίτη Νίκη, «Τα Θεσμικά Πλαίσια του Εμφυλίου», στο Συλλογικό: *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, (επιμ.) Κλ. Κουτσούκης, Ι. Σακκάς, Αθήνα, Φιλίστωρ, 2000 σσ. 55 – 79
13. Καλτσόγια – Τουρναβίτη Νίκη, *Μαθήματα Ελληνικής Συνταγματικής Ιστορίας 1930-1999*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2001
14. Κατηφόρης Γιώργης, *Η νομοθεσία των βαρβάρων*, Αθήνα, Θεμέλιο 1975
15. Κούνδουρος Σ. Ρούσσο, *Η ασφάλεια του καθεστώτος: Πολιτικοί κρατούμενοι, εκτοπίσεις και τάξεις στην Ελλάδα 1924 -1974*, πρόλογος Αριστ. Μάνεση, Αθήνα, Καστανιώτης, 1978

16. Κώδιξ Θέμιδος 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1952
17. Μαργαρίτης Γιώργος, *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, 1946 – 1949*, τ. Α΄ & Β΄, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2000 – 2001
18. Μαργαρίτης Γιώργος, «Από το Λιτόχωρο στον Γράμμο», *Ιστορικά*, αρ. 292, εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 30 Ιουνίου 2005, σσ. 6 – 16
19. Μαργαρίτης Γιώργος, «Ο Εμφύλιος Πόλεμος – Η πολιτική και στρατιωτική σύγκρουση 1946 -1949», στο Συλλογικό, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 8^{ος}, *Η Εμπόλεμη Ελλάδα 1940-1949*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003, σσ. 231-260
20. Μαυρογορδάτος Γ. Θ., Οι εκλογές και το δημοψήφισμα του 1946: προοίμιο του Εμφυλίου Πολέμου, στο Συλλογικό: *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1984, σσ. 307 - 340
21. Νικολακόπουλος Ηλίας, «Μετά τα Δεκεμβριανά – Από τη Βάρκιζα ως την παλινόρθωση της Βασιλείας», στο Συλλογικό, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 8^{ος}, *Η Εμπόλεμη Ελλάδα 1940-1949*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003, σσ. 199-218
22. Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία, Κόμματα και Εκλογές, 1946 - 1967*, Αθήνα, Πατάκης, 2001
23. Οικονόμου Νικόλαος, «Από την Απελευθέρωση ως το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου (1944 – 1949)», στο Συλλογικό: *Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Ελληνική Ιστορία*, τόμος 25^{ος}, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1992, σσ. 405-416
24. Παπαδημητρίου Δέσποινα, Το ακροδεξιό κίνημα στην Ελλάδα, 1936 -1949 – Καταβολές, συνέχειες και ασυνέχειες, στο Συλλογικό Χάγκεν Φλάϊσερ (επιμ.), *Η Ελλάδα '36 – '49, Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες*, Αθήνα, Καστανιώτης², 2003, σσ. 138 - 149
25. Παπαστράτης Προκόπης, «Η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών» στο Συλλογικό: (επιμ.) L. Baerentzen - Γ. Ιατρίδης -Ole Smith, *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945 -1949*, Αθήνα, Ολκός, 1992
26. Πετρίδης Παύλος (επιμέλεια), Στη δίνη του εμφυλίου πολέμου, σπάνια ντοκουμέντα του ΕΑΜ (1944- 1947), Αθήνα, Προσκήνιο, 1998
27. Πικραμένος Ν. Μιχάλης, *Η δικαστική ανεξαρτησία στη δίνη των πολιτικών κρίσεων, Από τον εθνικό διχασμό στη δικτατορία 21. 4. 1967*, Αθήνα – Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2002
28. Ποταμιάνος Νίκος, «Οι Κυβερνήσεις του Εμφυλίου», στο Συλλογικό, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 8^{ος}, *Η Εμπόλεμη Ελλάδα 1940-1949*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003, σσ. 221-230
29. Σβορώνος Γ. Νίκος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*. Με βιβλιογραφικό οδηγό Σπύρου Ασδραχά, Αθήνα, Θεμέλιο¹³, 1999

30. Σβώλος Ι. Α. – Βλάχος Κ. Γ., *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*, τ. Α', Αθήναι 1954, ανατύπωση, Αθήνα, Σάκκουλα, 1978

Β' ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

1. Βεγλερής Φ., *Σχόλια στην απόφαση 13/1945 Συμβουλίου Επικρατείας*, Νέον Δίκαιον 1945, σσ. 219 -227
2. Βουδούρης Κ., *Ανάγκη Ειλικρίνειας. Δημόσιοι Υπάλληλοι και Κράτος Δικαίον*, Το Βήμα, 11 & 12 Απριλίου 1947
3. Δημάκης Ι. Κ., *Η εκτόπισις ως διοικητικόν μέτρον διώξεως ιδεών*, Νέον Δίκαιον, Φεβρουάριος – Μάρτιος 1961, σσ. 65-77
4. Λέκκας Αλέξ., *Το κύρος των Συντ. Πράξεων και ο έλεγχος του Σ. Ε.*, Νέον Δίκαιον, 1950, σσ. 255 – 259
5. Κωστάρας Ε. Γ., *Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων*, Νέον Δίκαιον 1950, σ. 481-482
6. Μαυρογορδάτος Γ. Θ., «*Το μέτρο της εκτοπίσεως. Η πικρή πείρα από τα καταπιεστικά μέτρα.*», Καθημερινή, 21, 23 & 24 Νοεμβρίου 1976.
7. Μερκούρης Σπύρος, «*Ο κατευνασμός και ως απαρχήν...*» Το Βήμα, 23 Σεπτεμβρίου 1947
8. Σβώλος Αλ., «*Εκτόπιση*», Σχόλιο στην απόφαση του ΣτΕ 734/1954», Νέον Δίκαιον, Αθήνα 1954, σσ. 466-468
9. Φλώρος Αλ., *Η αντισυνταγματικότης των νόμων περί διοικητικής εκτοπίσεως*, Το Βήμα, 20 Ιουνίου 1972
10. Φλώρος Αντ., *Αναγκαστικοί Νόμοι, Συντακτικάί Πράξεις, Προστασία της Ιδιοκτησίας και Α. Ν. 1323*, Νέον Δίκαιον, 1950, σσ. 250 -254
11. Φλώρος Αντ., *Η διαδικασία των εκτοπίσεων*, Το Βήμα, 15 Αυγούστου 1970
12. Φλώρος Αντ., *Οι εκτοπίσεις*, Το Βήμα, 30 Αυγούστου 1972

Γ΄ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ

1. Πρακτικά Συνεδριάσεων Δ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, Περίοδος 1-10-1946 έως 27-2-1947, Τόμος Γ΄, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 1947
2. Πρακτικά Συνεδριάσεων Δ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, Περίοδος 21-4 -1947 έως 13-9 -1947, Τόμος Δ΄, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 1947
3. Πρακτικά Συνεδριάσεων Δ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, Περίοδος 1-11 -1947 έως 23-1-1948, Τόμος Α΄, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 1948
4. Πρακτικά Επιτροπής Εξουσιοδοτήσεως Δ΄ Αναθεωρητικής Βουλής 1946 – 1947, Περίοδος 9-8-1946 έως 18-4-1947, Τόμος Α΄, Εν Αθήναις, Εθνικό Τυπογραφείο 1948.
5. Πρακτικά Επιτροπής Εξουσιοδοτήσεως Δ΄ Αναθεωρητικής Βουλής 1946 – 1947, Περίοδος 8- 7-1947 έως 31-10 -1947, Τόμος Β΄, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο 1948.
6. Εφημερίς των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδριάσις 55^η/ 31 Ιουλίου 1946, Εν Αθήναις, Τύποις Κλεισιούνη, 1954

Δ΄ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

1. Το Βήμα, από 1-4-1946 έως 31-5-1948
2. Ακρόπολις, από 1-4-1946 έως 31-5-1948
3. Ριζοσπάστης, από 1-4-1946 έως 17-10-1947
4. Ελεύθερη Ελλάδα, από 1-4-1946 έως 15-10-1947